

**Vlaamse
overheid**

Evaluatierapport afschaffing van de opkomstplicht

AGENTSCHAP
BINNENLANDS
BESTUUR

vlaanderen.be/vlaanderen-kiest

Depotnummer: depot D/2025/3241/156

Verantwoordelijke uitgever:
Jeroen Windey, administrateur-generaal

Redactie:
Jan Coudron, Jo Craeghs, Geert Demarsin, Sam Depauw,
Isabel hazenbosch, Adel Mouchalleh, Pieterjan Rynwalt

INHOUDSTAFEL

Inhoudstafel	3
Inleiding	5
1 De afschaffing van de opkomstplicht	7
1.1 Het belang van de opkomst	7
1.2 Een lager dan verwachte opkomst	8
1.3 Data en methode	10
1.4 Het profiel van stemmers en niet-stemmers	12
1.5 Motieven van al dan niet stemmen	24
1.6 Het effect van opkomst-bevorderende maatregelen	27
1.7 Houdingen in de bevolking t.a.v. de opkomstplicht	30
1.8 Een blik op de toekomst	30
2 Sensibiliseringscampagne	31
2.1 Fase 0: Voorbereiding en partnerkeuze	32
2.2 Fase 1: Voortraject	32
2.3 Fase 2: Productie van de campagne	33
2.4 Kanalen	34
2.4.1 Digitale advertenties	34
2.4.2 Affichage (<i>Out-Of-Home</i>)	35
2.4.3 Televisie	35
2.4.4 Advertenties op bussen en trams	37
2.4.5 Content creators	37
2.5 Kostprijs campagne	38
2.6 Aanbevelingen sensibiliseringscampagne	39
3 Doelgroepencampagnes	40
3.1 Actieplan lokale en provinciale verkiezingen	40
3.1.1 Begeleidingsorganisatie	41
3.1.2 Projecten en resultaten	41
3.1.3 Aanbevelingen	42
3.2 Samenwerking Inter - Toegankelijk Vlaanderen	44
3.2.1 Initiatieven en resultaten	44
3.2.2 Aandachtspunten en aanbevelingen	45
3.3 Ik stem ook – De Wakkere Burger vzw, Orbit vzw en Levl vzw	46
3.3.1 Doelstelling van de campagne	46
3.3.2 Informatiemateriaal en activiteiten	47
3.3.3 Evaluatie (cijfers)	47
3.3.4 Aanbevelingen	48

3.4	Gratis vervoer voor minder mobiele kiezers	48
3.4.1	Onderzoek naar de uitvoeringsmogelijkheden.....	49
3.4.2	Geen bijkomende initiatieven.....	49
3.4.3	Aanbevelingen	49
4	Rol en ambitie in bredere communicatie	49
BIJLAGEN		52
BIJLAGE 1: RAPPORT CENTRUM VOOR LOKALE POLITIEK UNIVERSITEIT GENT		53

INLEIDING

In uitvoering van het Vlaams Regeerakkoord 2019-2024 werd op 16 juli 2021 een decreet goedgekeurd dat de opkomstplicht voor de lokale en de provinciale verkiezingen afschafte. Hoewel het uitbrengen van een stem nog steeds als een belangrijk democratisch recht wordt beschouwd, is het voor kiezers wettelijk niet langer verplicht om aan de verkiezingen deel te nemen. Met deze maatregel sluit Vlaanderen zich aan bij de praktijk die in vele andere westerse democratieën al wordt toegepast.

De afschaffing van de opkomstplicht markeert een belangrijke wijziging in het Vlaamse kiessysteem en roept heel wat vragen en uiteenlopende meningen op in de samenleving. Sommigen zien het stemrecht als een fundamentele plicht van elke burger, terwijl anderen het eerder als een individuele vrijheid beschouwen. Tegen deze achtergrond is een wetenschappelijk onderbouwde evaluatie essentieel om het publiek debat over de legitimiteit en impact van deze beleidskeuze op een serene manier te kunnen voeren.

In opdracht van de minister van Binnenlands Bestuur Hilde Crevits voerde het Centrum voor Lokale Politiek van de Universiteit Gent een studie uit naar de motivatie en het gedrag van kiezers bij de lokale en provinciale verkiezingen van 13 oktober 2024. Dit evaluatierapport brengt de belangrijkste bevindingen in kaart.

Naast de analyse van het stemgedrag wordt ook aandacht besteed aan de communicatie-initiatieven die werden opgezet door de Vlaamse overheid om burgers bewust te maken van hun stemrecht, en het belang van het uitoefenen van dit recht. Enerzijds werd een brede mediacampagne gevoerd die de nadruk legt op de waarde van stemmen in een democratie. Anderzijds werden aanvullende initiatieven uitgerold, gericht op specifieke doelgroepen, waaronder jongeren, mensen in armoede, mensen met een handicap en niet-Belgen. Deze acties beoogden het risico op een ongelijke participatie te beperken.

Internationaal onderzoek toont aan dat de dalende opkomst bij verkiezingen geen afspiegeling hoeft te zijn van een afname in democratisch engagement, maar eerder wijst op een evolutie in hoe burgers participeren. Toch blijft een lage opkomst problematisch: het kan de representativiteit van verkiezingsuitslagen aantasten, de politieke responsiviteit verminderen en de legitimiteit van het democratisch proces onder druk zetten. In dit rapport wordt daarom niet alleen nagegaan of burgers nog gaan stemmen nu het niet langer verplicht is, maar ook wie er nog stemt, waarom of waarom niet, en welke rol communicatie daarin speelt. Zo willen we bijdragen aan een genuanceerd inzicht in de gevolgen van deze beleidswijziging voor de Vlaamse democratie.

1 DE AFSCHAFFING VAN DE OPKOMSTPLICHT

1.1 HET BELANG VAN DE OPKOMST

In uitvoering van het Vlaams regeerakkoord 2019-2024 schafte het decreet van 16 juli 2021 tot wijziging van diverse decreten, wat betreft versterking van de lokale democratie, de opkomstplicht af. De memorie van toelichting benadrukt dat het belangrijk blijft voor elke kiezer dat hij zijn democratisch recht om zijn stem uit te brengen, uitoefent. Maar hij is er wettelijk niet meer toe verplicht. Daarmee sluit Vlaanderen, alsnog de memorie van toelichting, aan bij de democratische gang van zaken in de meeste westerse democratieën en bij de groeiende praktijk dat niet-deelname niet bestraft wordt.

Het verdwijnen van de opkomstplicht roept veel vragen op in de samenleving en de meningen lopen sterk uiteen. Voor de een is de opkomstplicht de beste garantie dat ieders stem gehoord wordt in de politiek. Voor de ander is het een zinloze vrijheidsberoving. Een wetenschappelijk onderbouwde studie naar de gevolgen is een eerste noodzakelijke stap voor een sereen maatschappelijk debat over de opkomstplicht.

Internationaal onderzoek beklemtoint dat niet de steun voor democratische principes afneemt. Wel stellen we al langer een verandering vast in de manier waarop burgers hun inbreng zien: in de meeste democratieën nam de deelname aan de verkiezingen de laatste 30 jaar af en verkiezen burgers meer directe en informele vormen van participatie.

Een lage opkomst bij verkiezingen wordt als problematisch ervaren om drie redenen:

1. Als stemmers en niet-stemmers verschillen in hun partijkeuze dan is de uitslag van de verkiezingen anders dan wanneer alle kiesgerechtigden hun stem uitbrachten. Dit heeft gevolgen voor de coalitievorming en het beleid. De effecten verschillen echter van land tot land. In Vlaanderen vroegen survey-onderzoeken kiezers vaak of ze zouden gaan stemmen indien dit niet verplicht was. Wanneer beperkt tot mensen die zeker zouden gaan stemmen, toonden de onderzoeken geen grote verschillen met de resultaten op verkiezingsdag.¹
2. Politici, zo beargumenteren enkele internationale studies, houden in het beleid minder rekening met de opvattingen en belangen van niet-stemmers.² Uit veel onderzoek blijkt dat stemmers en niet-stemmers een ander sociaal profiel hebben: niet-stemmers zijn door de band lager opgeleid en hebben een lager inkomen.³ Daardoor hebben zij ook andere politieke opvattingen en beleidsvoorkeuren. In hun beleidsprogramma's en verkiezingscampagnes richten politieke partijen zich heel specifiek tot de mensen die verwacht worden (voor de partij) te gaan stemmen.

¹ Zie o.m. Hooghe, M. en S. Walgrave (2010). Opkomstplicht en politieke kennis: de onwetende burger aan het woord? in Deschouwer, K. e.a. De stemmen van het volk: Een analyse van het kiesgedrag in Vlaanderen en Wallonië op 7 juni 2009, Brussel: VUB Press, 163-165, m. Reuchamps e.a. (2015). Stemplicht en absenteïsme in een multi-level perspectief. in Deschouwer, K. De kiezer ontcijferd: over stemgedrag en stemmotivaties, Tiel: Lannoo Campus, 181.

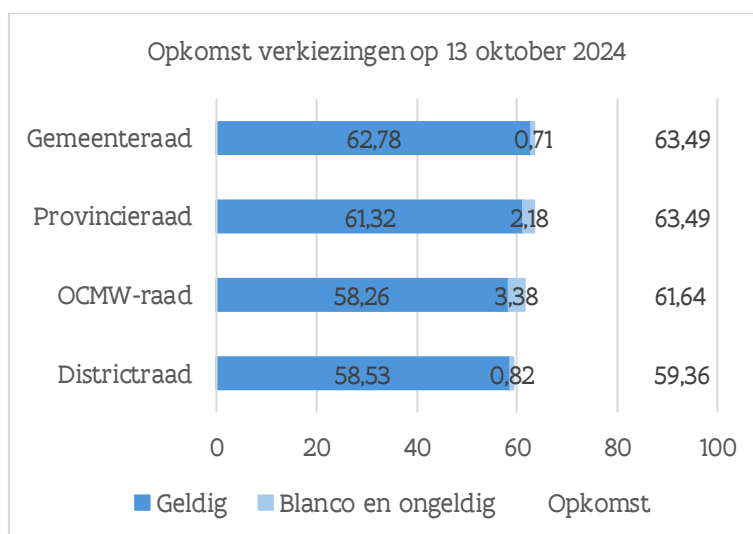
² Pontusson, J. en D. Rueda (2010). The Politics of Inequality: Voter mobilization and left parties in advanced industrial states, *Comparative Political Studies*, 43(6), 676-706 en Griffin, J. en B. Newman (2005). Are voters better represented? *Journal of Politics*, 67(4), 1206-1227.

³ Smets, K; en C. Van Ham (2013). The embarrassment of riches? A meta-analysis of individual-level research on voter turnout. *Electoral Studies*, 46(1), 139-162, Dassonneville, R. e.a. (2023). *Citizens under compulsory voting: A three-country study*. Cambridge: Cambridge University Press.

3. Een lage opkomst vermindert de legitimiteit van de democratie. Een lage opkomst ondergraaft het fundamentele mechanisme waarmee kiezers goed beleid belonen en slecht beleid afstraffen. Een lage opkomst maakt het de 'verliezers' van de verkiezingen daarenboven makkelijker om zich niet neer te leggen bij het resultaat.

1.2 EEN LAGER DAN VERWACHTE OPKOMST

Op 13 oktober 2024 brachten 3.156.696 mensen of 63,5 procent van de stemgerechtigden in Vlaanderen een stem uit voor de gemeenteraadsverkiezingen. Voor de provincieraadsverkiezingen was de opkomst procentueel even groot. De aantallen zijn niet precies gelijk, omdat er verschillen zijn in wie mag stemmen. Zo mogen niet-Belgische kiezers niet stemmen voor de provincieraadsverkiezingen. Niet-Belgische EU-burgers mogen stemmen voor gemeente- en stadsdistrictsraadsverkiezingen. Niet-EU-burgers kunnen stemmen voor gemeente- en stadsdistrictsraadsverkiezingen na registratie. In Vlaanderen schreven 36.592 Niet-Belgische EU-burgers en 8.221 Niet-EU burgers zich tijdig in om te kunnen stemmen. Dat is resp. 10 en 8 procent van wie in aanmerking kwam. Bij de verkiezingen voor de OCMW-raad in de facilititeitengemeenten en de districtsraden in Antwerpen was de opkomst kleiner. Ook bij de gemeenteraadsverkiezingen was de opkomst kleiner in stedelijke omgevingen (zie 4. Het profiel van stemmers en niet-stemmers).

Met 63,5 procent was de opkomst bij de gemeenteraadsverkiezingen lager dan verwacht. Die verwachting werd onder meer gevoed door de voorafgaande peilingen naar de stemintentie. Er zijn meer mensen die zeggen van plan te zijn om te gaan stemmen dan er daadwerkelijk hun stem uitbrengen. In de Barometer Samenleven was 71 procent in maart 2024 van plan te gaan stemmen op 13 oktober.⁴ In een peiling in juni 2024 zei 85 procent waarschijnlijk te gaan stemmen bij de lokale verkiezingen.⁵ Er zijn heel wat specifieke omstandigheden (ziekte, familie- en andere verplichtingen, ...) die wel een impact hebben op het gedrag, maar minder op de intentie om te gaan stemmen. Ook is die stemintentie meer gevoelig voor sociale wenselijkheid dan (zelf-gerapporteerd) gedrag.

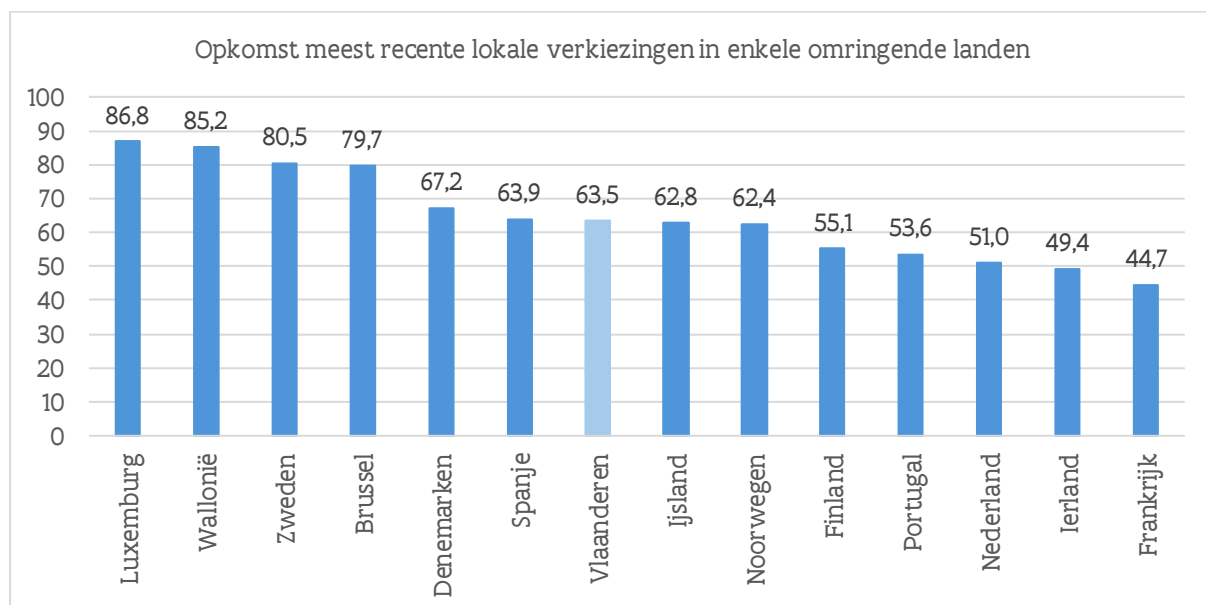
Daarenboven is de gewoonte om te stemmen in internationaal onderzoek een belangrijke factor die het gedrag van opeenvolgende generaties beïnvloedt. Als een persoon stemt bij één verkiezing,

⁴ Barometer Samenleven: <https://www.barometersamenleven.be/static/8a0db20ee47b77ad0340b5a0e3e6bcc/Herkomst%20&%20verkiezingen%20Bar-Sam2024.pdf>.

⁵ Wauters, B. e.a. (2024). [Abstentionism in national and local elections in Belgium. An analysis of the official electoral results and of individual survey data from the EOS NLU-Panel Voter Survey.](#)

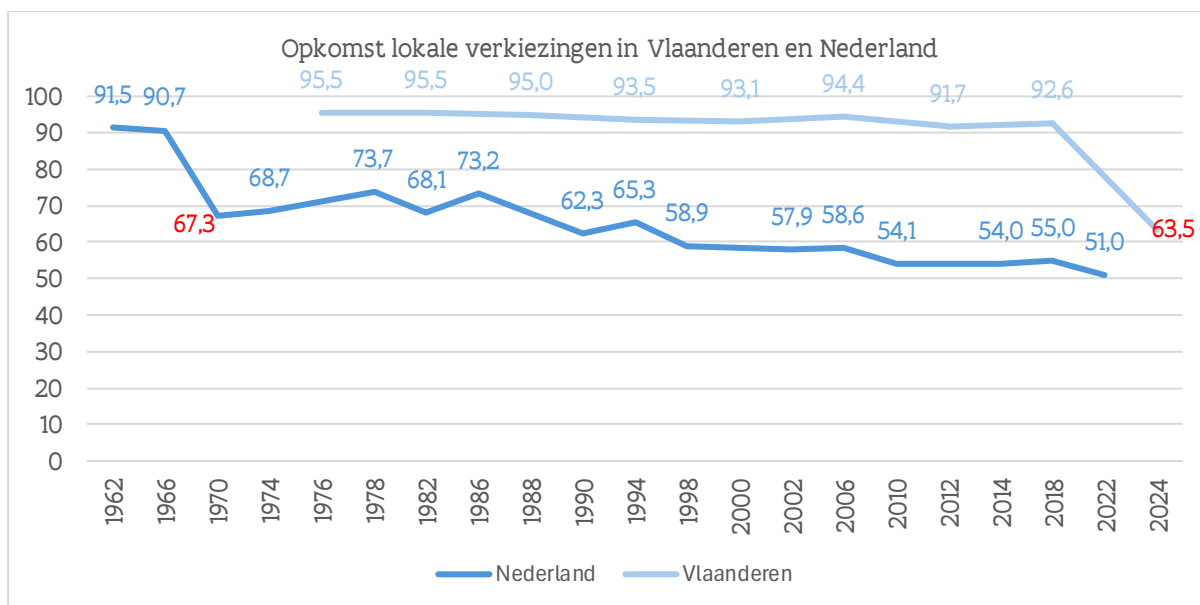
dan is de kans groter dat die ook bij een volgende verkiezing zal stemmen.⁶ Kiezers in Vlaanderen hadden die gewoonte om te stemmen. De verwachting was dan ook dat de opkomst zeker bij de eerste verkiezingen na het verdwijnen van de opkomstplicht groter zou zijn dan ze was op 13 oktober.

In internationaal opzicht is de opkomst in Vlaanderen te vergelijken met de opkomst bij recente lokale verkiezingen in Denemarken, Spanje, IJsland en Noorwegen. Met name de Scandinavische landen behoren in de regel tot de landen met een grote deelname bij verkiezingen. De opkomst in Vlaanderen is beduidend groter dan in Nederland of Frankrijk bij de meest recente lokale verkiezingen. Natuurlijk is de opkomst kleiner dan in Luxemburg, Wallonië of Brussel waar wel nog de opkomstplicht geldt.

Met het verdwijnen van de opkomstplicht in Vlaanderen was de deelnamegraad 29 procentpunten lager. Voor 13 oktober 2024 varieerde de deelnamegraad slechts in beperkte mate. Nederland is een bijzonder vergelijkingspunt. Bij het verdwijnen van de opkomstplicht daar nam de opkomst af met 23 procentpunten. De opkomst van 67 procent in 1970 is te vergelijken met de opkomst in Vlaanderen nu. In de periode sinds 1970 nam de opkomst in Nederland wel gestaag af tot de helft van de kiezers bij de meest recente lokale verkiezingen in 2022.

⁶ Denny, K. en O. Doyle (2009). Does voting history matter? Analysing persistence in turnout. *American Journal of Political Science*, 53(1), 17.

1.3 DATA EN METHODE

Voor de evaluatie van het verdwijnen van de opkomstplicht hanteren we vooral twee gegevensbronnen: (1) de officiële resultaten van de verkiezingen op 13 oktober en (2) een bevraging bij een representatief staal van kiezers. Beide gegevensbronnen vullen elkaar aan.

63,5 procent van de kiezers in Vlaanderen nam deel aan de gemeenteraadsverkiezingen op 13 oktober. De opkomstcijfers lopen echter sterk uiteen tussen de 283 gemeenten. In Herstappe en Lo-Reninge werden geen verkiezingen gehouden omdat er slechts één lijst opkwam. De helft van de gemeenten kent een opkomst tussen de 62 en 68 procent. De laagste deelnamegraad kenden Eeklo (53,7 procent), Wemmel (55,1 procent) en Menen (56,0 procent). Daarentegen was de deelnamegraad het hoogst in Voeren (78,7 procent), Bever (79,3 procent) en Mesen (81,7 procent).

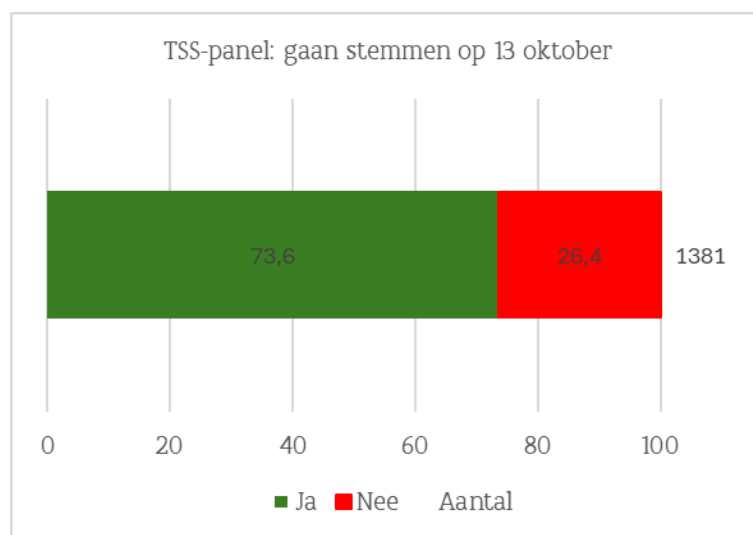
Om inzicht te krijgen hoe de specifieke bevolkingssamenstelling van gemeenten er de opkomst beïnvloedt, brengen we de opkomst in de gemeente in verband met cijfers uit de Gemeente-Stadsmonitor. Dit is een driejaarlijkse burgerbevraging bij een representatief staal van de inwoners van 17 tot en met 85 jaar, zodat voor elke gemeente statistisch betrouwbare uitspraken mogelijk zijn.

In opdracht van het Agentschap Binnenlands Bestuur voerde het Centrum voor Lokale Politiek van de Universiteit Gent een studie uit naar de beslissing van kiezers om al dan niet deel te nemen aan de lokale verkiezingen van 13 oktober. De studie past in de Belgian Local Elections Study 2024 (BLES 2024). Deze samenwerking met UNamur, ULB en UCL maakt de vergelijking met Brussel en Wallonië mogelijk – twee regio's waar de opkomstplicht behouden werd. Daartoe werd een beroep gedaan op het panel van The Social Study (<https://thesocialstudy.be/nl/home-nederlands/>) – een initiatief van tien Belgische universiteiten waarbij ook Statistiek Vlaanderen betrokken is.

Het TSS-panel telt een representatieve groep van ruim 5.500 Belgische burgers van 16 jaar en ouder die willekeurig geselecteerd werden uit het Rijksregister volgens de strengste wetenschappelijke criteria. Enkel personen uit private huishoudens werden geselecteerd. Dit betekent dat ouderen die wonen in woonzorgcentra bijvoorbeeld niet werden bevraagd – ook al ondervinden zij wellicht specifieke hindernissen door ziekte of beperkte mobiliteit om deel te nemen aan de verkiezingen. De selectie telt twee stappen: eerst worden willekeurig gemeenten geselecteerd op basis van regio, provincie, inwonersaantal en stad/platteland en vervolgens worden in die gemeenten

willekeurig respondenten geselecteerd op basis van leeftijd en geslacht. Respondenten konden de bevraging online of op papier beantwoorden. Vanuit het principe van *open science* stelt TSS alle verzamelde gegevens beschikbaar aan de onderzoeksgemeenschap voor wetenschappelijke doeleinden.

Uit het TSS-panel werd een steekproef gerealiseerd van 2.833 respondenten in Vlaanderen, Brussel en Wallonië. De studie kende een responsgraad van 81 procent in de eerste bevraging en 86 procent in de tweede bevraging. Dit resulteerde in 1.390 antwoorden in Vlaanderen in de eerste bevraging en 1.251 antwoorden in de tweede bevraging. Natuurlijk is er wel een element van zelfselectie voorafgaand aan de bevraging, namelijk op het moment dat personen instemmen om deel te worden van het panel en enkele bevragingen per jaar te ontvangen. De eerste bevraging liep van 15 oktober tot 24 december 2024. De tweede bevraging werd op 15 januari 2025 uitgestuurd en afgesloten op 26 maart 2025. 95 procent van de respondenten in Vlaanderen antwoordden online en 5 procent op papier.

Van de respondenten in het onderzoek is 73.6 procent gaan stemmen. De deelnamegraad aan de verkiezingen is daarmee beduidend groter dan de 63.5 procent in de gehele bevolking. Toch zijn de niet-stemmers nog voldoende in aantal in het TSS-panel om met vertrouwen uitspraken te kunnen doen over hun socio-economisch profiel en hun motieven.

Het TSS-panel is over het algemeen betrouwbaar en representatief voor de bevolking. Toch zijn er ook enkele onevenwichten. Zo zijn personen met een diploma hoger onderwijs oververtegenwoordigd in het panel en vooral personen met ten hoogste een diploma lager onderwijs ondervertegenwoordigd. Dit is een terugkerende beperking in survey-onderzoek. Het is al vaker vastgesteld dat personen van buitenlandse herkomst, lageropgeleiden en personen met een lager inkomen minder vaak deelnemen.⁷ Zij hebben minder vertrouwen in het wetenschappelijk onderzoek en/of voelen zich minder goed geplaatst om hun mening te geven. Door de sterke band die er is tussen opleidingsgraad en politieke attitudes (zie 4. Profiel van stemmers en niet-stemmers) is dit zeker een beperking van het onderzoek. Wel is het belangrijk te onderstrepen dat deze zelfselectie gebruikelijk is in het survey-onderzoek in het algemeen en in het TSS-panel in het bijzonder. Zij is geenszins versterkt door het politieke thema van deze bevraging. Bij andere bevragingen van het TSS-panel zien we eenzelfde vertekening bij de antwoorden. Vrouwen zijn zeer licht oververtegenwoordigd. De leeftijdsgroep van 50 tot 69 jaar is licht oververtegenwoordigd en de leeftijdsgroep van 70 of ouder licht ondervertegenwoordigd.

⁷ Zie bv. Berete, F. e.a. (2019). Determinants of unit nonresponse in multi-mode data collection: A multilevel analysis. PLoS ONE 14(4): <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0215652>.

1.4 HET PROFIEL VAN STEMMERS EN NIET-STEMMERS

Al dan niet gaan stemmen is (vooral) een individuele beslissing die niet met één uitleg te vatten is. Er zijn vele redenen om (niet) deel te nemen aan de verkiezingen. Onderzoek in de politieke wetenschappen onderscheidt vaak vier groepen van factoren die deze beslissing kunnen beïnvloeden.

- Een eerste groep van factoren heeft te maken met **sociale kenmerken**: mensen die leven in minder gunstige sociale en economische omstandigheden, hebben doorgaans een kleinere kans om te gaan stemmen.
- Een tweede groep wijst op specifiek **politieke factoren**: mensen die weinig politieke belangstelling hebben en/of ontevreden zijn met de politiek, hebben in de regel een kleinere kans om deel te nemen aan verkiezingen.
- Een derde groep van factoren zoekt naar verschillen in de **context van de verkiezingen**. Bij de ene verkiezingen is de opkomst lager dan bij andere verkiezingen, omdat er minder op het spel staat of omdat de voorkeurspartij niet opkomt.
- Een vierde en laatste groep van factoren bekijkt verschillen tussen de **instellingen** – de spelregels zeg maar volgens dewelke we een stem kunnen uitbrengen. Eén aspect waarop de regels verschillen is dat in de ene gemeente met potlood en papier gestemd wordt en in een andere digitaal.

Een analyse van de officiële verkiezingsresultaten van 13 oktober toont dat de deelnamegraad aan de gemeenteraadsverkiezingen het grootst is in die gemeenten waar een groter aandeel van de bevolking hogeropgeleid is en een groter inkomen heeft. De opkomst is ook groter in gemeenten waar de sociale cohesie groter is. Omgekeerd is de deelnamegraad lager in stedelijke omgevingen waar het inwonersaantal en de dichtheid het grootst zijn. In stedelijke omgevingen is de diversiteit ook groter. Er komen ook een groter aantal lijsten op. De opkomst is dan ook lager in die gemeenten waar de bevolking diverser is en er een groter aanbod aan politieke keuze is. Wanneer we controleren voor de verstedelijking reiken de diversiteit en het aantal lijsten echter geen toegevoegde verklaring meer aan. De deelnamegraad is ten slotte groter waar gestemd wordt met potlood en papier, vergeleken met waar mensen hun stem digitaal uitbrengen. Ook of de leeftijdsverdeling in de bevolking doorweegt in de deelnamegraad wordt sterk beïnvloed door de aanwezigheid van andere variabelen in het model.

Het is belangrijk dat die verbanden die gevonden worden op het geaggregeerde niveau van de gemeenten, ook teruggevonden kunnen worden op het niveau van het individu. Met andere woorden, wanneer de gemeenten met een groter aandeel hogeropgeleiden een hogere opkomst kennen, zijn het dan ook de hogeropgeleiden die meer gaan stemmen dan de lageropgeleiden.

Het BLES 2024-onderzoek toont in het bijzonder dat stemmers en niet-stemmers verschillen in leeftijd, opleidingsniveau en politieke interesse. De kans om te gaan stemmen neemt toe naarmate respondenten ouder zijn, hogeropgeleid en een grotere belangstelling hebben voor politiek – en met name lokale politiek. Jongeren, lageropgeleiden en personen van vreemde herkomst hebben dan weer een grotere kans om niet deel te nemen aan de verkiezingen. Het onderzoek peilde ook naar de effecten van de subjectieve financiële en sociale positie. Die reikten na controle voor andere variabelen zoals opleiding geen toegevoegde verklaring meer aan. Op die manier waren politieke attitudes net zo belangrijk als sociale kenmerken in het onderzoek voor het verklaren van de beslissing om al dan niet te gaan stemmen.

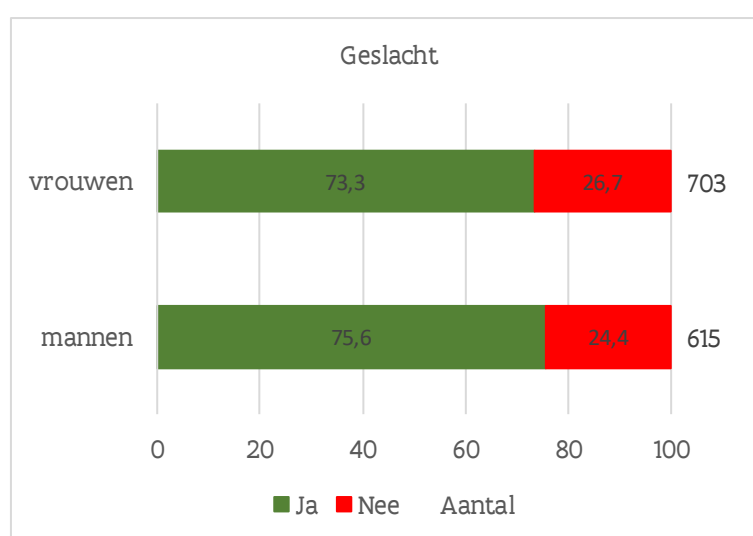
In wat volgt gaan we dieper in op elk van deze verbanden. Waar mogelijk zoeken we de manieren waarop beide analyses elkaar complementeren. Van de correlaties (verbanden) die we vinden op het niveau van de gemeente, toetsen we het causale mechanisme op het niveau van de kiezer en vermijden zo een ecologische fout te maken. Van de effecten die we vaststellen op het niveau van

de individuele kiezer berekenen we hoe groot het verschil in de officiële opkomstcijfers per gemeente kan oplopen door hun specifieke bevolkingssamenstelling. Wanneer jongeren minder vaak hun stem uitbrengen, wat betekent het dan dat de bevolking in een gemeente 30 dan wel 10 procent inwoners tussen de 18 en 34 jaar telt? De combinatie van beide analyses leert veel over het robuuste karakter en de sterkte van de gevonden verbanden.

De focus ligt in dit evaluatierapport op de interpretatie van de gevonden verbanden. We gaan hier niet in op de statistische modellen. Wie dit wil, kan deze in detail raadplegen in de onderzoeksrapporten. Dit evaluatierapport geeft enkel verbanden weer die traditionele drempels van statistische significantie behalen in de bivariate en multivariate modellen. Ter herinnering, een bivariaat model bevat een verklarende variabele en een multivariaat model combineert meerdere verklarende variabelen. Om de sterkte van verbanden te duiden, rapporteren we de verschillen in de antwoordpercentages uit het BLES 2024-onderzoek. Voor de analyse van de officiële opkomstcijfers per gemeente rapporteren we het gemiddelde opkomstcijfer voor diverse waarden van de verklarende variabele.

Geslacht

Mannen en vrouwen, zo noteerde het BLES 2024-onderzoek, hebben een even grote kans hun stem uit te brengen. Van de respondenten bracht slechts 1,3 procentpunt meer mannen dan vrouwen hun stem uit. Dat verschil is niet statistisch significant. Ook in andere landen wordt er geen verschil vastgesteld tussen mannen en vrouwen in dit opzicht.⁸ Verschillen in opkomst tussen gemeenten kunnen om die reden niet gerelateerd worden aan geslacht. Vrouwen nemen niet minder deel aan de verkiezingen dan mannen. Daarenboven is de man-vrouw-verdeling in de bevolking nagenoeg gelijk in alle gemeenten.

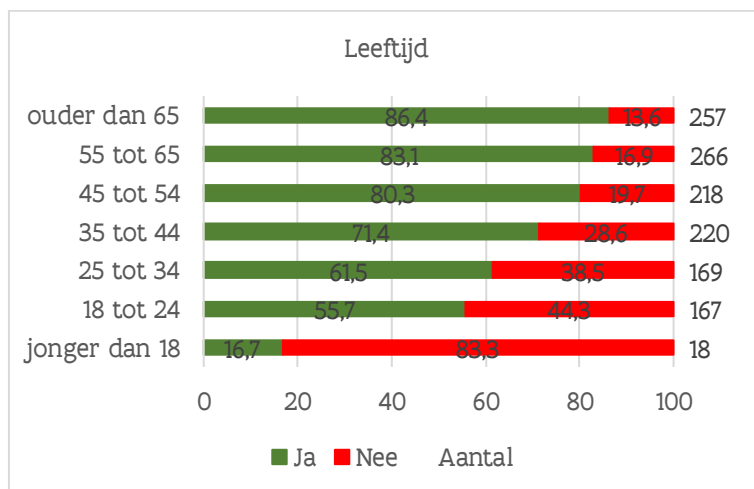
Eerder meldde het marktonderzoeksbureau Indiville (i.s.m. Bpact) in opdracht van het Nieuwsblad wel dat maar liefst 7 procentpunten minder vrouwen dan mannen deelnamen aan de verkiezingen. Survey-onderzoek acht in de regel een foutenmarge van 5 procent een aanvaardbaar risico. Dit wil zeggen dat er 5 procent kans is dat een verschil dat significant is in de steekproef – bijvoorbeeld tussen mannen en vrouwen – dit niet is in de gehele bevolking. Of omgekeerd, dat een verschil dat significant is in de gehele bevolking niet wordt teruggevonden in een steekproef.

⁸ Zie o.m. Stockemer, D., & Sundstrom, A. (2023). The gender gap in voter turnout: An artefact of men's over-reporting in survey research? *The British Journal of Politics and International Relations*, 25(1), 21-41 en Carreras, M. (2018). Why no gender gap in electoral participation? A civic duty explanation. *Electoral Studies* 52, 36-45.

Het Not-Like-Us-onderzoek noteerde dat juist mannen minder deelnamen aan de federale verkiezingen in juni. Gevraagd naar hun intentie bij de gemeenteraadsverkiezingen op 13 oktober waren vrouwen dan weer minder van plan te gaan stemmen dan mannen. Dit noopte de onderzoekers tot de hypothese dat vrouwen de formele regels meer respecteren, maar dat wanneer er geen opkomstplicht is, zij minder vaak zullen gaan stemmen.⁹

Leeftijd

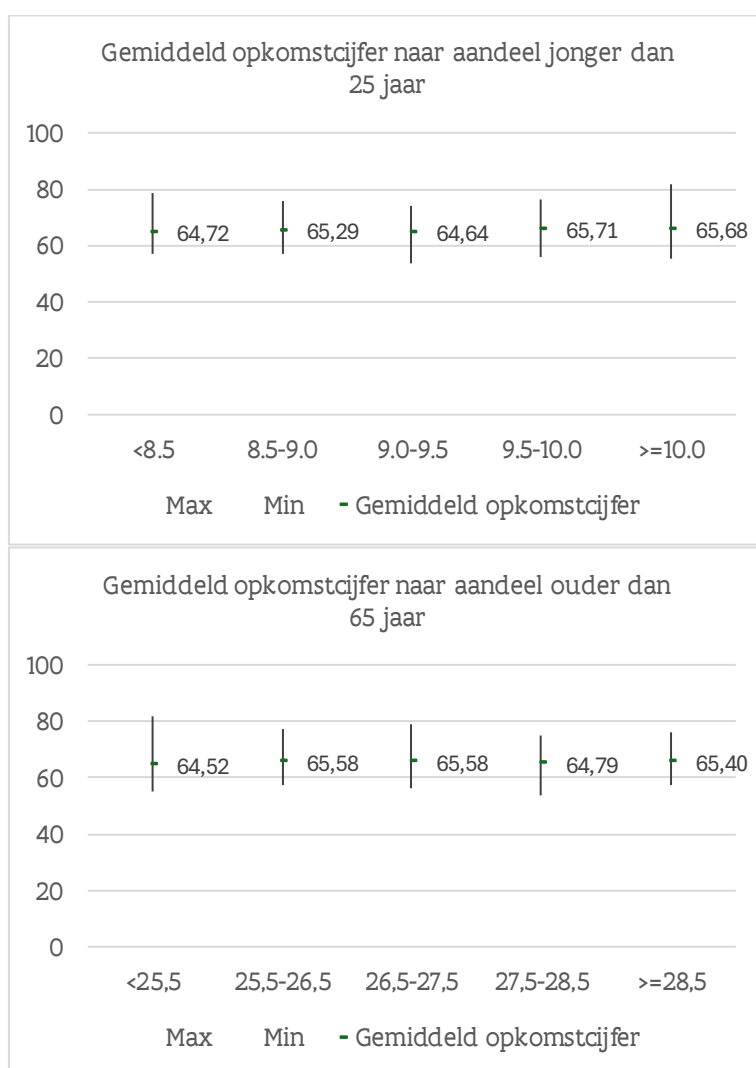
Deelname aan de verkiezingen, aldus het BLES 2024-onderzoek, hangt zeer sterk samen met leeftijd. De deelnamegraad neemt toe, naarmate de respondent ouder is. De relatie is niet beperkt tot slechts enkele van de leeftijdsgroepen, maar is terug te vinden van de jongste tot de oudste respondenten in het onderzoek. Het verschil in deelname loopt op tot bijna 31 procentpunten tussen de 18 tot 24 jarigen en de oudste leeftijdsgroep, ouder dan 65. Wel is het belangrijk voor ogen te houden dat personen die verblijven in een woonzorgcentrum geen deel uitmaken van het panel. Personen ouder dan 80 bijvoorbeeld nemen in de regel maar heel weinig deel aan survey-onderzoek. In veel survey-onderzoek worden zij om die reden niet opgenomen in de steekproef. Door ziekte of beperkte mobiliteit nemen zij ook minder deel aan de verkiezingen – al versluiert de mogelijkheid om met volmacht te stemmen de relatie.

In dit opzicht heeft leeftijd minder te maken met verschillende fasen in het leven dan wel met verschillen tussen de generaties. In een cross-sectioneel onderzoek zoals dit is dit onderscheid niet te maken. Onderzoek in andere landen beklemtoont dat al dan niet gaan stemmen in belangrijke mate een gewoonte is: deelname aan de vorige verkiezingen is een goede voorspeller van deelname aan daaropvolgende verkiezingen. Bij de oudere generaties is die gewoonte sterk ontwikkeld. Jongere generaties hebben die gewoonte (nog) niet kunnen opbouwen. Precies daarom geeft de lage opkomst bij de jongste kiezers aanleiding tot bezorgdheid voor de toekomst. Het TSS-panel selecteert personen vanaf 16 jaar. De opkomst in die groep jonger dan 18 (op het moment van het samenstellen van het panel) dient met een grote korrel zout geïnterpreteerd te worden. Het zijn er echter slechts 18 in het gehele panel. Enkel van hen waren al 18 jaar op 13 oktober en konden dus stemmen, terwijl anderen op de verkiezingsdag nog geen 18 waren en dus niet mochten stemmen.

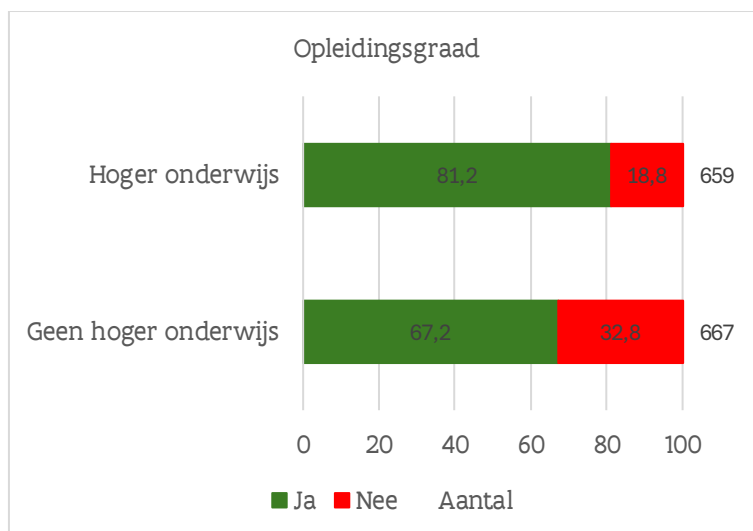
⁹ Wauters, B. e.a. (2024). Abstentionism in national and local elections in Belgium An analysis of the official electoral results and of individual survey data from the EOS NLUPanel Voter survey. (<https://not-likeus.be/wp-content/uploads/2024/05/Media-note-Abstentionism.pdf>)

Ondanks het feit dat er soms grote verschillen zijn in de leeftijdsverdeling van de bevolking in de 285 gemeenten, is de impact op de officiële opkomstcijfers moeilijk te bepalen. Enig effect van de leeftijdsverdeling in de bevolking is niet statistisch significant en niet erg robuust. Het is erg afhankelijk van andere variabelen waarvoor gecontroleerd wordt. De gemiddelde opkomst verschilt nauwelijks voor diverse groepen van gemeenten met een kleiner of groter aandeel personen jonger dan 25 of ouder dan 65 jaar.

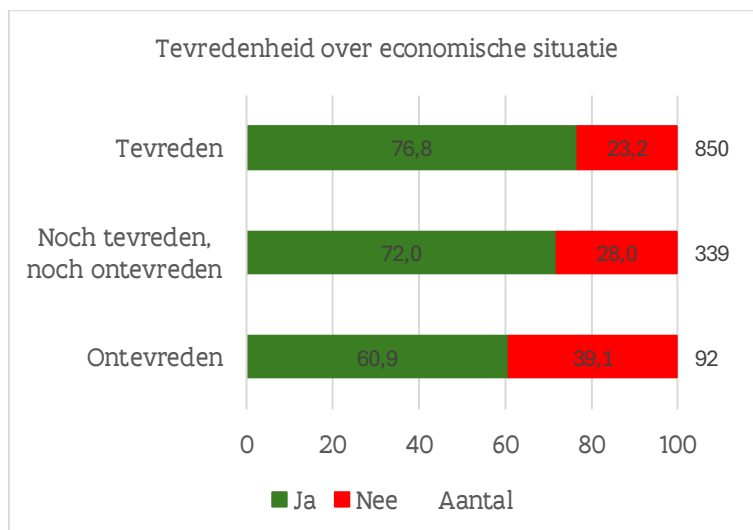

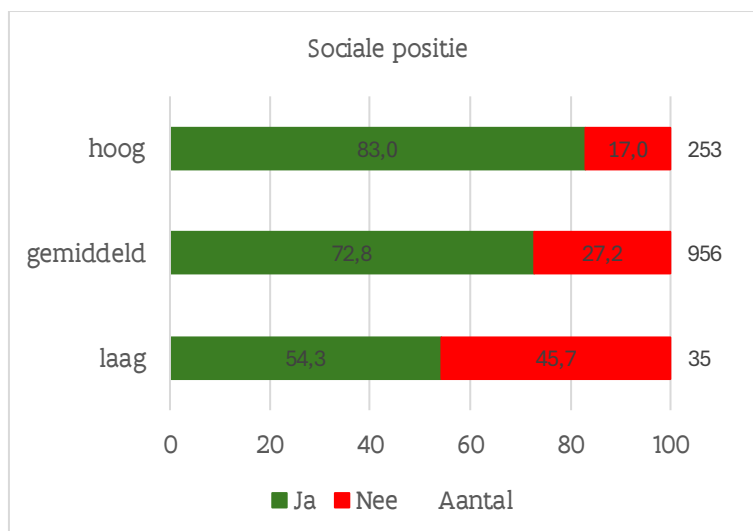
Opleiding, financiële en sociale positie

De beslissing om te gaan stemmen hangt sterk samen met de opleidingsgraad. De deelnamegraad is 14 procentpunten groter bij personen met een diploma hoger onderwijs dan bij personen die hoogstens een diploma secundair onderwijs behaalden. De opleidingsgraad van een persoon heeft te maken met het vertrouwen in de eigen cognitieve capaciteiten: het vermogen om te begrijpen wat er op het spel staat en te kunnen participeren aan het politieke proces. Maar ook het inkomen en de sociale positie houden nauw verband met de opleiding die een persoon genoot. Mensen met een diploma hoger onderwijs verdienen in de regel meer dan lageropgeleiden.

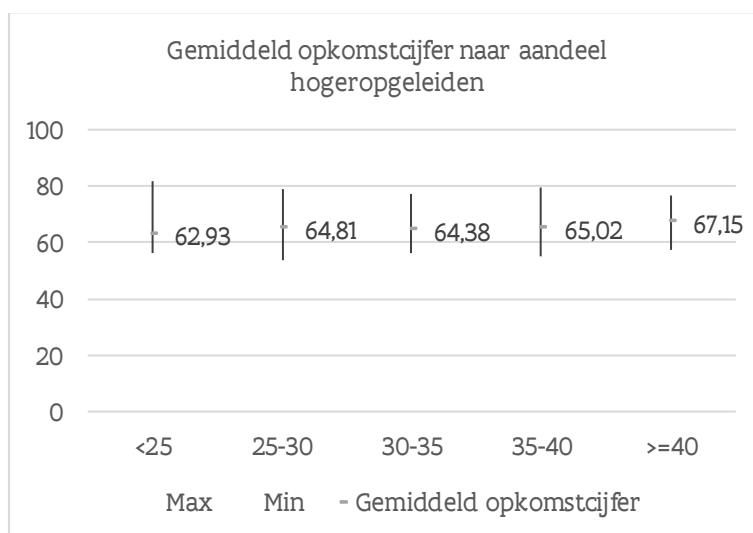

Zo is de deelnamegraad ook groter bij de hogere inkomens of hogere sociale posities. De deelnamegraad is 16 procentpunten groter bij personen die tevreden zijn over de financiële situatie van het gezin dan bij personen die niet tevreden zijn daarover. Het contrast in deelnamegraad loopt op tot 19 procentpunten tussen personen die zichzelf een hoge sociale positie toeschrijven in vergelijking met personen die een eerder lage sociale positie kennen. Inkomen en sociale positie hangen zoals gezegd sterk samen met opleidingsgraad. In het BLES 2024-onderzoek heeft de tevredenheid met de financiële situatie of de sociale positie dan ook geen toegevoegde verklaring meer boven op de opleidingsgraad van de respondenten.

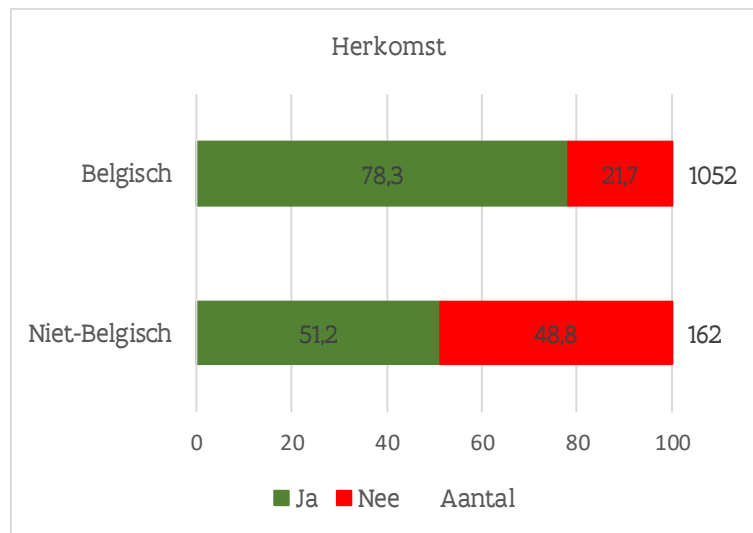
Het aandeel hogeropgeleiden in de bevolking draagt bij tot de verklaring van verschillen in opkomstcijfers tussen de gemeenten. Het aandeel hogeropgeleiden in de bevolking is het kleinste in Mesen (14,4 procent), Zelzate (16,4 procent) en Blankenberge (19,6 procent). Het aandeel is het grootst in Hove (59,3 procent), Oud-Heverlee (61,2 procent) en Sint-Martens-Latem (62,3 procent). De opkomst is groter in gemeenten met een groter aandeel hogeropgeleiden in de bevolking. Het verschil in opkomst kan oplopen tot 4 procentpunten. Wanneer we de gemeenten indelen in 5 groepen op basis van het aandeel hogeropgeleiden in de bevolking dan neemt het gemiddelde opkomstcijfer toe van 63 tot 67 procent tussen de groep met het kleinste en het grootste aandeel hogeropgeleiden in de bevolking.

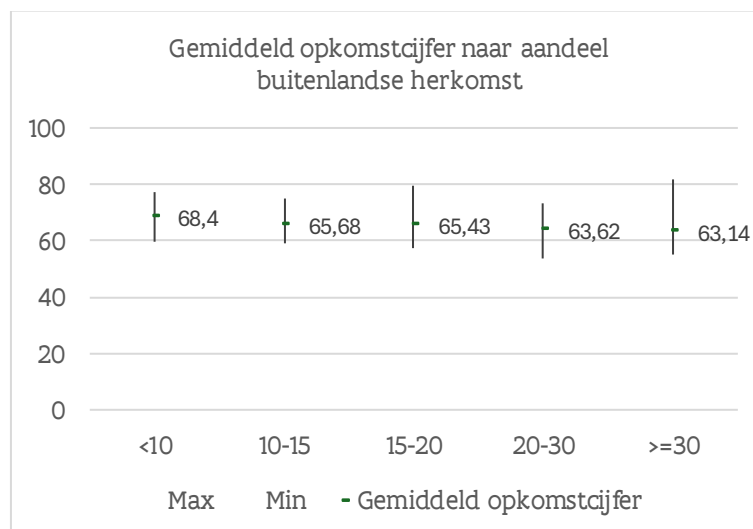
Herkomst

De deelname aan de verkiezingen is beduidend lager bij personen van buitenlandse herkomst. Om de herkomst van een persoon te bepalen worden vier criteria in rekening gebracht: de huidige nationaliteit van de persoon, de geboortenationaliteit van de persoon, de geboortenationaliteit van de vader en de geboortenationaliteit van de moeder. Is één van deze vier criteria een niet-Belgische nationaliteit, dan wordt de persoon beschouwd als zijnde een persoon van buitenlandse herkomst. De deelname aan de verkiezingen is maar liefst 27 procentpunten lager bij personen van buitenlandse herkomst dan bij personen van Belgische herkomst. Ook personen met wortels in Nederland of Frankrijk worden geteld in deze groep. Hoogstwaarschijnlijk gaan personen met

een buitenlandse herkomst buiten de EU nog minder stemmen. Ten slotte zijn personen van buitenlandse herkomst sowieso al minder bereid om surveys te beantwoorden en zijn zij eerder ondervertegenwoordigd in het TSS-panel.

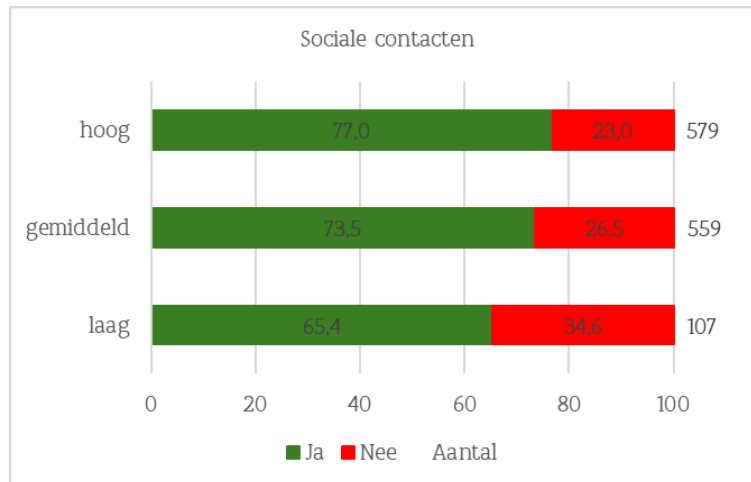

Naarmate het aandeel personen van buitenlandse herkomst groeit in de gemeente, neemt het opkomstcijfer af. Het aandeel personen van buitenlandse herkomst is het kleinst in Horebeke (4.3 procent), Koekelare (5.5 procent) en Maarkedal (6.0 procent). Het aandeel is het grootst in Drogenbos (63.1 procent), Machelen (66.0 procent) en Baarle-Hertog (72.8 procent). De opkomstcijfers zijn kleiner in gemeenten waar een groter aandeel van de bevolking van buitenlandse herkomst is. Gemiddeld is de opkomst tot 5 procentpunten kleiner in de gemeenten met meer dan 30 procent personen van buitenlandse herkomst vergeleken met de gemeenten met minder dan 10 procent personen van buitenlandse herkomst. Dat aandeel personen van buitenlandse herkomst is beduidend groter in sterker verstedelijkte omgevingen. Na controle voor het inwonersaantal en de bevolkingsdichtheid biedt het aandeel in de bevolking van personen van buitenlandse herkomst geen toegevoegde verklaring.

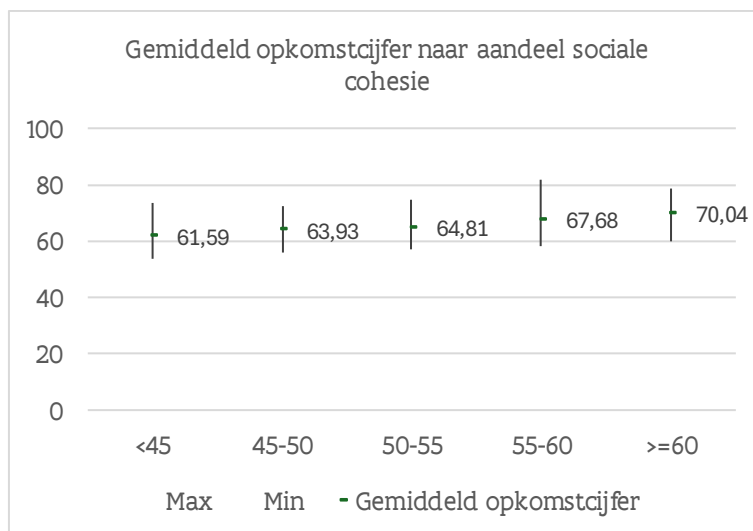

Sociaal weefsel

Meer personen die goede contacten hebben in de buurt, gingen stemmen op 13 oktober. De schaal werd samengesteld op basis van drie vragen: verbondenheid met anderen, frequentie van contacten vrienden, familie of collega's buiten het werk en deelname aan sociale activiteiten. De deelname is tot 12 procentpunten groter bij personen die een hoge waarde hebben op de schaal van sociale contacten dan bij personen met een lage waarde.

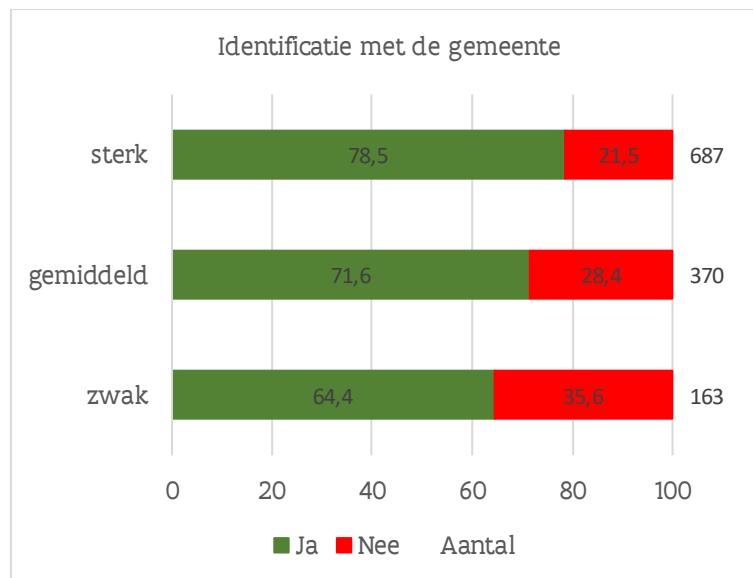

Ook in officiële opkomstcijfers per gemeente is het effect van het sociaal weefsel in de gemeente merkbaar. Let wel de definitie van sociale cohesie is hier anders: respondenten hebben een sterk sociaal weefsel, die zichzelf gemiddeld 4 of meer op 5 geven op vier items (mensen in mijn buurt zijn te vertrouwen, ik voel mij thuis bij de mensen die in deze buurt wonen, ik heb veel contact met de mensen in mijn buurt en mensen in mijn buurt willen hun burens helpen). In gemeenten waar een groter aandeel van de bevolking zegt op een sterk sociaal weefsel te kunnen terugvallen, is de opkomst groter. Dat aandeel in de bevolking is het kleinst in Machelen (31 procent), Boom (32 procent) en Vilvoorde (35 procent). Het is het grootst in Zuienkerke (68 procent), Horebeke (67 procent) en Vleteren (65 procent). Gemiddeld is het opkomstcijfer tot 8 procentpunten groter in gemeenten waar meer dan 60 procent van de inwoners zegt een sterk sociaal weefsel te hebben vergeleken met gemeenten waar minder dan 45 procent kan terugvallen op een sterk sociaal weefsel.

Band met de gemeente

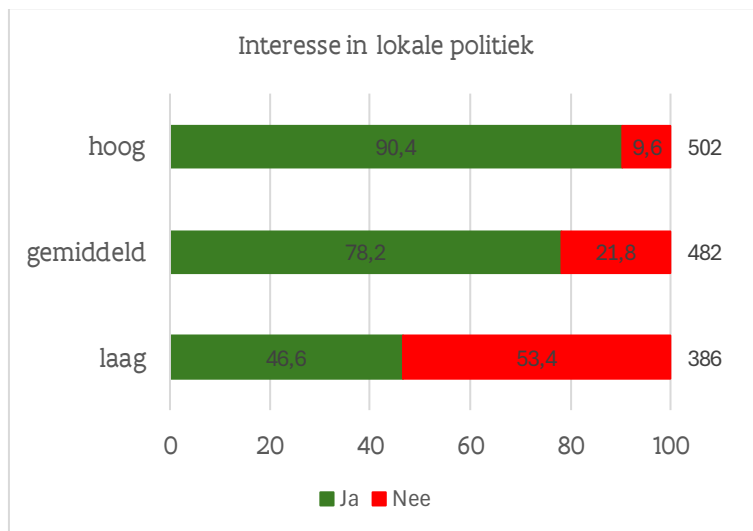
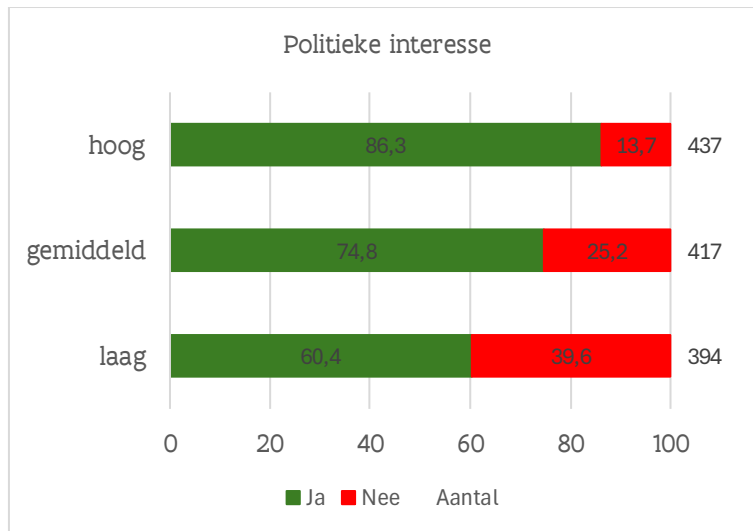
Deelname aan verkiezingen kan ook verband houden met het specifieke bestuursniveau waarvoor gestemd kan worden. Zo gingen personen die zich sterk identificeren met de inwoners van de gemeente meer stemmen. Het verschil in deelnamegraad met personen die een slechts zwakke band hebben met de gemeente, loopt op tot 14 procentpunten. Dit verband is evenwel na controle voor leeftijd, opleidingsgraad en herkomst niet langer statistisch significant. Ouderen hebben door de tijd bijvoorbeeld een sterkere band opgebouwd met de gemeente waarin ze wonen en ouderen hebben een grotere kans om te gaan stemmen omdat de gewoonte om te stemmen bij elke verkiezing sterk bij hen verankerd is.

Op de officiële opkomstcijfers per gemeente heeft de band met de gemeente echter geen noemenswaardig effect. Ook al loopt het verschil tussen de 283 gemeenten in termen van de band met de gemeente op tot 30 procentpunten. Zo is het aandeel inwoners dat al tien jaar in de gemeente woont, het kleinst in Zaventem (56 procent), Machelen (58 procent) en Wezembeek-Oppem (58 procent). Het aandeel is het grootst in Hamont-Achel (86 procent), Kinrooi (86 procent) en Arendonk (84 procent). De opkomst is niet groter of kleiner in gemeenten waar een groter aandeel van de inwoners al tien jaar in de gemeente woont. Van mensen die al lange tijd in dezelfde gemeente verblijven, kan verwacht worden dat zij zich sterker identificeren met hun burens.

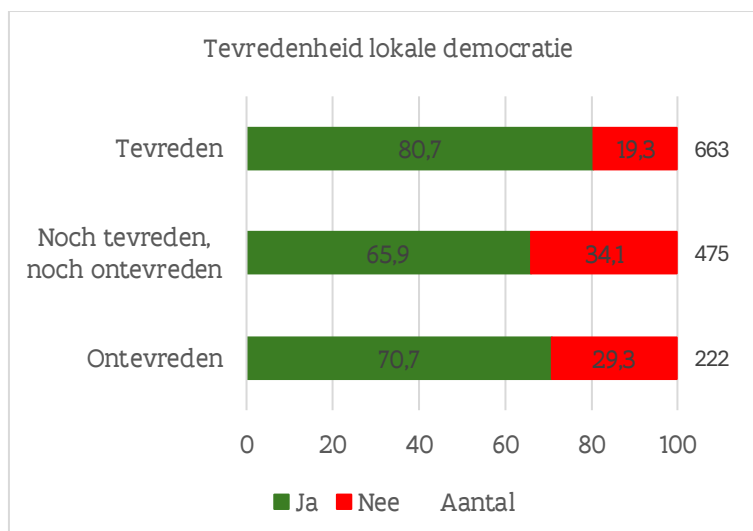
Politieke belangstelling

Politieke attitudes hebben een belangrijk aandeel in de beslissing om al dan niet te gaan stemmen. Belangstelling in politiek vergroot sterk de kans dat een persoon deelnam aan de verkiezingen. Het verschil in deelnamegraad is maar liefst 26 procentpunten tussen personen met een lage en een hoge politieke belangstelling. Omdat we op 13 oktober voor de gemeenteraadsverkiezingen naar de stembus trokken, is het effect nog groter wanneer we specifiek de belangstelling voor de lokale politiek meten. Die attitude combineert een interesse in politiek met een specifieke interesse in het lokale niveau of de eigen gemeente. Zo loopt het verschil in deelnamegraad op tot wel 44 procentpunten tussen personen met een lage en hoge interesse in de lokale politiek. Ook na controle voor leeftijd, opleidingsgraad en herkomst biedt de politieke belangstelling van personen een duidelijk toegevoegde verklaring voor het verschillende profiel van stemmers en niet-stemmers.

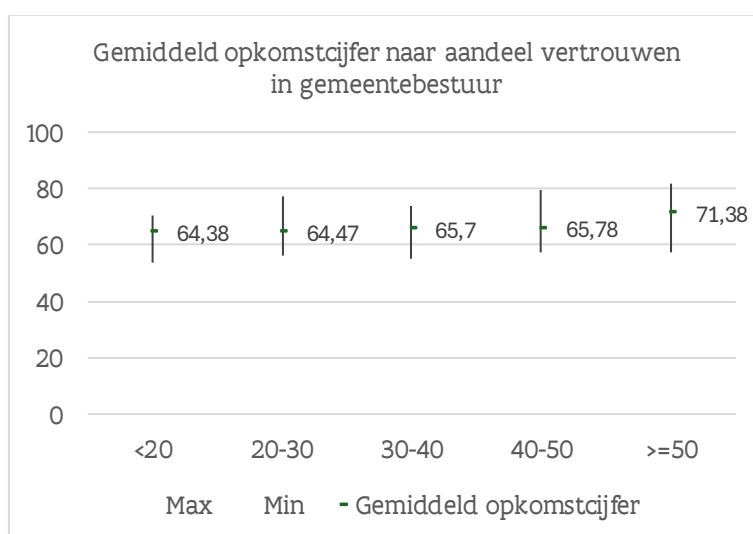
Tevredenheid lokale democratie

Er is een brede steun in Vlaanderen voor democratische principes. In het BLES 2024-onderzoek zegt 49 procent van de respondenten (heel) tevreden te zijn over de manier waarop de democratie werkt in de eigen gemeente. 15 procent is (helemaal) niet tevreden. Wie tevreden is, had een beduidend groter kans om te gaan stemmen op 13 oktober dan wie niet tevreden is. Het verschil tussen beide groepen loopt op tot 10 procentpunten.

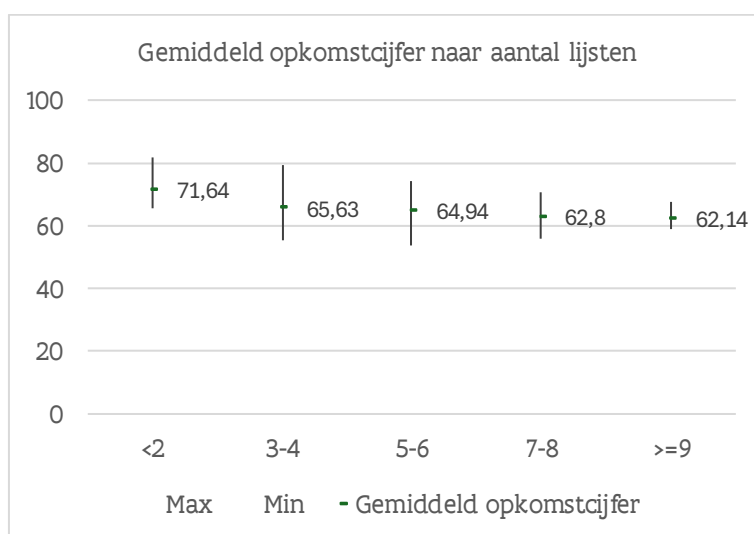
Maar de tevredenheid over de lokale democratie hangt ook samen met heel wat andere persoonskenmerken en politieke attitudes, zoals opleidingsgraad of politieke belangstelling. Na controle voor deze andere kenmerken en attitudes biedt de tevredenheid over de lokale democratie geen toegevoegde verklaring meer voor het al dan niet gaan stemmen. Laten we ook niet vergeten dat politieke onvrede en protest juist een stimulans kunnen zijn om te gaan stemmen – zoals ook blijkt uit de motieven die respondenten geven waarom zij een stem uitbrachten.

Ook de officiële opkomstcijfers zijn groter in gemeenten waar een groter aandeel van de bevolking vertrouwen heeft in het gemeentebestuur. Het aandeel met vertrouwen in het gemeentebestuur is het kleinst in Boortmeerbeek (8 procent), Zele (14 procent) en Sint-Truiden (14 procent). Het aandeel met vertrouwen is het grootst in Vorselaar (56 procent), Glabbeek (53 procent) en Lierde (53 procent). Het verschil in de gemiddelde opkomst loopt op tot 7 procentpunten tussen de gemeenten waar minder dan 25 procent van de inwoners vertrouwen heeft in het lokale bestuur en gemeenten waar meer dan 50 procent vertrouwen heeft in het gemeentebestuur. Na controle voor andere kenmerken van de gemeente zoals de verstedelijking en het sociaal weefsel heeft vertrouwen geen toegevoegde verklarende waarde.

Aanbod en inzet van de verkiezingen

In landen die al langer geen opkomstplicht kennen, merken we verschillen in opkomst van de ene tot de andere verkiezingen. Wanneer de inzet van de verkiezingen – wat er op het spel staat – groter is, gaan meer mensen naar de stembus. Omgekeerd, wanneer geen van de partijen of kandidaten op de stembrief hen aanspreekt, gaan mensen niet stemmen. In dit opzicht verschilt het politieke aanbod bij gemeenteraadsverkiezingen van gemeente tot gemeente: niet alle nationale partijen komen op en er worden vaak eenheidslijsten gevormd op maat van de lokale uitdagingen. Natuurlijk, hoe meer lijsten op de stembrief, des te kleiner de kans dat de kiezer niets van zijn gading kan vinden. Toch zien we dit nauwelijks in de officiële opkomstcijfers. Zo is de opkomst kleiner, niet groter, in gemeenten waar een groter aantal lijsten opkomt. Het verschil loopt op tot 10 procentpunten tussen gemeenten waar er twee lijsten op de stembrief staan en gemeenten waar er meer dan negen lijsten opkomen. Vooral in de grotere gemeenten komen meer lijsten op, maar door de specifieke bevolkingssamenstelling in verstedelijkte gebieden is de opkomst er lager. Na controle voor het stedelijke karakter van gemeenten zien we ook geen effect meer van het aanbod. Een, toegegeven, ruwe indicator van de inzet van de verkiezingen is het verschil in stemmenaandeel van de grootste en de op een na grootste lijst. Er is evenwel geen verband tussen dit verschil en het opkomstcijfer in een gemeente.

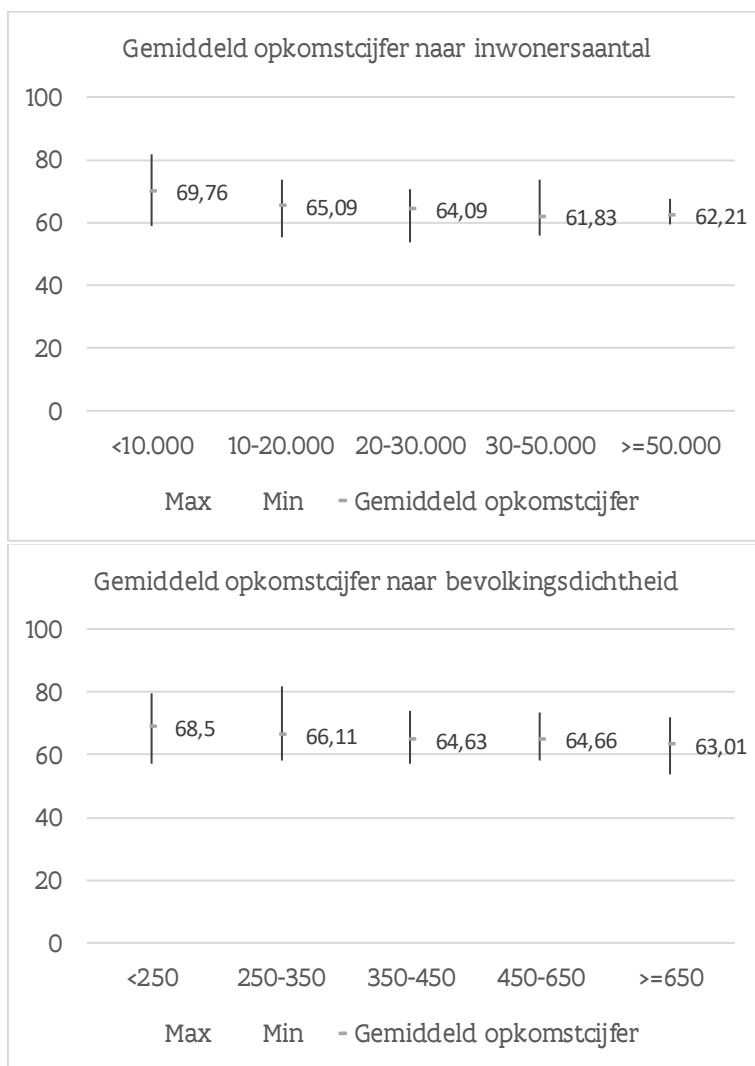
Digitaal stemmen

In 156 gemeenten werd digitaal gestemd en in 127 gemeenten met potlood en papier. In 3 fusiegemeenten werd deels digitaal, deels met potlood en papier gestemd. In die gevallen werd de stemwijze van de grootste deelgemeente genomen. Gemiddeld is de opkomst bijna 64 procent waar digitaal gestemd werd en 67 procent waar op papier gestemd werd. Ook na controle voor anderen kenmerken van de gemeenten is dit institutionele effect merkwaardig robuust en statistisch significant.

Verstedelijking

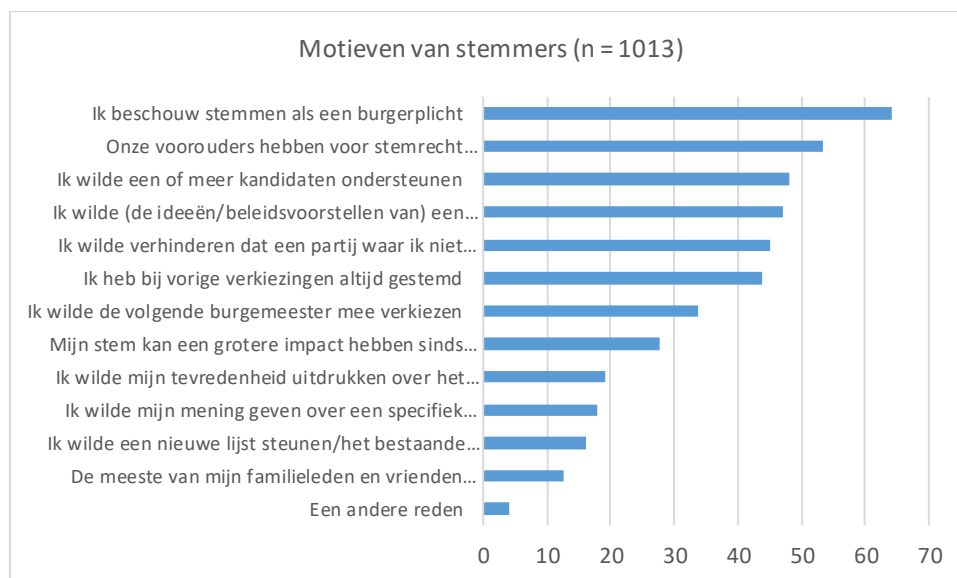
De opkomstcijfers zijn kleiner in meer verstedelijkte gebieden. Of we dit nu bekijken op basis van het inwonersaantal of de bevolkingsdichtheid, hetzelfde patroon is merkbaar. De opkomst is kleiner, naarmate het inwonersaantal en het aantal inwoners per km² groeit. De opkomst is tot 7 procentpunten kleiner in de grootste dan in de kleinste gemeenten en tot 5 procentpunten kleiner in de gemeenten met de grootste dan wel de kleinste dichtheid. In kleine plattelandsgemeenten is de kans om een van de kandidaten persoonlijk te kennen groter. Dit vormt een belangrijke stimulus (friends-and-neighbours) om te gaan stemmen. Daarenboven is in de grote steden de

bevolking minder welgesteld en diverser. Beide hangen nauw samen met deelname aan verkiezingen.

1.5 MOTIEVEN VAN AL DAN NIET STEMMEN

De verschillen in de profielen van stemmers en niet-stemmers geven echter geen inzicht in hun beweegredenen. Daarvoor is het noodzakelijk te kijken naar de motieven die zij zelf gaven voor hun keuze. Daarin ligt een belangrijke meerwaarde van het BLES 2024-onderzoek. Het meest springt de grote variëteit aan antwoorden in het oog. Kiezers geven zeer uiteenlopende redenen voor hun beslissing al dan niet te gaan stemmen.

Gaan stemmen is in grote mate een principiële keuze. 64 procent van de stemmers bracht zijn stem uit omdat hij of zij het een burgerplicht vindt. 53 procent wijst naar de strijd die voorouders hebben moeten voeren voor het algemeen stemrecht. Dat het een principiëskwestie is, wordt ook onderstreept door het feit dat 81 procent van de stemmers altijd al van plan was om te gaan stemmen. 24 procent van de niet-stemmers was nooit van plan om te stemmen en 24 procent nam de beslissing zodra de afschaffing van de opkomstplicht bekend werd. Daarnaast is gaan stemmen voor 44 procent van de stemmers ook vooral een gewoonte. Een kleinere groep wijst ook naar de invloed van familieleden en vrienden.

Een tweede groep van motieven heeft te maken met specifiek politieke beweegredenen. Stemmers willen met hun stem een politiek doel bereiken. 47 procent stemde om een welbepaalde partij de steunen. 48 procent wenste een kandidaat te steunen. Anderen willen met hun stem veeleer iets verhinderen. Zo stemde 45 procent om te voorkomen dat een partij waar hij of zij niet achter staat, de verkiezingen wint.

Opvallend is dat de gewijzigde regelgeving een bijkomend motief vormt om te gaan stemmen. Naast de afschaffing van de opkomstplicht gaat het dan om de nieuwe regels voor het aanduiden van de burgemeester en het verdwijnen van de impact van de lijststem. 34 procent van de stemmers wilde met zijn of haar stem de volgende burgemeester mee verkiezen. 28 procent stemde omdat zijn of haar stem een grotere impact heeft.

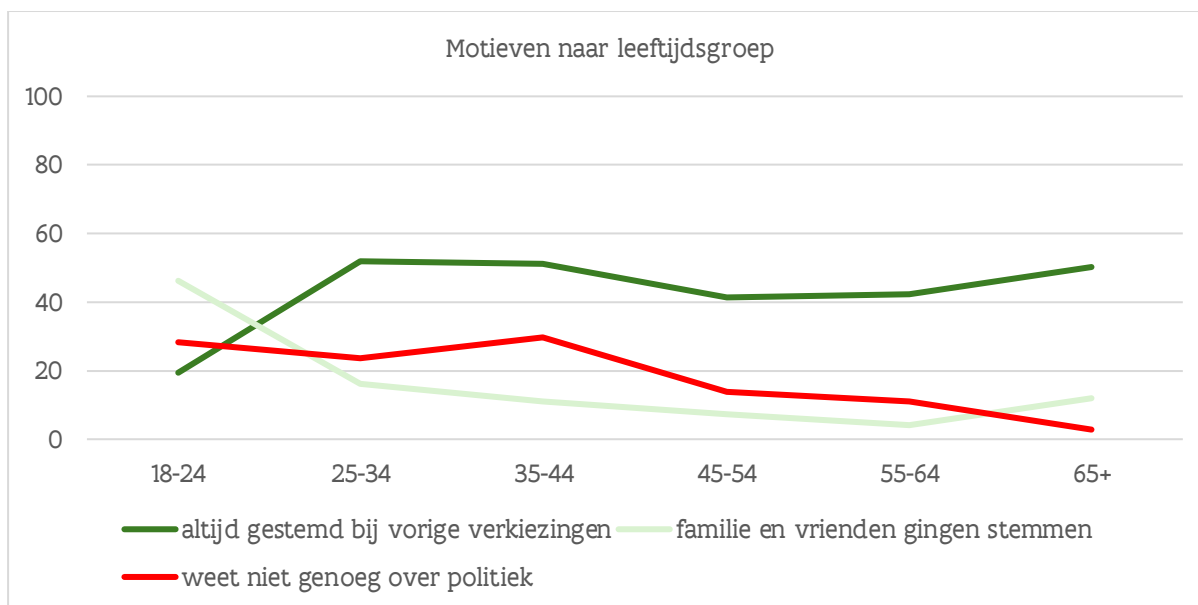
Voor niet-stemmers, daarentegen, is gaan stemmen minder een principiële kwestie. Ruim 40 procent van de niet-stemmers haalt eerder pragmatische redenen aan voor hun beslissing. Zij konden niet gaan stemmen door ziekte, vakantie, werk of een andere persoonlijke omstandigheid. Het is goed voor ogen te houden dat personen die stemden bij volmacht, geteld werden bij de stemmers.

Toch zijn er ook redenen die meer tot nadenken stemmen. Een tweede groep van motieven bevestigen het beeld uit de voorgaande analyse dat ook heel wat kiezers de stap naar het stembureau niet zetten omdat zij menen onvoldoende kennis of interesse te hebben om zich te informeren. 25 procent van de niet-stemmers ging niet stemmen omdat politiek hen niet interesseert. 22 procent zegt niet genoeg te weten over politiek om te stemmen. 9 procent vindt de gemeenteraadsverkiezingen niet belangrijk.

Een derde groep van motieven gaat specifiek over ontevredenheid over de politiek. Zo stelt 27 procent van de niet-stemmers dat hun stem toch geen verschil maakt en 22 procent dat de politiek niet luistert naar hen en niet om hen geeft. Het is wel belangrijk te onthouden dat respondenten meerdere antwoorden konden aanvinken en dat deze percentages dus niet eenvoudig opgeteld mogen worden. Ruim 8 procent van de niet-stemmers heeft niet gestemd uit protest tegen de politieke situatie na de verkiezingen van juni.

Ten slotte kan al dan niet tevreden zijn met het beleid van het lokale bestuur een reden zijn om te gaan stemmen of juist niet. Zo ging 19 procent van de stemmers naar de stembus om hun tevredenheid over het lokale beleid uit te drukken. 7 procent van de niet-stemmers vond het om dezelfde reden niet nodig om te gaan stemmen. 4 procent van de niet-stemmers zette de stap niet naar de stembus uit ontevredenheid over het beleid van het vorige lokaal bestuur.

Bijna een derde van de niet-stemmers gaf in eerste instantie een andere reden op dan de voorgegeven antwoorden. Het betrof meestal een verduidelijking van een specifieke reden en om die reden werden deze antwoorden waar mogelijk opnieuw toegewezen aan een van de bovenvermelde categorieën. Bij de stemmers kruiste slechts 4 procent een andere reden aan. Het verbaast misschien dat enkele respondenten als reden aangaven dat zij niet mochten gaan stemmen. Het TSS-panel omvat echter ook een kleine groep van personen tussen 16 en 18 jaar oud die nog niet kiesgerechtigd waren op 13 oktober.

Jongeren gingen minder naar de stembus op 13 oktober, zo toonde het BLES 2024-onderzoek. Meer nog, de deelnamegraad nam stelselmatig toe, naarmate de respondent ouder is. Dat dit generatie-effect het gevolg is van de gewoonte om te gaan stemmen, is ook duidelijk af te lezen uit de motieven. Slechts 19 procent van de respondenten jonger dan 25 haalt als reden aan om te stemmen dat ze bij vorige verkiezingen altijd gestemd hebben, tegenover 50 procent bij de respondenten ouder dan 65 jaar. Omgekeerd wezen jongeren beduidend meer dan de andere generaties naar de sociale invloed van familie en vrienden. 46 procent van de respondenten jonger dan 25 haalt dit aan als reden waarom ze zijn gaan stemmen. In andere generaties varieert dit van 4 tot 16 procent (bij 55-64 jaar en 25-34 jaar respectievelijk). Bij de niet-stemmers wijst de jongste leeftijdsgroep beduidend meer dan de andere leeftijdsgroepen naar een te beperkte politieke kennis. Tot 28 procent van de respondenten jonger dan 25 zegt niet te hebben gestemd omdat ze niet genoeg over politiek weten. Bij de niet-stemmers in de oudste leeftijdsgroep is dit aandeel amper 3 procent. De andere motieven om te gaan stemmen, of juist niet te gaan stemmen, verschillen niet eenduidig tussen de leeftijdsgroepen en dragen niet bij tot een beter begrip van het verschil in deelnamegraad aan de verkiezingen tussen de generaties.

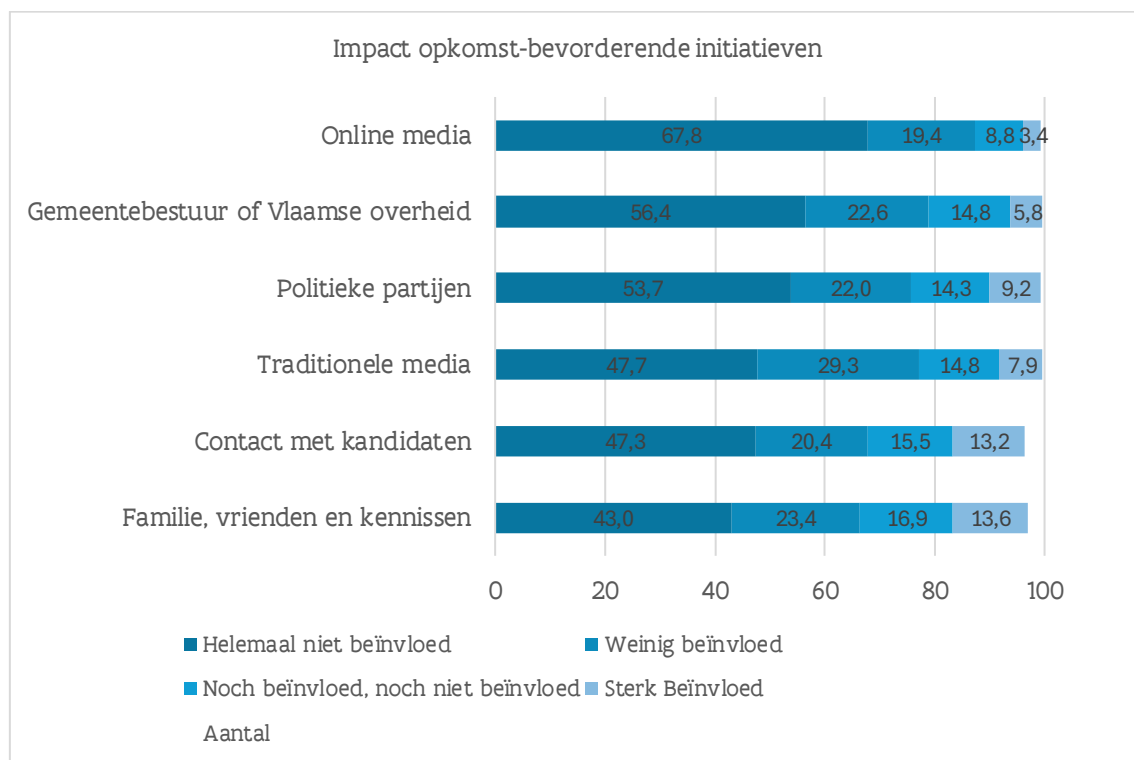
1.6 HET EFFECT VAN OPKOMST-BEVORDERENDE MAATREGELEN

Het is onduidelijk hoe groot de impact van diverse initiatieven is om de opkomst te vergroten. Internationaal onderzoek toont alvast dat actieve opkomstbevordering niet erg veel resultaat boekt.¹⁰ We brengen hier drie elementen van antwoord samen: (1) de bevraging door het BLES 2024-onderzoek naar de factoren die kiezers beïnvloed hebben in hun beslissing al dan niet te gaan stemmen, (2) de bevraging door het BLES 2024-onderzoek van niet-stemmers wat hen had kunnen overtuigen om toch te gaan stemmen en (3) een vergelijking van de maatregelen genomen door lokale besturen met de officiële opkomstcijfers in de gemeente.

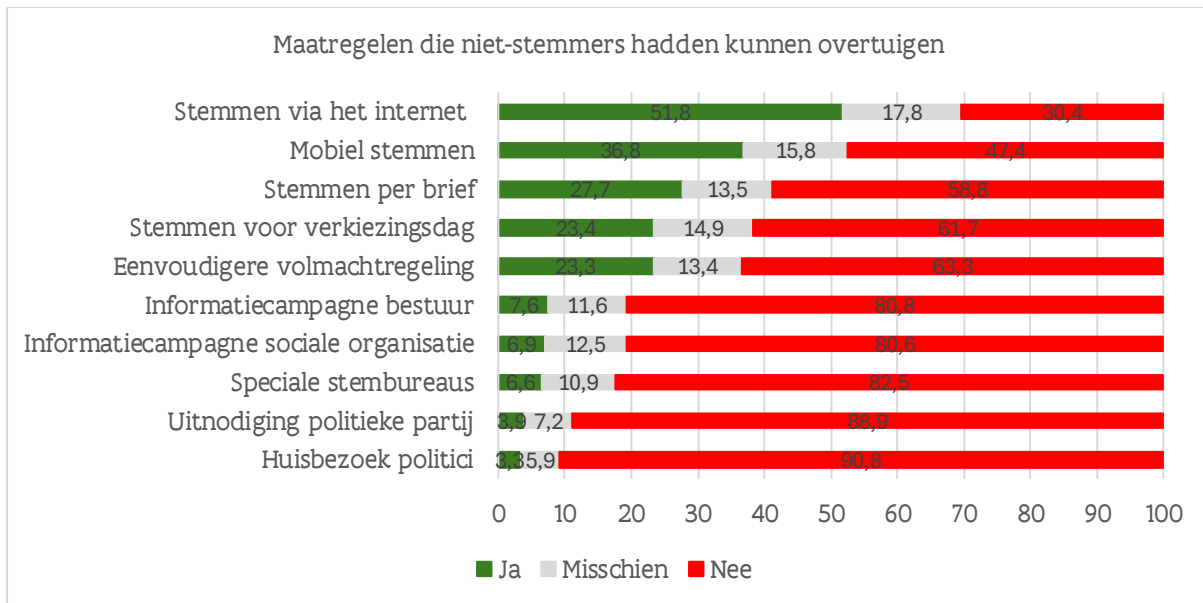
In BLES 2024 achten kiezers de impact van opkomst-bevorderende initiatieven eerder klein. Gaan stemmen is vooral een individuele beslissing. 56 procent meent dat die beslissing helemaal niet beïnvloed werd door eventuele campagnes van de Vlaamse overheid of het gemeentebestuur. Ook andere traditionele of online media hadden maar weinig impact. Het zijn vooral persoonlijke contacten die aansporen om al dan niet te gaan stemmen. 14 procent meent dat contacten met

¹⁰ Zie bv. Green, D. en A. Gerber (2019). Get out the vote: how to increase voter turnout. Washington: Brookings Institution Press.

familie, vrienden en kennissen hun keuze sterk bepaald heeft. 13 procent wijst ook op de persoonlijke ontmoetingen met kandidaten tijdens de campagne.

In januari polste het BLES 2024-onderzoek niet-stemmers welke maatregelen hen hadden kunnen aanzetten toch een stem uit te brengen. Respondenten konden daarbij aangeven of de maatregel hen daadwerkelijk, misschien of niet tot stemmen had aangezet. Daaruit blijkt dat vooral praktische maatregelen de mogelijkheid hebben niet-stemmers toch hun stem te laten uitbrengen. Daarbij springt vooral de mogelijkheid om te stemmen op afstand – via het Internet, mobiel stemmen of stemmen per brief – in het oog. Tot de helft van de niet-stemmers zegt wellicht te zullen stemmen wanneer dit via het Internet kon. Ook het makkelijker maken om naar de stembus te gaan voorafgaand aan de verkiezingsdag en een eenvoudiger volmachtenregeling had tot een grotere deelname kunnen leiden. Bijna een kwart van de niet-stemmers zegt dat ze in dat geval wel hadden gestemd. Daarentegen heeft een informatiecampagne door het gemeentebestuur of een andere maatschappelijke organisatie maar een beperkte overtuigingskracht. Niet meer dan 7 procent van de niet-stemmers zegt daardoor een andere keuze te maken. Nog minder impact hebben huisbezoeken door politici of een uitnodiging door een politieke partij.

In een ander onderzoek stelde Bram Wauters e.a. (UGent) vast dat maar weinig gemeenten initiatieven in die richting planden. In een bevraging van de gemeentebesturen in de periode april-juni legden zij in totaal 19 mogelijke initiatieven voor.¹¹ Slechts de helft van de gemeenten dachten neutrale posters of reclameborden te zullen plaatsen die oproepen om te gaan stemmen. Vaak ging het om zaken die er ook vroeger al waren zoals wegwijzers naar het stembureau of informatie over de verkiezingen op de gemeentewebsite. In 7 op de 10 gemeentebesturen was het budget voor dergelijke maatregelen niet groter dan 2.000 euro.

In een opvolgstudie berekenden de onderzoekers de impact van de geplande maatregelen op de opkomst op 13 oktober.¹² De onderzoekers vonden geen aantoonbaar effect van de maatregelen in de 276 gemeenten die deelnamen aan de bevraging– noch van individuele maatregelen, noch wanneer diverse maatregelen gecombineerd werden tot een samengestelde score. Integendeel, veeleer was er een negatieve relatie: de opkomst leek juist lager in die gemeenten die meer maatregelen namen of een groter budget uittrokken voor opkomst bevorderende maatregelen.

Die negatieve relatie, aldus de onderzoekers, is het gevolg van endogeniteit: dat juist die gemeenten die een lage opkomst konden verwachten op basis van de socio-economische kenmerken van hun bevolking, het meest werk maakten van opkomst-bevorderende maatregelen. Wanneer de onderzoekers de bevolkingssamenstelling mee in rekening brachten, was er helemaal geen impact meer vast te stellen.

Ten slotte meende 57 procent in een bevraging van 335 lokale partijvoorzitters in Vlaanderen dat het o.m. een taak was van de lokale overheid om kiezers te motiveren te gaan stemmen.¹³ Slechts 17 procent vond het *in de eerste plaats* de plaats van de lokale overheid. 46 procent vond het in de eerste plaats de opdracht van lokale partijen en politici.

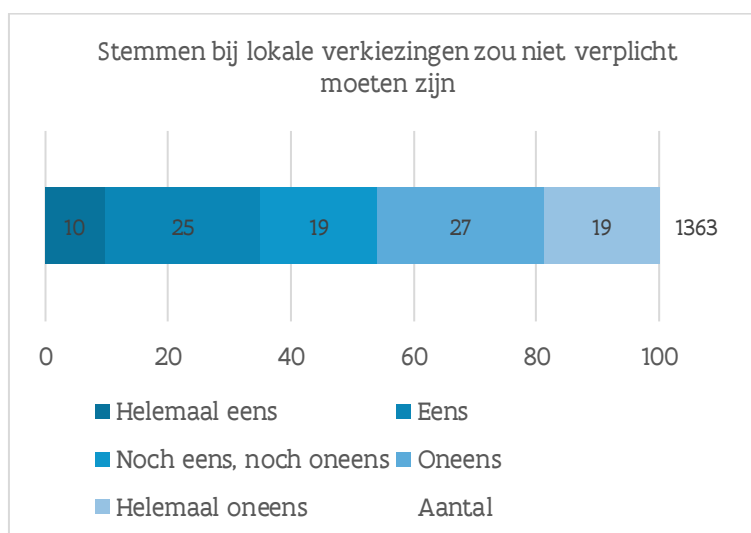
¹¹ <https://www.vrt.be/vrtnws/nl/2024/09/13/opkomstplicht-afgeschaft-maatregelen-gemeente-onderzoek/>

¹² Wauters, B. e.a. (2024). Combatting the Decline of Voter Turnout: Initial Results Memo.

¹³ Wauters, B. e.a. (2024). Wie moet kiezers warm maken om te stemmen? En hoe doen lokale partijen dat? De visie van lokale partijvoorzitters.

1.7 HOUDINGEN IN DE BEVOLKING T.A.V. DE OPKOMSTPLICHT

De opkomstplicht telt voor- en tegenstanders – ook in de bevolking, zo toont de studie van de Universiteit Gent. De kiezers zijn sterk verdeeld over het verplicht karakter van deelname aan de (lokale) verkiezingen. 34 procent is het (helemaal) eens dat stemmen niet verplicht is. 46 procent is het daar (helemaal) niet mee eens en meent dat stemmen wel verplicht moet zijn. Bijna 20 procent weet het niet.

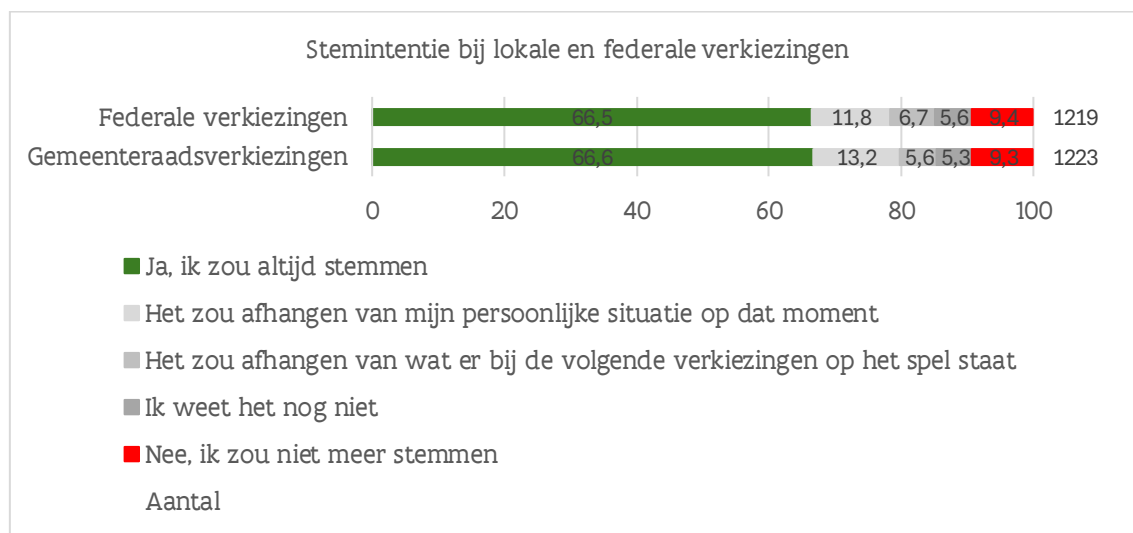
Voor- en tegenstanders bij de kiezers zijn te vinden in alle politieke partijen. De verdeeldheid in de bevolking valt nauwelijks samen met de partijen. Kiezers van linkse partijen hechten wel wat sterker aan het feit dat door het verdwijnen van de opkomstplicht minder begoede bevolkingsgroepen minder deelnemen aan de verkiezingen. Maar ook binnen linkse en rechtse partijen zijn er grote aantallen voor- en tegenstanders te vinden van de opkomstplicht. Net iets meer dan hogeropgeleiden zijn lageropgeleiden het eens dat stemmen niet verplicht moet zijn. Het zijn ook vooral de lageropgeleiden die minder vaak gingen stemmen met het verdwijnen van de stemplicht. Oudere leeftijdsgroepen hebben een meer uitgesproken mening over het thema dan de jongere generaties. Personen jonger dan 35 jaar zijn het vaker noch eens, noch oneens met de stelling dat stemmen niet verplicht zou moeten zijn. De oudere generaties kennen meer uitgesproken voor- én tegenstanders van de opkomstplicht.

1.8 EEN BLIK OP DE TOEKOMST

In deze laatste paragraaf laten we de kiezer achterom en vooruit kijken. Het BLES 2024-onderzoek vroeg 1.251 kiezers in januari 2025 naar hun tevredenheid met hun stemgedrag op 13 oktober. Bijna 9 op 10 kiezers meent een goede tot zeer goede beslissing te hebben genomen. Wel zijn meer niet-stemmers dan stemmers niet tevreden over hun keuze. 18 procent van de niet-stemmers is niet tevreden en zou mogelijk een andere beslissing nemen mochten ze hun keuze kunnen overdoen, vergeleken met 4 procent van de stemmers.

Gevraagd naar hun stemintentie mochten ze opnieuw kunnen stemmen, zegt 85 procent van de stemmers precies op dezelfde manier te stemmen. Slechts 2 procent zou niet meer gaan stemmen. Omgekeerd zegt 32 procent van de niet-stemmers ditmaal wel te zullen gaan stemmen, mochten ze hun keuze kunnen overdoen. De helft van de niet-stemmers zou ook dan niet gaan stemmen. Het BLES 2024-onderzoek besluit dat “een aanzienlijk deel van de niet-stemmers in de toekomst een andere beslissing zou kunnen nemen en dus toch een stem zou uitbrengen.”

Het BLES 2024-onderzoek peilde ook expliciet naar de stemintentie bij gemeenteraads- en federale verkiezingen in de toekomst – indien ook voor de federale verkiezingen gaan stemmen niet langer verplicht zou zijn. 67 procent van de respondenten zegt altijd te zullen stemmen. Dat licht dicht bij het reële opkomstcijfer op 13 oktober. 10 procent zegt niet te zullen stemmen. Voor het overige kwart van de kiezers hangt de beslissing sterk af van moment: van de persoonlijke situatie op het moment van de verkiezingen, van wat er op het spel staat, ... Die nadruk op pragmatische redenen om niet naar de stembus te gaan, kwam ook naar voor uit de motieven om al dan niet te gaan stemmen (zie deel 5). Er is in deze nauwelijks onderscheid te maken tussen de stemintenties voor de lokale en federale verkiezingen – ondanks de verschillen in de lijsten, de thema's en de campagne.

2 SENSIBILISERINGSCAMPAGNE

Eén van de extra initiatieven die het agentschap uitwerkte op vraag van de toenmalige minister van Binnenlands Bestuur was een bredere publiekscampagne om burgers bewust maken van (de kracht van) hun stemrecht. Dit waren immers de eerste verkiezingen in België zonder opkomstplicht.

De motivatie voor de bredere campagne was dubbel. Enerzijds toonde wetenschappelijk onderzoek aan dat bepaalde bevolkingsgroepen door de afschaffing van de opkomstplicht minder geneigd zijn om te stemmen voor de lokale en provinciale verkiezingen¹⁴. Anderzijds speelden ook de Europese, federale en Vlaamse verkiezingen (en de daaropvolgende onderhandelingen) die vier maanden voor de lokale verkiezingen plaatsvonden, ook een rol.

Met die context in het achterhoofd, werkte ABB een mediacampagne uit die op een inclusieve manier het brede publiek moest bewustmaken van de kracht van het stemrecht en het belang van stemmen bij de lokale en provinciale verkiezingen. De campagne moest inclusief zijn, omdat het agentschap inspanningen wilde leveren om naast de zeer globale aanpak ook gerichte doelgroepen (jongeren, ouderen, bepaalde sociale klassen of nieuwkomers) aan te spreken. Voor de

¹⁴ Marien, S. (2023). Genoeg Gestemd? Wat leert de wetenschap ons? Leuven: KU Leuven.

volledigheid stippen we aan dat ook in 2018 er middelen werden vrijgemaakt voor een mediacampagne vanuit de Vlaamse overheid. Toen dienden de middelen vrijwel uitsluitend om de website Vlaanderenkiest.be breder bekend te maken bij het grote publiek. Het integrale budget (toen 103.484,63 euro, excl. btw) ging naar online advertenties. Dit bedrag omvatte zowel de aankoop van de mediaruimte als de productie van banners en animatievideo's.

2.1 FASE 0: VOORBEREIDING EN PARTNERKEUZE

Met het oog op een dergelijke een dergelijke grote en brede campagne is ABB op zoek gegaan naar externe expertise. Het agentschap startte gesprekken op met LDV en The Oval Office, communicatiebureaus die via raamcontracten met de Vlaamse overheid vrij snel konden starten in de opdracht en beide ook bewezen ervaringen hadden in samenwerking met de Vlaamse overheid (huisstijl, cultuur van huis, campagne-expertise voor de Vlaamse overheid, etc.).

ABB selecteerde na een geslaagde verkenningsfase midden januari 2024 communicatiebureau LDV United (LDV) als uitvoerder voor de campagne. In totaal kostte de samenwerking met LDV 194.615,75 euro (excl. btw). Dit bedrag bevat zowel het voortraject in fase 1 als de creatie en productie van de campagne (waaronder eigen werking én de onderleveranciers: productiehuis Diplommat en activatiebureau FastForward).

2.2 FASE 1: VOORTRAJECT

Een deel van de beschikbare productietijd en -budget van de campagne ging bewust naar het voortraject. Dit waren de eerste verkiezingen in Vlaanderen zonder opkomstplicht en dat vereiste een afgewogen en grondige motivatie van toon, doelgroep, stijl en kanalen. LDV United vertaalde die uitdagingen naar een grondig en gefaseerd voortraject. Onderstaand schema vat het stappenplan samen:

Tijdens de **kick-off**-vergadering in februari 2024 zetten ABB, raadgevers van het kabinet en LDV de grote lijnen van de campagne uit. Ze bakenden de doelstellingen van de campagne af, legden contacten en wisselden inzichten uit.

Op de kick-off stelden de deelnemers ook een groep van experts samen om de theoretische basis voor het onderzoek te bepalen. In dit **expertenpanel** zaten Madeleine Janssens (psychologisch marktonderzoek, werkt op jongeren en stemmen), Koen Demesmaeker (Internationaal comité), Joost Bonte (Sociaal werker, CAW, expert rond armoede), Khalid El Hatri (Young Phoenix, coaching jongeren en KDG-docent) en Josefiën Cornette (queer persoon en activist rond mensen met een handicap in de kunstwereld) begin maart 2024 samen om elk de bekommernissen en noden van de doelgroep waarmee ze contact hebben, te bespreken.

Op basis van de inzichten uit het panel, deed LDV ook in maart 2024 een **doelgroepengroepenanalyse** bij jongeren, ouderen, mensen met een beperking en mensen in een sociaaleconomisch zwakkere positie. De analyse verliep in verschillende stappen: via straatinterviews, focusgroepen met belangenorganisaties en andere partners, en gesprekken met lokale besturen via Kortom vzw en VVSG.

Met de input uit het vooronderzoek formuleerde LDV een **strategische visie** met daarin communicatieoplossingen en een strategische boodschap: *“Lokaal stemmen, dat is een stempel drukken op jouw toekomst én die van je buurt.”*. Die heeft LDV eind april 2024 voorgesteld en verwerkt in een **touchpointplan** (dat het doel, boodschap en kanaal van elke communicatieactie benoemt) en een plan rond **messaging** (welke boodschap stuur je naar welke doelgroep?). Dat laatste stemden ze af in samenspraak met het media-aankoopbureau Mindshare.

De laatste stap in het voortraject was de **creatieve briefing** die LDV begin juni 2024 voorstelde. Tijdens deze briefing stelden ze hun visie op de vormgeving van de campagne voor, om dit bij hun onderaannemers (videoproductiehuis, grafisch ontwerp en activatiebureau) te bestellen.

2.3 FASE 2: PRODUCTIE VAN DE CAMPAGNE

In de tweede fase van dit traject coördineerde LDV de productie van de verschillende communicatieproducten i.k.v. de slagzin *“Laat je stem niet enkel horen op/in/aan ..., maar ook in het stemhokje op 13 oktober”*. De vormgeving van de **visuele elementen** in verschillende scenario's deed LDV zelf, na afstemming met ABB. De scenario's zijn een kapsalon, een sportveld, een toog en openbaar vervoer. Deze visuals werden opgeleverd eind juli, zodat lokale besturen deze visuele elementen konden personaliseren in hun gemeentelijke kanalen.

Deze visuele elementen zijn:

- Bewerkbare pdf-bestanden in de formaten A4 (verticaal), A5 (horizontaal) en A6 (verticaal), bedoeld om eigen logo's toe te voegen;
- Niet-bewerkbare pdf-bestanden in de formaten A4 (verticaal), A5 (horizontaal) en A6 (verticaal), bedoeld om af te drukken als posters of als illustratie in gemeentelijke infobladen;
- Affiches in de formaten A1 en A2, bedoeld als advertenties via het netwerk van Rapid Media (zie hieronder);
- Advertenties op groot formaat, bedoeld om op trams en bussen aan te brengen (zie hieronder).

LDV maakte ook video's om te gebruiken in advertenties op sociale media, online videoplatformen en nationale én regionale televisie. De opnames, montage en afwerking gebeurde door productiehuis Diplomat, een onderaannemer van LDV, in de tweede helft van augustus 2024.

Het scenario, de casting van de acteurs en de keuze van de locaties werd eerst uitvoerig besproken. Finaal viel de keuze op drie scenario's: een publiek tennisveld, een kapperszaak en een terras.

Van elke video zijn afgeleiden gemaakt, telkens geschikt voor de verschillende kanalen die gekozen zijn (zie hieronder). Dit resulteerde in een versie van 6 seconden, 15 seconden en 20 seconden per scenario. De video's zijn beschikbaar in [deze playlist op YouTube](#).¹⁵

2.4 KANALEN

De keuze van de verschillende kanalen is gebaseerd op de *touchpointplanning* die LDV in het voortraject afbakende (zie hierboven), en in samenspraak met media-aankoopbureau Mindshare waar de Vlaamse overheid ook een raamovereenkomst mee heeft. De kanalen zijn bedoeld om zo'n breed mogelijke impact te hebben binnen het beschikbare budget. Dat leidde tot volgende kanalenmix: een inzet van digitale advertenties, affichage in het straatbeeld OOH (*out-of-home*), televisie (nationaal en regionaal), Lijncom (aankleding op bussen en trams) en de 'influencers/content creators'.

Kanaal	Specifiek kanaal	Doelgroep <i>accent</i>
Sociale media	Facebook	Brede bevolking (30+)
	Instagram	Breed + 18-35 jarigen
	Snapchat	Jongeren 18-24 jarigen
	Twitch	Jongeren 18-24 jarigen
Televisie	Nationale tv	Brede bevolking
	Regionale tv	Oudere bevolking
Affichage	Straatbeeld	Wijken met sociale diversiteit
Lijncom	Trams en bussen	Gebruikers openbaar vervoer
Digitale advertenties	YouTube + Google Ads	Breed: internetgebruikers
	Streamingplatformen	Breed: streamingkijkers die niet we via tv-advertenties bereiken

2.4.1 Digitale advertenties

Mindshare zette de online advertenties op diverse manieren in. In de periode tussen 2 september en 12 oktober 2024 werd de website vlaanderenkiest.be gepromoot:

- **in de Google zoekresultaten** wanneer iemand zocht naar info over de verkiezingen;
- via **Google Ads** getoond als advertenties op websites die dit aanboden;

¹⁵ <https://www.youtube.com/playlist?list=PL4lITq-CVBntIPBHi5Z20v8Z6SLqwQQoJ>.

- op **online videoplatformen** (YouTube, VTM Go, VRT MAX, GoPlay en Twitch) als ‘pre-rolls’, video’s die automatisch spelen vóór dat de video die de burger wilt zien, werd afgespeeld.

De digitale advertenties leidden samen tot zo’n 2.627.630 impressies, waarvan 2.198.523 volledig zijn uitgekeken. Volgens Mindshare zijn dit uitstekende resultaten die een sterke betrokkenheid tonen.¹⁶

2.4.2 Affichage (*Out-Of-Home*)

Rapid media zorgde, in onderaanneming van Mindshare, voor de offline advertenties in de vorm van A1- en A2-affiches. Het bedrijf plakte meer dan 4.500 A1-affiches en 300 2m²-affiches aan aanplakzuilen en publieke locaties. Die locaties waren verspreid over 12.974 horecazaken en 115 bibliotheken, verdeeld over steden en gemeenten in elke Vlaamse provincie.

2.4.3 Televisie

Tussen 27 september en 12 oktober 2024 deelden **nationale en regionale televisiezenders** de video’s. In totaal ging het om 761 spots van 15 seconden, verspreid over diverse zenders.

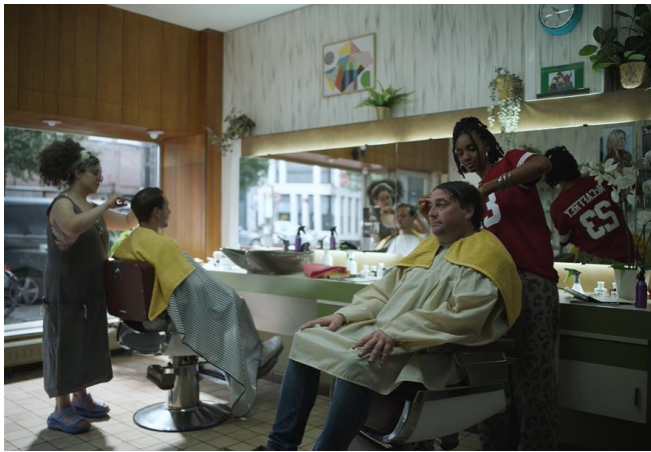
De advertenties liepen doorheen de dag, met een sterke aanwezigheid rond de meest bekeken programma’s VRT1: ‘Het Journaal, Blokken, Het Weer’, VTM: ‘Familie, Erfgenaam Gezocht, De Verraders’. 55% van de advertenties liep in ‘prime time’.

In totaal zijn de spots op volgende zenders getoond:

Zender	#
ATV	9
BBC FIRST	40
COMEDY CENTRAL	14
DAZN 1 (NL)	12
DAZN 2 (NL)	6
DAZN PRO LEAGUE 1 (NL)	7
DISCOVERY	23
DOBBIT TV	9

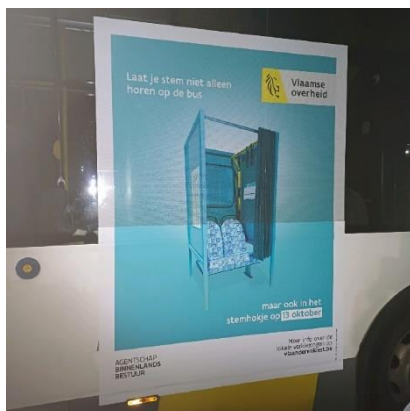
¹⁶ Slide 29 van het rapport van Mindshare, beschikbaar via ABB.

ECLIPS TV	5
EUROSPORT 1 (NL)	10
HGTV	8
HISTORY CHANNEL NL	6
Investigation Discovery	16
KANAAL Z (NL)	21
MENT 55	4
MENT POP	10
MTV (NL)	18
NATIONAL GEOGRAPHIC NL	22
NJAM!	16
PICKX+ NL	8
PICKX+ SPORT 1 NL	5
PLATTELANDSTV	13
PLAY CRIME	21
PLAY4	34
PLAY5	38
PLAY6	20
PLAY7	21
ROB TV	13
SPORT 10	3
STAR CHANNEL	13
TLC	29
TV OOST	6
VRT 1	20
VRT CANVAS	16
VTM	53
VTM GOLD	14
VTM Non-Stop 90s	45
VTM2	57
VTM3	35
VTM4	27
XITE	14
Eindtotaal	761

2.4.4 Advertenties op bussen en trams

Binnen de touchpointplanning van LDV zaten ook de bussen en trams van De Lijn. Via het bedrijf Lijncom biedt de vervoersmaatschappij ruimte voor reclame. ABB adverteerde in de laatste week voor de verkiezingen (7 oktober – 13 oktober 2024) aan de hand van een herwerkte versie van de campagne (*“Laat je stem niet alleen horen op de bus, maar ook in het stemhokje op 13 oktober”*), gericht op de gebruiker van de tram of bus. In totaal reden 400 bussen en trams rond met deze campagne.

2.4.5 Content creators

Een laatste kanaal voor de campagne was minder klassiek van aard. Voor het eerst heeft ABB gekozen om zogenaamde *‘content creators’* of *‘influencers’* in te zetten om jongeren te bereiken

(eerste stemmers). Dat gebeurde na advies van LDV en Mindshare. Het gaat om gebruikers van socialemediaplatformen Instagram (Reels) en TikTok. Zij hebben een groot bereik. ABB en Group M (onderdeel van Mindshare) screende de *influencers* vooraf en maakte afspraken over politieke neutraliteit. De creators legden de video's eerst voor aan ABB. Pas na goedkeuring mochten de video's gepubliceerd worden op TikTok en Instagram Reels.

Voor deze campagne koos ABB zeven creators: Ilias el-Koustit, Bert De Kock, Younes Idrissi, Nora Dari, Charlie Dewulf, Henok Dekaezemaker en Michiel Vandeweert. De selectie gebeurde na afstemming en voorbereiding door Group M, die de contacten onderhielden en potentiële profielen in kaart brachten. De zeven creators deelden in de week voor de verkiezingen (7 oktober – 13 oktober 2024) hun video's met hun volgers. Daarnaast brachten ze op verkiezingsdag verslag uit over hoe ze gingen stemmen en waarom dit voor hen belangrijk is. Twee creators waren in het buitenland op verkiezingsdag: zij toonden hoe ze een volmacht uitbrachten.

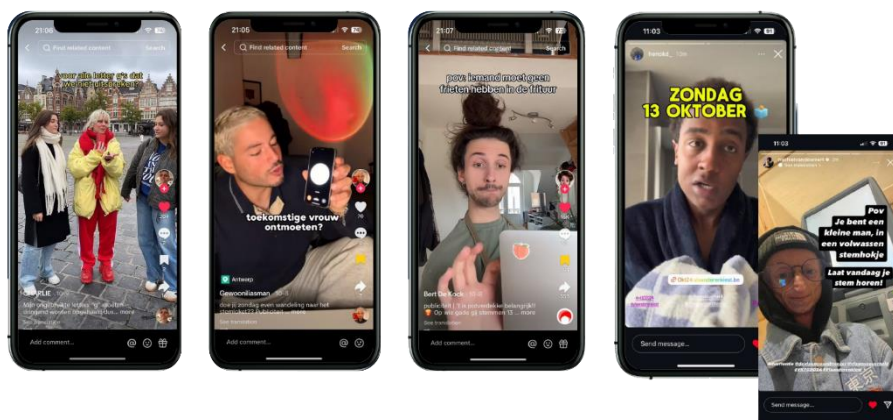

ABB blikt positief terug op dit experiment. Dankzij de content creators bereikten we zo'n 350.000 mensen, met ca. 440.000 weergaven en 21.500 interacties (likes, commentaren, etc.).

Naam	Doelgroep	Volgers (TT+IG)	Views
Bert De Kock	Algemeen/queer	595.900	183.962
Michiel Vandeweert	Gamers/mannelijk	874.400	38.418
Henok Dekaezemaker	Algemeen	261.600	94.200
Charlie Dewulf	Algemeen/queer	24.500	21.418
Nora Dari	Jonge moeders/mode	125.100	66.682
Younes Idrissi	Jongeren/algemeen	255.700	12.470
Ilias el-Koustit	Jongeren/algemeen	18.221	23.177
Totaal		2.155.421	440.327

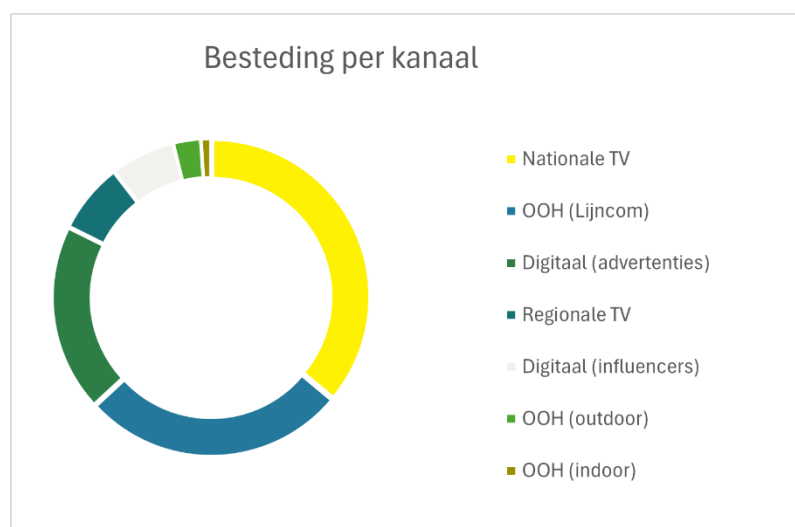
2.5 KOSTPRIJS CAMPAGNE

De grootste kost voor deze sensibiliseringscampagne was de aankoop van de mediaruimte die ABB gebruikte om de geproduceerde producten te publiceren. Nationale tv-advertenties en de bekleding van bussen en trams hebben inherent hoge basiskosten om de doelgroep voldoende af te dekken – en dat vertaalde zich ook meteen in de verhouding van de gespendeerde bedragen.

Gezien het sterke bereik van beide kanalen zijn ze echter wel weerhouden in de mediastrategie, maar nemen ze dus 63% van het budget weg. Onderstaande tabel en grafiek illustreren de verdeling van het budget over de verschillende kanalen, alsook de (hoofd)doelgroepen¹⁷ die hierdoor aangesproken worden (cfr. touchpointplan hierboven).

Mediaplan	Bedrag excl. btw	% budget	Doelgroep
Nationale TV	136.601,72	36%	Brede bevolking
Bekledingen bussen en trams	102.304,59	27%	Brede bevolking
Online advertenties	72.751,00	19%	Digitaal vaardigen + jongeren
Regionale TV	27.320,15	7%	Ouderen
Influencers	25.000,00	7%	Jongeren
Aanplakborden (affiches, buiten)	10.701,00	3%	Brede bevolking
Klikkaders (binnen)	3.889,06	1%	Brede bevolking
Totaal	378.567,52	100%	

In totaal besteedde ABB 744K euro (incl btw) aan de sensibiliseringscampagne. Dat is de volledige kostprijs, inclusief voorbereiding – productie (video – affiches - ...) én plaatsingskost in de verschillende mediakanalen. Dat totaalbedrag werd deels gefinancierd via de bijkomende middelen die de voogdijminister hiervoor in 2023 en 2024 vrijmaakte (555K euro in totaal) en deels met middelen uit het communicatieluik van de organisatorische verkiezingskosten (189K euro, zie ook supra voor het overzicht).

2.6 AANBEVELINGEN SENSIBILISERINGSCAMPAGNE

ABB lanceerde met deze campagne voor het eerst een dergelijke grootschalige sensibiliseringsactie. Hoewel de exacte impact niet met zekerheid te meten is, stimuleert de campagne burgers om bewust en weloverwogen te beslissen om hun stemrecht uit te oefenen.

¹⁷ ABB heeft geenszins de intentie om de bepaalde kanalen 1-1 weg te zetten als 'enkel voor bepaalde doelgroepen' – het gaat per slot steeds om brede publieksmedia. Maar de beoogde doelgroep geeft wel aan hoe we als agentschap getracht hebben om de doelstellingen om breed én inclusief te sensibiliseren met elkaar te verzoenen.

De context had ook een invloed op de campagne. ABB (en bij uitbreiding de Vlaamse overheid) was namelijk maar één van de spelers in een veel grotere groep aan lokale en nationale actoren (pers, politici, middenveld) die over de verkiezingen communiceerden. Op basis van deze ervaringen stelt ABB daarom voor om het volledige voorbereidingstraject (aanbesteding, vooronderzoek) rond de sensibiliseringscampagne **vroeger op te starten**, indien de beslissing valt om in 2030 opnieuw een grote campagne te organiseren.

In aanloop naar de lokale en provinciale verkiezingen kon LDV opstarten in januari 2024. Dat vertaalde zich meteen in een heel stringente retroplanning om in september alle campagnemateriaal verspreid te krijgen. Er was weinig tot geen bijkomende ruimte om bijkomend af te stemmen en/of extra draagvlak te zoeken. Indien er voor de verkiezingen van 2030 een gelijkaardige campagne gewenst wordt, zou het volgende campagnebureau ten laatste **tegen de zomer van 2029** moeten kunnen starten om meer stakeholders (lokale besturen, partners, middenveld, academische wereld) te betrekken én om het productie- en uitvoeringsproces grondiger te plannen.

ABB raadt ook aan om een nauwere samenwerking met de **Vlaamse Vereniging van Steden en Gemeenten (VVSG), de Vereniging Vlaamse Provincies en Kortom vzw** te verkennen. Deze organisaties hebben sterke banden met lokale besturen en zijn als de beste geplaatst om de noden en capaciteiten van de besturen te vertegenwoordigen. Dat zou kunnen resulteren in een bredere samenwerking en **bundeling van communicatiekanalen (Vlaams/lokaal)** richting burgers.

Ten slotte beveelt ABB aan om zowel een **nulmeting als een post-factum** meting te voeren naar de impact van de campagne. Dit is bij deze campagne overwogen, maar door de context van samenvallende verkiezingen en een strakke productieplanning (timing) was dat weinig opportuun in 2024.

3 DOELGROEPENCAMPAGNES

Naast een algemene publiekscampagne nam ABB, op initiatief van de toenmalige minister van Binnenlands Bestuur, Inburgering en Gelijke Kansen, ook een tweede reeks van campagnes op, telkens gericht naar enkele specifieke doelgroepen. Deze vormden een aanvulling op de algemene communicatiecampagne. De redenering hierbij was dat er voor bepaalde doelgroepen een bijkomende impuls wenselijk was. De budgetten voor deze campagnes en projecten zijn afkomstig van de beleidsmiddelen die de minister heeft vrijgemaakt om burgers, zoals eerder vermeld, te sensibiliseren en activeren om hun stemrecht te gebruiken.

3.1 ACTIEPLAN LOKALE EN PROVINCIALE VERKIEZINGEN

In juli 2021 schafte de Vlaamse regering de opkomstplicht af voor de lokale en provinciale verkiezingen. Daarom lanceerde de minister van Binnenlands Bestuur de subsidieoproep 'Actieplan Lokale en Provinciale Verkiezingen 2024'. Met dat initiatief wilde de minister de bewustwording rond het belang van de deelname aan de verkiezingen vergroten en tegemoet komen aan het risico dat bepaalde bevolkingsgroepen proportioneel minder gebruik zouden maken van hun stemrecht. Het actieplan richtte zich daarom specifiek op organisaties met expertise in het bereiken van deze bevolkingsgroepen. De focus lag op jongeren, ouderen, mensen in armoede en personen met een handicap.

De geselecteerde projecten liepen van 1 februari 2024 tot 30 november 2024, een timing die achteraf gezien ambitieus bleek te zijn. De doelstelling was om met de verschillende projecten samen

zo veel mogelijk doelgroepen te bereiken en de bewustwording rond het belang van deelname aan de verkiezingen te vergroten.

3.1.1 Begeleidingsorganisatie

Op 31 oktober 2023 lanceerde het agentschap de oproep. In totaal werden er 31 projecten ingediend. Het actieplan verleende subsidies aan 6 projecten, ondersteund door een begeleidingsorganisatie. Voor het aanstellen van een begeleidingsorganisatie werd een overheidsopdracht uitgeschreven naar verschillende partijen: Tree company, Levuur, Bpact, KU Leuven, UGent, VUB, UAntwerpen. Tree company, Levuur en Prof. Dr. Sofie Marien (KU Leuven) dienden samen een offerte in voor een bedrag van 57.787,50 euro (excl. btw). De overheidsopdracht werd aan hen gegund.

De begeleidingsorganisatie had als rol om de coherentie en complementariteit tussen de verschillende projecten te waarborgen en te vergroten. Ze ondersteunde bij het begeleiden van de projecten, het bewaken van de algemene visie en impact en het verzekeren van een samenhangend geheel van initiatieven. De begeleidingsorganisatie deed dit door verschillende collectieve sessies met de projecten te organiseren, waarbij het onder meer de focus legde op het bewaken van de onafhankelijkheid en onpartijdigheid. Daarnaast bood de organisatie ook individuele begeleiding aan de projecten, waarbij voornamelijk werd ingegaan op impact-gericht werken. Er bestond ook een intern platform met als doel de samenwerking en communicatie tussen de verschillende projecten te stimuleren en vergemakkelijken.

3.1.2 Projecten en resultaten

Van de 31 ingediende projecten ontvingen uiteindelijk 6 projecten subsidies: BPact, Bataljong, De Kei, Inclusieambassade, Netwerk tegen Armoede en VRT. Elk van deze projecten zette in op specifieke doelgroepen en uitdagingen. Alle benoemde bedragen zijn inclusief btw.

BPact ontwikkelde de Stemmerstest waarin werd nagegaan waarom burgers wel of niet gaan stemmen en hoe lokale besturen deze drempels kunnen aanpakken. Ze kregen hiervoor een subsidie van 51.500 euro. In totaal vonden 53.196 burgers hun weg naar de Stemmerstest, waarvan 40.091 de test volledig invulden. Inwoners van 281 gemeenten namen deel aan de test (d.i. een dekking van 98,5%). Lokale besturen konden intekenen op het aanbod en gebruik maken van de resultaten van de Stemmerstest om de resultaten van hun eigen gemeente in detail te volgen. 136 gemeenten tekenden hierop in.

Bataljong informeerde eerste stemmers en jongeren over de lokale en provinciale verkiezingen met het project 'Jonge stemmen'. Ze deden dit met o.a. video's, een podcast, een website en een postkaart en postercampagne. Ze kregen hiervoor een subsidie van 98.603 euro.

Lokale besturen bestelden 96.000 postkaarten en 2.800 posters. Ongeveer 40 besturen gaven aan de postkaarten te hebben verstuurd naar eerste stemmers. Het platform met beleidsvoorstellen bereikte 18.000 views van 12.000 unieke bezoekers. Hiervoor verzamelde Bataljong input van 1.100 lokale partijen.

VRT ontwikkelde de EDUBox Burgerschap waarbij jongeren, zowel eerste stemmers als toekomstige kiezers, informatie kregen over de lokale verkiezingen en de beslissingen die worden genomen op het lokale niveau. Ze kregen hiervoor een subsidie van 60.000 euro.

Naar inschatting bereikte de VRT met de EDUBox zo'n 37.000 leerlingen 152 leerlingengroepen pitchten hun idee in de interactie ideeëntool waarop 916 reacties van politici zijn gekomen. Ondanks het feit dat leerkrachten maar 5 weken de tijd hadden sinds de start van het schooljaar om met de EDUbox aan de slag te gaan, kende de box en de tool een breed bereik. De EDUbox blijft bovendien verder beschikbaar voor scholen om te gebruiken.

Netwerk tegen Armoede ondernam acties om mensen in armoede te informeren over de verkiezingen en tegelijkertijd drempels weg te nemen om naar de stembus te gaan. Deze drempels zijn bijvoorbeeld informatieve drempels (niet weten hoe je moet stemmen) of sociale drempels (stemmen op een onbekende plek met veel sociale prikkels). Het netwerk organiseerde workshops, ontwikkelde een fysieke en digitale toolbox en creëerde een inspiratiegids voor lokale besturen. Ze kregen hiervoor een subsidie van 90.000 euro.

Het Netwerk tegen Armoede organiseerde 24 workshops waardoor 15 verenigingen en ongeveer 200 mensen in armoede zijn bereikt. 61 armoedeverenigingen en middenveldorganisaties ontvingen de toolbox. Alle lokale besturen kregen de inspiratiegids.

De Kei zette zich in om personen met een verstandelijke beperking in staat te stellen om weloverwogen keuzes te maken over het uitoefenen van hun stemrecht. De vzw ontwikkelde een informatiebrochure voor de doelgroep, een educatief pakket voor ondersteuners en een ondersteuningsaanbod voor lokale initiatieven. Ze kregen hiervoor een subsidie van 60.000 euro.

Zo'n 1.444 personen van de doelgroep en 880 organisaties ontvingen de infobrochure. Een bevraging bij de doelgroep gaf de brochure een tevredenheidsscore van 4.7/5. Er zijn 1.974 gedrukte exemplaren van het educatief pakket verzonden en 623 digitale exemplaren naar organisaties die werken met de doelgroep.

Inclusieambassade zette zich in om burgers met een handicap te informeren en sensibiliseren over de lokale en provinciale verkiezingen. Ze ontwikkelden een communicatiepakket, organiseerden gesprekstafels en maakten een brochure voor lokale politici. Ze kregen hiervoor een subsidie van 74.155 euro. Zo'n 1.272 lokale politici ontvingen de brochure en er werden verschillende gesprekstafels georganiseerd.

Het ontwikkelde materiaal en de verschillende evenementen van de projecten werden op het externe platform www.stemdrempelvrij.be geplaatst. Bezoekers konden al het relevante materiaal op deze website downloaden en zoeken op basis van specifieke doelgroepen.

Partners	Initiatieven	Ontvangen middelen
Bpact	Stemmerstest	51.500 euro
Bataljong	Video's, podcast, website Postkaart en postercampagne	98.603 euro
VRT	EDUBox Burgerschap	60.000 euro
Netwerk Tegen Armoede	Workshops Fysieke en digitale toolbox Inspiratiegids	90.000 euro
De Kei	Infobrochure Educatief pakket Ondersteuningsaanbod voor lokale initiatieven	60.000 euro
Inclusieambassade	Communicatiepakket Gesprekstafels Brochure t.a.v. lokale politici	74.155 euro
Begeleidingsorganisatie		69.922,88 euro
Totaal		504.180,88 euro

3.1.3 Aanbevelingen

Als er bij de volgende verkiezingen besloten wordt om opnieuw in te zetten op doelgroepencommunicatie, wat het agentschap aanraadt, zijn er enkele beleidsaanbevelingen:

- Projectoproep **vroeger van start** laten gaan: de projecten in het actieplan zijn gestart in februari 2024. Deze timing bleek achteraf gezien om verschillende redenen krap te zijn. De meest voorkomende feedback die projecten ontvingen van lokale besturen en middenveldorganisaties, was dat hun materiaal vroeger had moeten komen om optimaal meegenomen te kunnen worden in hun werking.
 - Bovendien zorgde de timing van de projectoproep er ook voor dat er minder ruimte voor kruisbestuiving tussen de verschillende projecten mogelijk was dan initieel gehoopt. Dit kwam doordat de projecten hun plan bij de opmaak van de subsidieaanvraag al volledig hadden uitgewerkt. Gezien de korte timing was er weinig ruimte om hier nog veel aan te veranderen.
 - Door de projectoproep bij de volgende verkiezingen vroeger te lanceren, krijgen lokale besturen en middenveldorganisaties meer tijd om het materiaal in hun werking te incorporeren én is er de mogelijkheid voor de begeleidingsorganisatie om de projecten onderling meer op elkaar af te stemmen en in te zetten op samenwerking.
- Bekijken of er **meer doelgroepen** bereikt kunnen worden, zoals personen met migratieachtergrond, ouderen en laaggeletterden.
- Doelgroepencampagne mee **integreren in de brede communicatiecampagne**: de doelgroepencampagne is nu volledig losstaand van de brede communicatiecampagne tot stand gekomen. Het is aan te raden om bij de volgende verkiezingen beide campagnes met elkaar te integreren zodat de doelgroepencampagne ook gebruik kan maken van de visuele stijl, visuals, logo's en kanalen die worden gebruikt voor de brede campagne. Dat versterkt de herkenbaarheid van de boodschap en verhoogt de impact van de communicatie. Een geïntegreerde aanpak vergroot de kans dat zowel de algemene boodschap als de specifieke doelgroepencommunicatie elkaar versterken en beter worden onthouden.
- **URL** doelgroepencampagne **integreren op Vlaanderenkiest.be**: zodat burgers en bestuur niet moeten surfen naar verschillende websites, maar alle informatie rond de verkiezingen terug te vinden is op 1 plaats.
- Focus leggen op **impact en impactmeting**: tijdens de collectieve en individuele sessies door de begeleidingsorganisatie met de projecten lag de focus op impact en impactmeting, waarbij er onder meer werd gekeken naar hoe het ontwikkelde materiaal tot bij de doelgroep geraakte en of dit ook daadwerkelijk een impact had. Uit de evaluatie met de begeleidingsorganisatie is gebleken dat er hier nog meer aandacht op gevestigd zou moeten worden. Daarom wordt aanbevolen om 'impact en impactmeting' een voorwaarde te maken bij de subsidieaanvraag. Er moet van bij de start van de subsidieaanvraag door het agentschap en de begeleidingsorganisatie worden nagegaan of de projecten voldoende aandacht besteden aan impact en impactmeting (verspreiding), en niet enkel de focus leggen op de productie van materiaal.

3.2 SAMENWERKING INTER - TOEGANKELIJK VLAANDEREN

Net zoals met de lokale en provinciale verkiezingen in 2018 heeft Inter – Toegankelijk Vlaanderen de opdracht van het agentschap gekregen om in te staan voor een aantal initiatieven die de toegankelijkheid van de verkiezingen in 2024 moeten versterken. Inter is het Vlaams expertisecentrum voor toegankelijkheid. Een toegankelijke organisatie van de lokale verkiezingen was het hoofddoel van deze initiatieven.

3.2.1 **Initiatieven en resultaten**

Inter ondernam verschillende initiatieven om de toegankelijkheid van de verkiezingen te versterken. Inter kreeg hiervoor een ondersteuning van 35.300 euro.

Advies over Ministerieel Besluit inzake stemlokalen en kiesmateriaal

- Inter leverde input over de inrichting van stemlokalen en het gebruik van kiesmateriaal.
- Hoewel Inter ambitieuzere toegankelijkheidsnormen (zoals bredere gangen en toegankelijk sanitair) voorstelde, bleef het MB, na afstemming met het kabinet, voornamelijk bij de oorspronkelijke invulling.
- Wel toegevoegd:
 - Minimaal één aangepast stemhokje per vijf stembureaus.
 - Assistentiehonden mogen niet geweigerd worden.

Herwerking en verspreiding van de brochure ‘Toegankelijke stemlokalen’

- Inter ontwikkelde een vernieuwde brochure (herwerking van brochure uit 2018) in samenwerking met 11 doelgroepenorganisaties en het agentschap.
- Doelstelling brochure: richtlijnen en tips meegeven aan lokale besturen om de keuze en inrichting van stemlokalen zo toegankelijk mogelijk te maken.
- Verspreiding gebeurde digitaal via de kanalen van Inter en ABB (nieuwsbrieven, websites, sociale media).
- Feedback: de brochure kreeg positieve reacties van lokale besturen en betrokken organisaties.

Organisatie van drie digitale infosessies

- Inter gaf digitale infosessies (7, 8 en 20 februari 2024) voor lokale overheden over toegankelijkheidsnormen (normen in MB en aanbevelingen) en *best practices*.
- Deelnemers: 213 deelnemers uit 152 steden en gemeenten.
- ABB publiceerde de opnames van de infosessies op Vlaanderenkiest.be.

Folder ‘Klantvriendelijk onthaal voor leden van het stembureau’

- Inter ontwikkelde een vernieuwde folder (herwerking van folder uit 2018). Het expertisecentrum stemde de inhoud af met doelgroepenorganisaties en het agentschap en paste de folder aan op basis van de feedback.
- Doelstelling folder: richtlijnen voor leden van het stembureau over communicatie, dienstverlening en begeleiding aan personen met een handicap en ouderen op verkiezingsdag.
- Verspreiding gebeurde digitaal en op papier. Lokale besturen bestelden zo’n 2.000 papieren exemplaren. Verder werd de folder verspreid via de kanalen van Inter en ABB (nieuwsbrieven, websites en sociale media).

Inventaris van toegankelijkheidsfaciliteiten en dienstverlening op verkiezingsdag

- Inter nam het initiatief om in samenwerking met ABB een interactieve kaart te ontwikkelen op Vlaanderenkiest.be waarop lokale overheden informatie konden aangeven over de

toegankelijkheidsfaciliteiten van hun stemlocaties. Zo konden burgers voor hun eigen gemeente zicht krijgen op de faciliteiten.

- Lokale besturen ontvingen via verschillende kanalen (van Inter en ABB) een sjabloon om deze informatie in te vullen.
- Resultaten: 69 gemeenten vulden informatie in. De respons bleef beperkt.

3.2.2 Aandachtspunten en aanbevelingen

De samenwerking met het expertisecentrum Inter leidde tot een aantal waardevolle initiatieven om de toegankelijkheid van de verkiezingen te verbeteren. Vooral de herwerking van brochures en de organisatie van infosessies droegen bij tot een grotere bewustwording en ondersteuning van lokale besturen.

Toch blijven er nog een heel aantal uitdagingen bestaan. Na afloop van de verkiezingen vond een uitgebreide evaluatiemeeting plaats met Inter, ABB, de FOD Binnenlandse Zaken en verschillende doelgroepenorganisaties. Hieruit zijn enkele aandachtspunten en aanbevelingen naar voren gekomen. Het agentschap onderschrijft de visie van Inter dat iedereen op een gelijkwaardige manier moet kunnen deelnemen aan de verkiezingen. Tegelijkertijd heeft het agentschap de verantwoordelijkheid om een vlot en ordentelijk verloop van het verkiezingsproces te waarborgen. De onderstaande aanbevelingen van Inter en de betrokken organisaties zullen daarom zorgvuldig worden afgewogen in het licht van beide doelstellingen.

Stemlocaties en kiesmateriaal

- Veel stemlocaties blijven ontoegankelijk ondanks de verspreiding van de brochures en het geven van infosessies aan lokale besturen.
 - Aanbeveling Inter: meer verplichte normen invoeren i.p.v. vrijblijvende richtlijnen om de toegankelijkheid van de stemlocaties te garanderen.
 - ABB zal onderzoeken in welke mate er bijkomende verplichte normen ingevoerd kunnen worden.
- Stemcomputers zijn niet toegankelijk voor mensen met visuele beperkingen waardoor zij niet zelfstandig kunnen stemmen.
 - Aanbeveling Inter: als er een nieuw digitaal stelsysteem wordt ontwikkeld, ervoor zorgen dat dit toegankelijk is voor mensen met visuele beperking (bv. mogelijkheid tot audiomodule). Bij gemeenten die met potlood en papier stemmen: onderzoeken of het invoeren van een 'Stembox' (Nederland), waarbij kieslijsten worden voorgelezen, een oplossing kan bieden.
 - Bij de aanbesteding van een nieuw digitaal stelsysteem zal er in het bestek voorzien worden in een bredere toegankelijkheid. Als er (nog) met potlood en papier gestemd wordt, zal ABB onderzoeken of het opportuun is om alternatieven uit te rollen.

Uitnodigingsbrieven

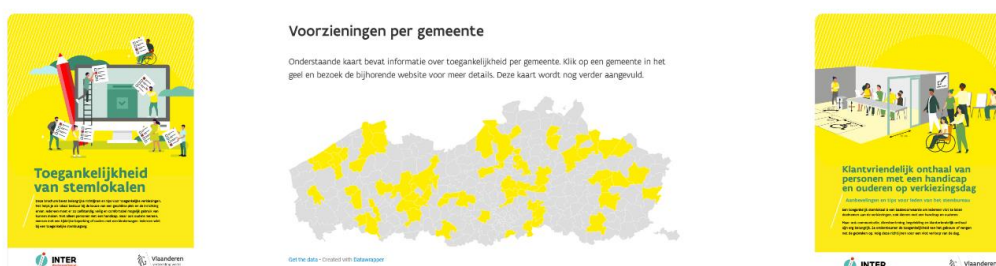
- Systeem van digitale én papieren uitnodigingsbrieven verhoogde de toegankelijkheid. Digitale uitnodigingsbrieven zijn bijvoorbeeld meer toegankelijk voor blinden, papieren uitnodigingsbrieven zijn meer toegankelijk voor ouderen.
 - Aanbeveling Inter: pilootproject met digitale uitnodigingsbrief uitbreiden naar alle gemeenten. Papieren uitnodigingsbrieven ook behouden.
 - Het agentschap ondersteunt het idee om het pilootproject van de digitale uitnodigingsbrief verder uit te rollen en wil hierin een faciliterende rol op zich nemen.

Bijzitters met een beperking

- Personen met een beperking die worden opgeroepen als bijzitter worden vaak niet ingeschakeld omwille van hun beperking.
 - Aanbeveling Inter: lokale besturen duidelijker informeren dat zij redelijke aanpassingen (zoals een doventolk) voor bijzitters met een beperking moeten voorzien.
 - Het agentschap neemt deze informatie duidelijker op in opleidingsmateriaal.

Toegankelijke communicatie door politieke partijen

- Informatie die politieke partijen geven over hun partijprogramma's is niet afgestemd op personen met een beperking.
 - Aanbeveling Inter: Partijen aansporen om toegankelijk te communiceren (bv. video's met gebarentaal) via tips en tricks die we bezorgen (cfr. FOD BIZA) en zelf meer informatie ter beschikking stellen in Vlaamse Gebarentaal.
 - Het agentschap bekijkt in welke mate informatie op een meer toegankelijke manier beschikbaar gesteld kan worden.

3.3 IK STEM OOK – DE WAKKERE BURGER VZW, ORBIT VZW EN LEVL VZW

ABB kende subsidies toe aan de campagne 'Ik stem ook', een initiatief van de Wakkere Burger vzw, Orbit vzw en Levl vzw. De campagne bestond ook bij de vorige lokale en provinciale verkiezingen, maar werd toen niet gesubsidieerd door de Vlaamse overheid.

3.3.1 Doelstelling van de campagne

De campagne 'Ik stem ook' wou zo veel mogelijk potentiële niet-Belgische kiezers aansporen om gebruik te maken van hun stemrecht. Niet-Belgen moesten zich eerst registreren alvorens zij hun stem konden uitbrengen. De campagne werd gelanceerd om niet-Belgen bewust te maken van hun stemrecht en hen aan te moedigen zich te registreren als kiezer voor de lokale verkiezingen. Het initiatief richtte zich op:

- Het informeren van niet-Belgen over hun recht en mogelijkheid om hun stem uit te brengen voor de gemeente- en stadsdistrictsraadsverkiezingen, mits registratie vóór 1 augustus 2024;
- Het duidelijk communiceren van de registratieprocedure, de toelatingsvoorwaarden en de specifieke stappen die nodig zijn om te kunnen stemmen;
- Het sensibiliseren van lokale besturen om de registratieprocedure bij inwoners (niet-Belgen) bekend te maken.

Op 12 juni 2023 kende de Vlaamse overheid een subsidie toe van 37.400 euro aan de Wakkere Burger vzw, Orbit vzw en Levl vzw om deze doelstellingen uit te voeren.

3.3.2 Informatiemateriaal en activiteiten

Om de doelstellingen te bereiken, omvatte de campagne een breed scala aan communicatiemiddelen en acties, waaronder:

- Informatiemateriaal:
 - Een informatiewebsite Ikstemook.be;
 - Een flyer en postkaart met basisinformatie over de campagne en de verkiezingen;
 - Een infofiche met praktische informatie voor niet-Belgische kiezers;
 - Een online draaiboek voor niet-Belgen om zich te registreren.
- Webinars en fysieke activiteiten:
 - Er werden twee webinars georganiseerd voor lokale besturen, inclusief opnames, om hen te ondersteunen in hun rol bij de campagne;
 - Er werden registratiedagen georganiseerd in samenwerking met steden en gemeenten waarbij 'Ik stem ook' fysiek aanwezig was met computers om geïnteresseerden onmiddellijk te registreren.

3.3.3 Evaluatie (cijfers)

Onderstaande tabel geeft het percentage geregistreerde niet-Belgen in Vlaanderen weer. In 2024 registreerde slechts 1 op 10 niet-Belgen (potentiële kiezers) zich om te kunnen stemmen.

	2012 (%)	2018 (%)	2024 (%)
EU	13,9	11,6	10,4
Niet-EU	10,1	9,5	7,7
Totaal	13,1	11,1	9,8

Uit het eindrapport van 'Ik stem ook' blijkt dat er van mei tot en met augustus 2024 een stijging van 32% (afgerond) in het aantal geregistreerden plaatsvond.

	EU	Niet-EU
Mei 2024	28.742 (8,1%)	5.145 (4,6%)
Augustus 2024	36.592 (10,4%)	8.221 (7,7%)

De stijging van het aantal geregistreerde niet-Belgen is weliswaar niet zo sterk als de organisaties initieel hadden gehoopt.

Uit een bevraging van de organisaties van 'Ik stem ook' bij de lokale besturen bleek dat er minder betrokkenheid was van steden en gemeenten in vergelijking met 2018. Het was moeilijker om gemeenten warm te krijgen om deel te nemen aan registratiedagen. Er vertrokken ook minder initiatieven vanuit de gemeenten zelf. Lokale besturen gaven aan dat de vele verkiezingen op een korte periode een uitdaging was op organisatorisch vlak. Hierdoor was er weinig ruimte voor bijkomende initiatieven. Enkele steden en gemeenten die in 2018 brieven stuurden naar alle niet-Belgen om hen te informeren over hun stemrecht en de registratieverplichting, deden dat in 2024 niet meer.

Uit gesprekken die de vzw's voerden met lokale besturen en niet-Belgen bleek dat de mogelijkheid tot online registratie een groot pluspunt is in vergelijking met 2018. Voor de eerste keer konden niet-Belgen zich online registreren, wat de toegankelijkheid aanzienlijk verbeterde. Dit

werd tijdens de evaluatie van 'Ik stem ook' als een succesfactor benoemd. Het online systeem verlaagde de drempel voor registratie.

3.3.4 Aanbevelingen

Met het oog op eventuele toekomstige gelijkaardige campagnes zijn er twee concrete aanbevelingen. Deze aanbevelingen hebben voornamelijk betrekking op de rol die het agentschap kan opnemen wanneer het gaat over communicatie naar niet-Belgen:

- **Opstellen van een modelbrief vanuit ABB:** deze brief kan dan door gemeenten worden gebruikt om niet-Belgen te informeren over hun stemrecht en de noodzaak van registratie. Het staat gemeenten nog altijd vrij om al dan niet de brief te versturen maar zo wordt de drempel weggenomen van het opstellen van de brief en het verzamelen van de juiste informatie. Met deze modelbrief kan ook tegemoet gekomen worden aan de opmerking van de Vlaamse Ombudsdienst die – in een brief¹⁸ gericht aan de minister van Binnenlands Bestuur – verwacht dat lokale besturen elkaars goede praktijken overnemen. De Vlaamse Ombudsdienst verwijst naar de brief die de Stad Gent naar niet-Belgen heeft gestuurd om hen te informeren over hun stemrecht en de mogelijkheid om zich te registreren.
- Onderzoeken of er een opportuniteit bestaat om vanuit Vlaanderen, en in samenwerking met de FOD Binnenlandse Zaken, **alle niet-Belgen rechtstreeks aan te schrijven** om hen bewust te maken van hun stemrecht en de noodzaak tot registratie.

3.4 GRATIS VERVOER VOOR MINDER MOBIELE KIEZERS

De toenmalige minister van Binnenlands Bestuur wilde op 13 oktober 2024 gratis aangepast vervoer aanbieden voor minder mobiele kiezers. Het doel was om hen te ondersteunen bij hun verplaatsing van thuis naar het stemlokaal en op deze manier zoveel mogelijk drempels weg te nemen die er voor deze personen bestaan om hun stem uit te brengen.

¹⁸ Brief dd. 23 december 2024, betreft het aantal klachten die de Vlaamse Ombudsdienst heeft ontvangen over de lokale verkiezingen.

3.4.1 Onderzoek naar de uitvoeringsmogelijkheden

Verschillende pistes werden onderzocht om dit initiatief mogelijk te maken.

ABB nam contact op met de federale overheid, die voor de verkiezingen van 9 juni een gelijkaardig initiatief onderzocht. Daarnaast werd via het Departement Mobiliteit en Openbare Werken (MOW) en vzw ODAV contact gelegd met de Mobiliteitscentrales Aangepast Vervoer (MAV's). Tenslotte onderzocht het agentschap of de ritten aangeboden konden worden via andere instanties zoals De Lijn.

De MAV's zijn uit het onderzoek naar voren gekomen als de meest geschikte partner. Het voorstel vanuit het agentschap en de MAV's was om personen met een mobiliteitsbeperking een rit te laten aanvragen bij de MAV's, zoals gebruikelijk. Aanvullend zou het agentschap zorgen voor een subsidiëring van de gebruikersbijdrage vanuit de overheid zodat de rit voor de gebruiker volledig kosteloos zou zijn.

3.4.2 Geen bijkomende initiatieven

De Inspectie Financiën (IF) verleende negatief advies omdat de voorgestelde subsidiëring niet in lijn was met de huidige regelgeving. De MAV's krijgen al subsidies volgens bestaande decreten¹⁹, die minimale en maximale tarieven vastleggen die vervoerders kunnen aanrekenen aan de gebruikers. Vervoerders mogen niet afwijken van deze tarieven. Het subsidiëren van de gebruikerstarieven, en dus de ritten gratis maken, zou ervoor zorgen dat vervoerders andere tarieven opleggen en van de regelgeving afwijken. Het kabinet besloot, na het advies van IF, om het initiatief niet verder uit te rollen. Bovendien bleek dat bij de verkiezingen van 9 juni 2024 slechts een beperkt aantal personen gebruik maakten van het gratis vervoer, wat wijst op een lage nood.

3.4.3 Aanbevelingen

Gelet op de beperkte nood aan bijkomende initiatieven wordt aanbevolen om bij toekomstige verkiezingen niet meer op gratis vervoer in te zetten. Minder mobiele kiezers kunnen wel gebruik blijven maken van de bestaande vervoersopties via de MAV's en DAV's. De kostprijs voor aangepast vervoer wordt overigens al grotendeels gesubsidieerd.

4 ROL EN AMBITIE IN BREDERE COMMUNICATIE

Tot slot kijken we graag naar het achterliggende debat rond de wenselijkheid en effectiviteit van dergelijke brede gefinancierde of georganiseerde communicatiecampagnes. De keuze om het gebruik van het stemrecht te stimuleren, is immers een politieke keuze – én hoort dus de facto de uitkomst te zijn van een politiek debat over de wenselijkheid en legitimiteit van zulke investeringen naar tijd en mensen. Vandaar dat ABB een aantal elementen aanreikt die de politieke beleidsdragers moet helpen om een afgewogen standpunt richting de volgende lokale en provinciale verkiezingen van 2030 te maken.

Om tijdig(er)²⁰ met de eventuele voorbereiding tot 2030 te kunnen starten – en vooral om voldoende tijd te hebben om geleerde lessen (zie supra) om te zetten in een volgende campagne, is het wel wenselijk dat die beslissing in de 1ste helft van de regeerperiode valt.

¹⁹ Decreet van 21 december 2012 en het BVR van 11 oktober 2013 tot compensatie van de openbardienstverplichting tot het vervoer van personen met en handicap of een ernstig beperkte mobiliteit.

²⁰ Zie aanbevelingen, achteraan hoofdstuk 2 Sensibiliseringscampagne

- We verwijzen in de eerste plaats graag naar **de cijferanalyses van invloeden op de opkomst** uit het hoofdstuk 1 – en dan specifiek subhoofdstuk 1.6. Die tonen aan dat stemmers weinig tot geen invloed toeschrijven aan campagnes vanuit de overheid, dat niet-stemmers relatief beperkte invloed toeschrijven aan campagnes én ook uit onderzoek van UGent nagenoeg geen invloed meetbaar is van campagnes door lokale besturen op de opkomst.
- De **effectiviteit van dergelijke campagnes** zal altijd vatbaar zijn voor discussie. Bovendien zijn er zo ontzettend veel betrokken actoren, niet in het minst de (lokale) politieke partijen, de lokale besturen, de media, andere burgers ('peers'), etc. waardoor je de rol van de Vlaamse administratie ook in een groter geheel moet plaatsen – nog wars van de 2024-context (cfr. de dubbele verkiezingsdag in 2024).
- **De discussie is niet nieuw** en wordt niet exclusief via deze evaluatie op de agenda gezet. Uit commissieverslagen²¹ blijkt dat de betrokken politici het debat kennen en voeren.
- Ongeacht de uitkomst van het debat en de keuze speelt er een aantal **internationale trends**. De opkomst kent in nagenoeg alle Europese landen met stemrecht een dalende trend vanaf de afschaffing van de kiesplicht²². In andere landen zie je dat overheden (ook) grijpen naar campagnes om de opkomst aan te wakkeren. Veelal lijkt wetenschappelijk onderzoek naar de effectiviteit van die campagnes zich toe te spitsen op het Britse of Amerikaanse kiessysteem én nog meer op campagnes vanuit partijen of kandidaten²³. Dat maakt het moeilijk om vanuit wetenschappelijk onderzoek eenduidige adviezen aan te reiken over de wenselijkheid en de impact van overheids campagnes vanuit de organisator.

Indien het beleid naar aanleiding van de volgende lokale en provinciale verkiezingen een groot-schalige campagne overweegt, dringen zich nog een aantal keuzes op:

- **Draagwijdte van de opdracht** of de vraag: 'hoe groot moet én kan zo'n opdracht zijn om effectief bij te dragen tot een hoge opkomst?'. We doelen dan op de vraag: (hoe) kan je aansturen op een hogere opkomst zonder in te zetten op algemeen actief burgerschap of op een algehele (hoge) betrokkenheid van burgers bij de organisatie van hun bestuur (en besturen). Dat laatste vraagt immers om een veel bredere en gecoördineerde aanpak vanuit verschillende gemeenschapsbevoegdheden (cultuur, media, onderwijs, ...).
- **Rol van Vlaanderen t.o.v. andere spelers**: Gezien Vlaanderen optreedt als (neutrale) organisator van de lokale en provinciale verkiezingen zal elke keuze tot een brede sensibiliseringsopdracht mee vanuit Vlaanderen vertrekken. Maar de mate waarin die opdracht autonoom dan wel gedeeld wordt opgenomen – zeker in het belang van hoge opkomst, dient meegenomen te worden in het debat.

De lokale en provinciale verkiezingen gaan immers om de georganiseerde verkiezingsstrijd tussen (lokale) politieke partijen over het mandaat om de lokale besturen te organiseren. De onderlinge verhoudingen tussen initiatieven vanuit Vlaanderen, lokale besturen en (lokale) politieke partijen worden best vooraf goed doorgedacht en afgestemd.

- Een integrale verschuiving richting lokale besturen lijkt dan weer geen evidente keuze. Voor hen speelt nog meer de gevoeligheid van neutrale communicatie (tov. vorig en/of volgend bestuur). Ook zijn zij op vandaag al sterk overbevraagd in kader van de verkiezingsorganisatie.

²¹ We verwijzen onder meer naar de gedachtewisselingen de Commissie voor Binnenlands Bestuur, Gelijke Kansen en Inburgering van 9 april 2024, 27 februari 2024, 11 september 2023 en volgende.

²² Zie gecumuleerde data op <https://www.idea.int/data-tools/data/voter-turnout-database/compulsory-voting>

²³ Zie onder meer 'Information Effect on Voter Turnout: How Campaign Spending Mobilises Voters' of 'Campaigning for the Future: Voter Turnout and the Effectiveness of Campaigns'.

- De **boodschap van dergelijke, brede sensibiliseringsopdracht** is niet vrijblijvend. Oproepen tot het gebruik van het stemrecht gaat al minstens uit van de stelling dat niet-stemmers géén boodschap willen geven en enkel om apolitieke en/of zelfzuchtige redenen niet deelnemen aan de verkiezingen.

Tot slot stippen we aan dat het zeker **niet courant is om alle rechten in Vlaanderen te stimuleren met campagnes**. Zonder afbreuk te doen aan het belang van het stemrecht, zijn er weinig voorbeelden bekend van campagnes die oproepen tot het uitoefenen van andere grondrechten, zoals het recht op vereniging of recht op vrije meningsuiting.

In dit hoofdstuk hebben we een aantal elementen aangereikt die de effectiviteit van een bredere communicatieopdracht nuanceren. Tegelijk is de democratie (en dus verkiezingen) te waardevol om niet te promoten. Maar na de afgelopen verkiezingsperiode – en vooral de uitkomst qua opkomst – dringt wél het debat op: wat is de rol, ambitie en de doelstelling van die brede sensibiliseringsopdrachten voor de Vlaamse overheid?²⁴ Dat moet leiden tot een duidelijk kader en opdracht richting 2030 – en afhankelijk van de uitkomst van dat debat zal dit ook een neerslag (moeten) hebben op de vrijgemaakte kredieten door de huidige Vlaamse regering.

²⁴ Rekening houdend met alle andere actoren, factoren en trends.

BIJLAGEN

BIJLAGE 1: RAPPORT CENTRUM VOOR LOKALE POLITIEK UNIVERSITEIT GENT

De gemeenteraadsverkiezingen van 13 oktober 2024 **Een evaluatie van de resultaten in het licht van de** **electorale hervormingen**

Rapport

4 april 2025

Tony Valcke, Tom Verhelst en Kristof Steyvers

1. Managementsamenvatting	3
2. Inleiding.....	9
3. Data en methode	11
4. Gedetailleerde analyse van de surveydata	14
4.1. Analyse van de opkomst.....	14
4.1.1. Univariate analyse van de opkomst	14
4.1.2. Bivariate analyse van de opkomst	20
4.1.3. Multivariate analyse van de opkomst	22
4.2. Evaluatie van de stemkeuze en analyse van de stemintenties	27
4.2.1. Univariate analyse van de stemkeuze en de stemintenties.....	27
4.2.2. Bivariate analyse van de stemintenties	33
4.2.3. Multivariate analyse van de stemintenties	35
5. Gedetailleerde analyse van de officiële verkiezingsresultaten, 2006-2024	41
5.1. Evolutie van de verkiezingsgestalte	41
5.1.1. De inzet van de verkiezingen: het zetelaantal	41
5.1.2. Het aanbod van lijsten.....	41
5.1.3. Het aanbod van kandidaten	44
5.2. De verkiezingen: evolutie van de opkomst	45
5.3. De verkiezingsuitslag: evolutie van de stemverdeling	47
5.3.1. De algemene stemverdeling.....	47
5.3.2. De stemverdeling bij de kandidaten	48
5.3.3. De stemverdeling bij de lijsttrekkers en stemmenkampioenen	50
5.3.4. Het aandeel van de sterkste lijst.....	52
5.4. Evolutie van de bestuursmeerderheden.....	53
5.4.1. Samenstelling gemeenteraad	53
5.4.2. Sterkste lijst en burgemeester.....	55
6. Bijlagen.....	57

1. Managementsamenvatting

Situering van het onderzoek

- Bij de gemeenteraadsverkiezingen van 13 oktober 2024 waren in Vlaanderen **verschillende nieuwe regels** voor het eerst van kracht. De meest fundamentele wijziging is de afschaffing van de opkomstplicht. Andere hervormingen betreffen het afschaffen van het devolutief effect van de lijststem, het initiatiefrecht voor de stemmenkampioen van de grootste lijst bij de vorming van een bestuursmeerderheid en de automatische benoeming van de stemmenkampioen van de grootste fractie in die meerderheid tot burgemeester.
- Het **Centrum voor Lokale Politiek** van de UGent nam het initiatief om het stemgedrag bij deze historische verkiezingen in kaart te brengen. Voor deze **Belgian Local Elections Study** (BLES 2024) werden de krachten gebundeld in een interuniversitair consortium waarin ook collega's van de Franstalige universiteiten UCL, UNamur en ULB participeren.
- Dit rapport is gebaseerd op het Vlaamse luik van BLES 2024. Het is gefinancierd door het Agentschap Binnenlands Bestuur en focust op **drie onderzoeksvragen**: 1/ Wat was het stemgedrag en wat waren de houdingen van kiezers bij de gemeenteraadsverkiezingen in 2024? 2/ Hoe kunnen we de hervormingen van de lokale kiesregels evalueren? 3/ Wat was de evolutie van de gemeenteraadsverkiezingen van 2006 tot 2024, in termen van verkiezingsgestalte, stemverdeling en bestuursmeerderheden?
- Voor het beantwoorden van de eerste twee onderzoeksvragen baseren we ons op **unieke surveydata** bij een representatief staal van de bevolking waarvoor we een beroep deden op The Social Study (TSS), een platform voor gegevensverzameling opgezet door alle Belgische universiteiten. De vragenlijsten werden in twee waves uitgestuurd, een eerste wave 1 meteen na de verkiezingen, een tweede wave in januari nadat de lokale bestuursmeerderheden geïnstalleerd waren. Voor de derde onderzoeksvraag maken we hoofdzakelijk gebruik van datasets met de officiële verkiezingsresultaten. We vatten de belangrijkste bevindingen hieronder per onderzoeksvraag samen.

Wat was het stemgedrag en wat waren de houdingen van kiezers bij de gemeenteraadsverkiezingen in 2024?

Analyse van de opkomst

- De overgrote meerderheid van de kiezers blijkt **op de hoogte van de afschaffing van de opkomstplicht** (in de eigen regio).
- Hoewel kiezers **verdeeld zijn over de afschaffing** van de opkomstplicht, staat bijna de helft van hen niet achter deze beslissing. Tegelijk is ruim een derde het eens of helemaal eens met het niet verplichte karakter van de verkiezingen en neemt bijna een vijfde van de kiezers een onbesliste houding aan.
- Kiezers **beslissen op verschillende momenten**. Zo blijkt dat meer dan 80% van de kiezers die een stem uitbrachten, dat sowieso altijd van plan was. Bij de kiezers die niet zijn opgekomen of een blanco/ongeldige stem uitbrachten, blijkt dat bijna een kwart van hen dit sowieso nooit van plan was en een ander kwart dit besliste zodra ze vernamen dat er geen opkomstplicht meer was.

- Wat de **beïnvloeding van de opkomst** betreft, blijkt dat **geen enkel kanaal of persoon erg doorslaggevend** was. Opvallend is dat een groot aantal respondenten aangeeft dat bepaalde kanalen hen **helemaal niet beïnvloed** hebben om te gaan stemmen, waarbij het vooral gaat over 'online media', 'campagnes van het gemeentebestuur of de regionale overheid' en 'verkiezingsfolders van politieke partijen'.
- **Verskillende motieven spelen een belangrijke rol** om te gaan stemmen. Dat men stemmen als een **burgerplicht** beschouwt, wordt het vaakst als reden opgegeven.
- Ook bij de **redenen om niet te gaan stemmen**, dan wel een blanco/ongeldige stem uit te brengen, spelen verschillende motieven een belangrijke rol. Een **pragmatisch motief** springt er evenwel bovenuit (ruim 40%): niet gaan stemmen door ziekte, vakantie, werk of een andere persoonlijke omstandigheid.

Analyse van de variatie in de opkomst

- Op basis van de bivariate analyse stellen we vast dat er **geen significante variatie** is in de opkomst al naargelang het geslacht, de inschatting van de persoonlijke economische situatie, gezondheidsbeperkingen en sociale activiteiten. Alle andere twaalf **sociaal-demografische kenmerken** vertonen wel een **significant verschil voor opkomst**. Het gaat dan bijvoorbeeld over leeftijd (lagere opkomst bij jongeren, hogere opkomst bij oudere leeftijdscategorieën), opleiding (hogere opkomst bij wie een diploma hoger onderwijs heeft) of identificatie met inwoners van de gemeente (hogere opkomst bij wie zich sterk identificeert met de gemeente). De samenhang is het grootst voor de variabele leeftijd.
- Ook alle acht **politieke houdingen** vertonen een significant verschil voor opkomst. Het gaat dan bijvoorbeeld over de variabelen politiek vertrouwen in partijen (hogere opkomst bij wie een hoog of gemiddeld vertrouwen heeft) of tevredenheid met de lokale democratie (hogere opkomst bij wie tevreden is). De samenhang is het grootst voor interesse in lokale politiek.
- Verder vertonen ook de **partijpolitieke kenmerken** (partijidentificatie en partijstem bij de federale verkiezingen) een significant verschil voor opkomst. Zo was er een hogere lokale opkomst bij wie op 9 juni een stem uitbracht voor de partijen Open VLD, CD&V, N-VA, Vooruit en Groen (in die volgorde).

Verklaring van de opkomst

- Op basis van de multivariate analyse verklaren onze modellen de (kans op) **opkomst** bij de lokale verkiezingen **matig tot sterk**.
- Deze neemt beduidend **toe** voor **hoogopgeleiden** en respondenten met een **hoge interesse** in de **politiek** in het **algemeen** en de **lokale politiek** in het bijzonder.
- Ze neemt aanzienlijk **af** bij respondenten met een **lage interesse** in de **lokale politiek**, **jongeren**, met **buitenlandse wortels**, **zonder (nationale) voorkeurspartij** en een **hoog politiek cynisme**.

Analyse van de evaluatie van de stemkeuze en van de stemintentie

Evaluatie van de stemkeuze

- Zowel bij de stemmers als bij de niet-stemmers kwalificeert een heel grote meerderheid de keuze als een goede tot zeer goede beslissing. Deze **positieve evaluatie** is bij de stemmers (96%) wel nog een stuk overtuigender dan bij de niet-stemmers (82%). Bijna een derde van de niet-stemmers zou toch gaan stemmen indien ze hun keuze konden overdoen.
- De twee belangrijkste **maatregelen** die niet-stemmers hadden kunnen aanzetten om toch een stem uit te brengen, zijn **stemmen via het internet** en **mobiel stemmen**, die respectievelijk meer dan de helft en ruim een derde van de niet-stemmers naar eigen zeggen hadden kunnen overtuigen. Opmerkelijk is dat zowel een **informatiecampagne** van het gemeentebestuur als van een maatschappelijke organisatie maar een **beperkte overtuigingskracht** zouden uitoefenen.
- **Voor toekomstige verkiezingen heeft twee derde de intentie altijd te stemmen**, twijfelt een kwart en zou minder dan 10% niet stemmen.

Analyse van de variatie bij de stemintenties

- Op basis van de bivariate analyse stellen we vast dat er **geen significante variatie** is in de opkomst al naargelang het geslacht. Potentiële stemmers en niet-stemmers zijn dus even goed vertegenwoordigd bij de mannen als bij de vrouwen.
- Verder vertonen andere **sociaal-demografische kenmerken** wel een **significant verschil voor stemintenties**. Het gaat dan bijvoorbeeld over leeftijd (minder stemmers en meer twijfelaars bij jongeren, meer stemmers en minder twijfelaars bij oudere leeftijdscategorieën), opleiding (meer stemmers bij wie een diploma hoger onderwijs heeft) of perceptie van sociale positie (meer stemmers bij wie de eigen sociale positie hoog of gemiddeld inschat). De samenhang is het grootst voor de variabelen leeftijd en opleiding.
- Ook alle **politieke houdingen** vertonen een significant verschil voor stemintenties. Het gaat dan bijvoorbeeld over de variabelen politiek vertrouwen in partijen (meer stemmers bij wie een hoog of gemiddeld vertrouwen heeft) of tevredenheid met de lokale democratie (meer stemmers bij wie tevreden is). De samenhang is het grootst voor interesse in lokale politiek en algemene politieke interesse.
- Daarnaast vertonen ook de **partijpolitieke kenmerken** (partijidentificatie en partijstem bij de federale verkiezingen) een significant verschil voor opkomst, hoewel de effectgrootte hier niet zo heel hoog is. Zo zijn er significant meer stemmers bij wie op 9 juni 2024 een stem uitbracht voor de partijen Open VLD, Groen, CD&V, N-VA en Vooruit (in die volgorde) en minder stemmers voor wie een stem uitbracht voor de partijen PVDA en Vlaams Belang maar nog veel meer uitgesproken bij wie geen stem uitbracht of blanco/ongeldig stemde.

Verklaring van de stemintentie

- Onze modellen kunnen de stemintentie **matig** (twijfelaars) tot **sterk** (stemmers en niet-stemmers) verklaren.
- **Stemmers** hebben **vaker** een **hoge interesse** in de **lokale politiek**, zijn **hoogopgeleid**, **tevreden** over de **werking** van de **lokale democratie** of **beoordelen** hun **persoonlijke economische situatie** als **goed**. Ze tonen **minder vaak** een **lage interesse** in de **lokale politiek**, hebben **minder vaak geen partijbanden** of zijn **minder vaak jonger**.
- **Twijfelaars** hebben **vaker nooit gewerkt**, zijn **aan het werk** of hebben **geen partijbanden**. Ze hebben **minder vaak** een **hoge interesse** in de **(lokale) politiek**.
- **Niet-stemmers** hebben **vaker** een **lage interesse** in de **lokale politiek**, **banden** met een **radicale partij** of **geen partijbanden**. Zij zijn ook **jonger**. We vinden ze **minder vaak** bij respondenten met een **hoge interesse** in de **lokale politiek**, bij **hoogopgeleiden** en kiezers met een **linkse ideologie**.
- Deze bevinden blijven wel **speculatief**. Ze verwijzen naar voornemens (intenties) ver in de tijd vooruit. Die sporen niet steeds met effectief stemgedrag. Ze tonen wel hoe (factoren in) het sociaal en politieke profiel van burgers de kiezers van de niet-kiezers ook bij de volgende lokale stembusgang kunnen onderscheiden.

Evaluatie van de hervormingen

Zijn de competitie en het aanbod van kandidaten afgenomen?

- Bij de inzet van de verkiezingen zien we een **lichte toename** van het **gemiddeld aantal zetels per gemeente** (tot ruim 25 in 2024). Dit komt enerzijds door de bevolkingsgroei binnen een gemeente, maar vooral omdat er door de fusies (van 308 gemeenten in 2006 naar 285 gemeenten in 2024) minder maar grotere gemeenten zijn ontstaan. Als gevolg van de fusies is het totaal aantal zetels wel licht afgenomen.
- Verder kunnen we een **lichte daling** vaststellen van het **gemiddeld aantal lijsten per gemeente** in 2024 ten opzichte van 2018 (5,1 tegenover 5,4). De competitie is dus wat kleiner geworden. Daarnaast werden de verkiezingen van 2024 gekenmerkt door **beduidend minder nationale lijsten**. Het gaat dan zowel om lijsten met een 'puur' als 'pseudo' nationale naam. Dit na twee verkiezingsjaren met meer nationale lijsten (2012 en 2018).
- Een van de hervormingen betreft het initiatiefrecht voor de grootste lijst bij het vormen van een meerderheid. Omdat het dus belangrijker werd om de grootste partij te zijn, leefde de vrees dat het aanbod van lijsten zou krimpen. De cijfers tonen dat er in 2024 inderdaad een **sterke toename was van gemeenten** waar er **slechts twee partijen** opkwamen die op voorhand officieus in aanmerking kwamen voor de coalitievorming, rekening houdend dus met het cordon sanitaire (22,6% in 2024 tegenover 8,1% in 2018).
- Ten slotte kunnen we vaststellen dat het **gemiddeld aantal kandidaten per gemeente** in 2024 **licht is gedaald**. We zien wel dat de gemiddelde bezettingsgraad van de lijsten stabiel is gebleven op ongeveer 90% van het maximaal beschikbaar aantal plaatsen. De partijen slagen er dus meestal in (haast) volledige kandidatenlijsten in te dienen.

Evolutie van de opkomst. Haakt de kiezer meer af?

- De afschaffing van de plicht zorgde ervoor dat **de opkomst daalde**. De algemene cijfers voor Vlaanderen tonen een terugval van 92,6% in 2018 naar 63,5% in 2024. Tegelijk zien we wel een **afname van het aandeel ongeldige en blanco stemmen** van 3,6% in 2018 naar 0,7% in 2024.
- Daarnaast stellen we vast dat de **variatie tussen gemeenten** met een lage opkomst en gemeenten met een hoge opkomst sinds de afschaffing van de opkomstplicht duidelijk is **toegenomen**. Dit kan wellicht zowel op de context als de bevolkingssamenstelling van de betrokken gemeenten worden teruggevoerd.

Evolutie van de stemverdeling. Is er een toenemende personalisering? Is er een grotere dominantie van de grootste partij?

- In 2024 werd **(opnieuw) meer op personen dan op lijsten gestemd** dan bij de voorgaande gemeenteraadsverkiezingen. Per kiezer die een lijststem uitbracht, waren er zo'n vijf die met een voorkeurstem stemden.
- Verder is het **gemiddeld percentage voorkeurstemmen per gemeente** (ten opzichte van het totale aantal geldige stemmen) in **2024 gestegen tot 83,4%**. Dit vormt een duidelijke breuk met de dalende trend tussen 2006 en 2018.
- Met betrekking tot de **stemverdeling bij de kandidaten** kunnen we vaststellen dat het **relatieve aantal voorkeurstemmen in 2024 heel licht** (maar niet significant) is **toegenomen**. Dit kan wijzen op een toegenomen personalisering van de lokale politiek of op het feit dat de groep afgehaakte kiezers vroeger meer op lijsten stemde dan op personen. Daarnaast is er een **(bescheiden) trend waarbij mensen die een voorkeurstem uitbrachten, deze globaal over meerdere kandidaten verdelen**. Hierbij is de **toename in 2024 het meest opvallend**.
- Het **aantal voorkeurstemmen bij lijsttrekkers** is in 2024 **gedaald**. Het **aantal lijsttrekkers dat effectief verkozen raakt** bleef wel **behoorlijk stabiel** en schommelt doorheen de jaren tussen **85 en 90%** per gemeente.
- We stellen vast dat het **gemiddeld aantal voorkeurstemmen voor de stemmenkampioen** per gemeente **doorheen de jaren schommelt** (in absolute cijfers). In relatieve cijfers zien we dat dit in **2024 licht afnam** (maar niet significant verschilt van 2018). Het valt wel op dat het aandeel van de stemmenkampioen sterk varieert van zo'n 2% tot ruim 25%. Dit wijst erop dat in bepaalde gevallen een kandidaat een uitzonderlijk groot aandeel van de voorkeurstemmen in de gemeente behaalde.
- Het **gemiddelde aandeel van de sterkste lijst** blijft over de jaren heen gemiddeld **vrij stabiel** rond de 40%, met een lichte stijging naar 43% in 2024.

Evolutie van de bestuursmeerderheden. Zit de grootste partij vaker in de meerderheid? Levert de grootste partij vaker de burgemeester? Zijn er grotere of kleinere meerderheden ten opzichte van de oppositie?

- We merken we doorheen de jaren eerst een lichte toename en in **2024** een (significante maar) lichte **afname van het gemiddeld aantal partijen in de gemeenteraad**. Het **aantal partijen in de meerderheid en in de oppositie** blijft doorheen de jaren ongeveer **stabiel** met respectievelijk gemiddeld 2 en 2,5 partijen.
- In bijna **een derde van de Vlaamse gemeenten** is er een **absolute meerderheid**. Na een forse daling in 2012 en een stijging in 2018 was er in 2024 nog een lichte stijging.

- Verder is het **gemiddeld aantal zetels van de meerderheid** per gemeente tussen 2018 en 2024 **significant toegenomen** tot meer dan 16 of meer dan 65% van het totaal aantal zetels.
- In het overgrote deel van de gemeenten zit de **sterkste lijst in de meerderheid**. Na de verkiezingen van 2024 is dat zelfs in **bijna 95% van de gemeenten** het geval. Dit percentage ligt significant hoger dan bij de voorgaande verkiezingen (hoewel het toen ook al bijna 90% bedroeg). De hervorming met betrekking tot het initiatiefrecht had dus een versterkend effect, maar ook zonder die maatregel zat de sterkste lijst in de meeste gemeenten al in de meerderheid.
- In zowat alle gemeenten **levert de sterkste lijst ook de burgemeester**. Na de verkiezingen van oktober 2024 is dat zelfs in **bijna 95%** van de gemeenten het geval, een significante toename ten opzichte van 2018. We zagen in 2006 echter al een vergelijkbaar percentage.
- In de overgrote meerderheid van de gemeenten **wordt de stemmenkampioen uiteindelijk burgemeester**. Na de verkiezingen 2024 is er een **significante toename naar bijna 87%** van de gemeenten. De hervorming met betrekking tot de semi-rechtstreekse verkiezing van de burgemeester had dus een versterkend effect, maar ook zonder die maatregel waren de meeste burgemeesters al stemmenkampioen in hun gemeente.

2. Inleiding

Dit rapport kadert in een breed onderzoek naar het stemgedrag bij de lokale verkiezingen in Vlaanderen gefinancierd door het Agentschap Binnenlands Bestuur (offertevraag dd. 7 augustus 2024, gunningsbeslissing dd. 3 september 2024).

Bij de gemeente- en provincieraadsverkiezingen van 13 oktober 2024 waren in Vlaanderen verschillende nieuwe regels voor het eerst van kracht. De meest fundamentele wijziging is de afschaffing van de opkomstplicht. Andere hervormingen betreffen het afschaffen van het devolutief effect van de lijststem, de semi-rechtstreekse verkiezing van de burgemeester (stemmenkampioen van de grootste meerderheidsfractie) en het initiatiefrecht voor de stemmenkampioen van de grootste lijst bij de vorming van een bestuursmeerderheid.

Het *Centrum voor Lokale Politiek* van de UGent nam het initiatief om het stemgedrag bij deze historische verkiezingen in kaart te brengen. Voor deze *Belgian Local Elections Study* (BLES 2024) werden de krachten gebundeld in een interuniversitair consortium waarin ook collega’s van de Franstalige universiteiten UNamur, ULB en UCL participeren. Het Vlaamse luik van BLES 2024 focust op drie onderzoeksvragen.

ONDERZOEKSVRAAG	DATAVERZAMELING
OV1 Het stemgedrag en de houdingen van burgers bij de gemeenteraadsverkiezingen in 2024	TSS-survey (wave 1)
OV2 Evaluatie hervormingen van de lokale democratie	TSS-survey (vnl. wave 2) + datasets officiële verkiezingsresultaten
OV3 De evolutie van de gemeenteraadsverkiezingen, 2006-2024	Datasets officiële verkiezingsresultaten + specifieke datasets Centrum voor Lokale Politiek

Met de *eerste onderzoeksvraag* brengen we in kaart welke sociaal-demografische, attitudinale en partijpolitieke factoren (variabelen) het stemgedrag (meer bepaald: al dan niet gaan stemmen) op 13 oktober 2024 hebben beïnvloed. We doen dit op basis van unieke surveydata bij een representatief staal van de bevolking waarvoor we een beroep deden op *The Social Study* (TSS). De onderzoeksvraag wordt beantwoord door achtereenvolgens een univariate, bivariate en multivariate (regressie) analyse uit te voeren op de data uit de eerste wave van de TSS-survey.

De *tweede onderzoeksvraag* evalueert enkele hervormingen van de lokale democratie vanuit het perspectief van de burger. We laten de kiezer achterom en vooruit kijken. In de univariate analyse besteden we achtereenvolgens aandacht aan de tevredenheid over de beslissing om al dan niet te gaan stemmen op 13 oktober 2024, maatregelen die niet-stemmers hadden kunnen overtuigen, de stemintentie bij toekomstige verkiezingen, de tevredenheid over de lokale democratie (en de lokale meerderheid/coalitie), de houding ten aanzien van het uitsluiten van bepaalde partijen uit de

meerderheid en de mate waarin de verkiezingsuitslag wordt aanvaard. In de bivariate analyse brengen we in kaart welke sociaal-demografische, attitudinale en partijpolitieke variabelen het toekomstig stemgedrag (meer bepaald: al dan niet gaan stemmen) zouden kunnen beïnvloeden. En in de multivariate analyse gaan we na welk effect een bepaald kenmerk heeft op de kans dat een respondent nog zou gaan stemmen (indien de afschaffing van de opkomstplicht voor de gemeenteraadsverkiezingen behouden blijft) wanneer we dit samen met andere eigenschappen beschouwen. Deze univariate, bivariate en multivariate analyse is (voornamelijk) gebaseerd op de data uit de tweede wave van de TSS-survey.

De *derde onderzoeksvraag* focust op de evolutie van de gemeenteraadsverkiezingen. We bespreken achtereenvolgens de verkiezingsgestalte (met aandacht voor het aanbod van kandidaten en lijsten), het stemgedrag (met aandacht voor de personalisering, de grootste partij, de lijsttrekkers en de stemmenkampioenen) en de vorming van de bestuursmeerderheden (met aandacht voor de samenstelling m.i.v. de grootste partij, de burgemeester en de stemmenkampioen). Het antwoord op deze onderzoeksvraag is gebaseerd op een analyse van de officiële verkiezingsresultaten, aangevuld met bijkomende informatie uit specifieke datasets van het Centrum voor Lokale Politiek. De voormelde aspecten worden *longitudinaal* in kaart gebracht, waarbij we de resultaten van de verkiezingen in 2006, 2012, 2018 en 2024 naast elkaar plaatsen. Dit met de bedoeling om trends op te sporen en de effecten van de recente hervormingen beter in te schatten.

3. Data en methode

Zoals in de inleiding vermeld gebeurt de evaluatie van de gemeenteraadsverkiezingen van 2024 aan de hand van drie onderzoeksvragen. Het antwoord op elke onderzoeksvraag vraagt een specifieke benadering en is gebaseerd op de analyse van specifieke dataverzamelingen.

Voor de eerste en tweede onderzoeksvraag maken we gebruik van de data die zijn verzameld door het interuniversitair consortium *Belgian Local Elections Study 2024*. Dat is een samenwerking van het Centrum voor Lokale Politiek van de UGent en de Franstalige universiteiten UNamur, ULB en UCL. Dankzij de in het verleden opgebouwde expertise van de leden van de verschillende onderzoeksgroepen (o.m. de *Belgian Local Elections Study 2018*)¹ werden afspraken gemaakt over de precieze focus van het onderzoek en werden twee gevalideerde vragenlijsten opgesteld. De eerste vragenlijst (verderop *wave 1*) werd meteen na de verkiezingen worden uitgestuurd, de tweede (verderop *wave 2*) volgde begin januari.

Voor de dataverzameling zelf deed het consortium een beroep op *The Social Study* (zie kadertekst). *Wave 1* werd uitgestuurd op 15 oktober en afgesloten op 24 december 2024. Het beantwoorden van deze vragenlijst duurde ongeveer 20 minuten. *Wave 1* bevatte een totale sample van 2833 cases (94,7% offline, 5,3% online) en resulteerde in een responsgraad van 80,7% (N= 2286). In dit rapport baseren we ons op de Vlaamse data (N= 1390). *Wave 2* werd op 15 januari uitgestuurd en afgesloten op 26 maart 2025. Het beantwoorden van deze vragenlijst duurde ongeveer 5 minuten. *Wave 2* omvatte een sample van 2626 cases in totaal (95,3% online, 4,7% offline) en was goed voor een totale responsgraad van 85,7% (N= 2250). Het rapport bespreekt de Vlaamse data van de online survey (N= 1251).²

¹ Dandoy, R., Dodeigne, J., Steyvers, K., & Verthé, T. (Eds.) (2020). *Lokale kiezers hebben hun voorkeur: de gemeenteraadsverkiezingen van 2018 geanalyseerd* (pp. 43–66). Vanden Broele.

² "In de definitieve versie van het rapport wordt de resterende respons nog bijkomend verwerkt. Concreet betreft het de later binnengekomen respons op *Wave 1* en de offline respons op *Wave 2*. Het gaat om een beperkt aantal cases. Daarnaast zullen we de analyses als robustness check ook wegen naar leeftijd, geslacht en opleidingsniveau van de respondenten. Dit alles zal de resultaten inhoudelijk echter niet substantieel veranderen.

The Social Study (TSS) is een wetenschappelijk panel dat het leven en de publieke opinie in België in kaart brengt.

The Social Study is een vooruitstrevende dataverzamelingsinfrastructuur, opgezet door alle Belgische universiteiten. Het panel bestaat uit een representatieve groep van meer dan 5500 willekeurig geselecteerde personen van 16 jaar en ouder die in België wonen. Sinds eind 2023 vullen panelleden om de 6 weken een 15-minuten vragenlijst in over diverse onderwerpen opgesteld door onderzoekers binnen de sociale en gedragswetenschappen. Deze infrastructuur biedt de wetenschappelijke gemeenschap een waardevolle bron van kennis over onze samenleving samen met een plek voor innovatief academisch onderzoek.

The Social Study is een initiatief van alle tien Belgische universiteiten, die hiermee actief samenwerken met niet-universitaire onderzoeksinstituten en statistische autoriteiten op verschillende overheidsniveaus. De opbouw van dit wetenschappelijk panel wordt mogelijk gemaakt met de financiële steun van FWO-Vlaanderen, F.R.S.-FNRS en Statistiek Vlaanderen.

Meer info op <https://thesocialstudy.be/>

Tabel 1 geeft een overzicht van de representativiteit van het BLES 2024 panel ten opzichte van de totale Vlaamse populatie, volgens geslacht, leeftijd en opleiding. Inzake geslacht en leeftijd zit de representativiteit goed ; enkel de oudste groep (70+) is wat ondervertegenwoordigd. Inzake opleiding zijn vooral de hoger opgeleiden oververtegenwoordigd, een categorie die vaker bereid is deel te nemen aan surveyonderzoek.

Tabel 1. Representativiteit van het BLES 2024 panel (in %)³

Factoren	Populatie Vlaanderen	BLES 2024
Geslacht		
- Man	49,4	46,6
- Vrouw	50,6	53,4
Leeftijd		
- 18-29 jaar	19,3	20,9
- 30-49 jaar	31,1	32
- 50-69 jaar	32,2	36,5
- 70+	17,5	10,3
Opleiding		
- Geen of lager onderwijs	9,6	2,7
- Lager secundair	15,7	11,4
- Hoger secundair	39,5	33,9
- Hoger onderwijs	35,2	52,1

Voor de derde onderzoeksvraag baseren we ons hoofdzakelijk op de officiële verkiezingsresultaten zoals die door het Agentschap Binnenlands Bestuur ter beschikking werden gesteld en die ook publiek consulteerbaar zijn (zie: <https://www.vlaanderen.be/vlaanderen-kiest/resultaten>). Om (de evolutie van) de coalities in kaart te brengen maakten we daarnaast ook gebruik van specifieke datasets van het Centrum voor Lokale Politiek (voor 2006 en 2012) en van het Agentschap Binnenlands Bestuur (voor 2018 en 2024).⁴ Met betrekking tot de evolutie van de stemmenkampioenen baseerden we ons ook deels op een specifieke dataset van het Centrum voor Lokale Politiek (voor 2006, 2012 en 2018) en van het Agentschap Binnenlands Bestuur (voor 2024).⁵

³ De populatie voor BLES 2024 neemt als basis het TSS-panel waarvoor de minimumleeftijd op 16 jaar werd vastgelegd.

⁴ Voor 2012 gaat het over eigen berekeningen op basis van informatie in het 'Politieke zakboekje' (Referentie?). Voor 2006 gaat het over een dataset die vertrekt vanuit de lijsten die deelnamen aan de gemeenteraadsverkiezingen en waarin ook de feitelijk gevormde coalitie is opgenomen. Zie: Olislagers, E., & Steyvers, K. (2015). Choosing coalition partners in Belgian local government. *Local Government Studies*, 41(2), 202-219.

⁵ Reynaert, H., Steyvers, K., & Van de Voorde, N. (2019). Burgemeesters in Vlaanderen : lokale voorkeurstemmen en nationale mandaten? In H. Reynaert (Ed.), *Verreijkers voor lokale besturen : een lange(re)termijnvisie?! (pp. 133–160)*. Vanden Broele.

4. Gedetailleerde analyse van de surveydata

4.1. Analyse van de opkomst

4.1.1. Univariate analyse van de opkomst

In deze sectie van het rapport brengen we een univariate analyse van de opkomst waarbij we ons achtereenvolgens richten op het begrijpen van individuele variabelen. We bespreken per variabele het algemeen beeld voor Vlaanderen.

Het bewustzijn van en de opinie over de opkomstplicht

De overgrote meerderheid (88,6%) is zich ervan bewust is dat er in Vlaanderen geen opkomstplicht (meer) geldt (tabel 1). Het is logisch dat de correcte kennis over de situatie in de eigen regio het grootst is. Zo is het opvallend dat ruim een kwart niet weet hoe de situatie precies zit in Wallonië (28,4%) en in Brussel (28%), terwijl slechts een kleine minderheid het niet (zeker) weet voor Vlaanderen (4,4%). Toch denkt een beperkte groep kiezers (7%) dat er ook in Vlaanderen nog een opkomstplicht geldt.

Tabel 2. Voor zover u weet, is er opkomstplicht bij de gemeenteraadsverkiezingen in de volgende regio's? (in %)

In Vlaanderen	<i>Ja</i>	7.0
	<i>Nee</i>	88.6
	<i>Weet het niet</i>	4.4
	N	1355-1384
In Wallonië	<i>Ja</i>	55.3
	<i>Nee</i>	16.2
	<i>Weet het niet</i>	28.4
	N	1355-1384
In Brussel	<i>Ja</i>	55.6
	<i>Nee</i>	16.2
	<i>Weet het niet</i>	28.0
	N	1355-1384

Wat de opinie over de opkomstplicht betreft, zijn de kiezers sterk verdeeld (tabel 3). Bijna de helft (46%) is het oneens of helemaal oneens met het niet verplichte karakter van stemmen bij de lokale verkiezingen. Dit deel van de kiezers staat m.a.w. niet achter de afschaffing van de opkomstplicht. Maar tegelijk is ruim een derde het eens of helemaal eens met het niet verplichte karakter; de kleinste groep daarvan (bijna 10% van het totaal) is het helemaal eens. Bovendien neemt bijna een vijfde van de kiezers een onbesliste houding aan.

Tabel 3. In welke mate bent u het persoonlijk eens of oneens met de volgende stelling?
(in %, N = 1363)

	Helemaal eens	Eens	Eens, noch oneens	Oneens	Helemaal oneens
Stemmen bij lokale verkiezingen zou niet verplicht moeten zijn	9.8	25.2	19.2	27	18.8

Het stemgedrag

We bekijken hier zowel de opkomst als het moment waarop de kiezers de beslissing namen om wel of niet te gaan stemmen.

De opkomst en het moment van beslissing

De overgrote meerderheid (73%) van de respondenten heeft een stem uitgebracht op een lijst of één of meer kandidaten. Ongeveer een vierde (26%) heeft niet gestemd. We merken op dat deze cijfers afwijken van de percentages bij de verkiezingsresultaten, waarbij slechts 63% van de kiezers een stem uitbracht. Het aantal blanco of ongeldige stemmen ligt bij de respondenten uit de steekproef lager dan bij de reële verkiezingsresultaten (0,2% tegenover 0,7%). Een mogelijke verklaring voor deze verschillen is het effect van zelfselectie bij de survey waardoor de samenstelling van onze populatie respondenten niet helemaal overeenkomt met die in de totale populatie. Bij de multivariate analyse, verderop in dit rapport, passen we een weging toe om de mogelijke vertekening bij de resultaten te compenseren.

Tabel 4. Hebt u gestemd bij de gemeenteraadsverkiezingen op 13 oktober 2024? (in %)

Ja, ik heb op een lijst of op een of meerdere kandidaten gestemd	73.4
Ja, ik stemde blanco of ongeldig	0.2
Nee, ik heb niet gestemd	26.4
N	1381

Kijken we naar het moment waarop de beslissing werd genomen om te stemmen, dan toont tabel 5 dat meer dan 80% sowieso altijd van plan was te gaan stemmen. Een minderheid nam die beslissing de laatste dagen voor de verkiezingen of zelfs de dag van de verkiezingen (samen 10%).

Kijken we naar de kiezers die niet zijn opgekomen om te stemmen of een blanco/ongeldige stem uitbrachten, dan toont tabel 5 dat bijna een kwart van hen dit sowieso nooit van plan was óf dit besliste zodra ze vernamen dat er geen opkomstplicht meer was. Samen vertegenwoordigen beide antwoordcategorieën bijna de helft van de respondenten die niet ging stemmen of een blanco/ongeldige stem uitbracht. Opmerkelijk is dat toch een aanzienlijk grote groep (ruim 18%) die beslissing pas op de dag van de verkiezingen nam.

Tabel 5. Wanneer hebt u de beslissing genomen om te stemmen, dan wel om een blanco/ongeldige stem uit te brengen? (in %)

Moment van beslissing	Om te stemmen	Om niet te stemmen
Op de dag van de verkiezingen	3.7	18.3
In de laatste dagen voor de verkiezingen	6.5	10.9
In de laatste weken voor de verkiezingen	6.7	13.4
In de laatste maanden voor de verkiezingen	1.8	9.3
Zodra ik vernam dat er geen opkomstplicht meer was	Nvt	24.3
Ik was sowieso altijd van plan om te stemmen	81.3	Nvt
Ik was sowieso nooit van plan om te stemmen	Nvt	23.8
N	1009	366

De beïnvloeding van de opkomst door personen of kanalen

Als we kijken naar welke personen of kanalen de opkomst hebben beïnvloed (zie tabel 6), dan blijkt **geen enkel kanaal of persoon erg doorslaggevend**. De sterkste beïnvloeding gaat uit van de categorie 'vrienden, collega's, familie, burens en kennissen' enerzijds en van de categorie 'persoonlijke contacten met kandidaten tijdens de campagne' anderzijds. Beide antwoordcategorieën scoren echter maar iets hoger dan 13%.

Opvallend is dat een groot aantal respondenten aangeeft dat bepaalde kanalen hen **helemaal niet beïnvloed** hebben om te gaan stemmen. Daarbij gaat het vooral over 'online media', 'campagnes van het gemeentebestuur of de regionale overheid' en 'verkiezingsfolders van politieke partijen' maar opmerkelijk genoeg ook over 'traditionele media' en 'persoonlijke contacten met kandidaten tijdens de campagne'.

Deze vaststellingen zouden er op kunnen wijzen dat een **meer intrinsieke motivatie** aan de basis ligt van de beslissing om te stemmen.

Tabel 6. In welke mate werd u beïnvloed om te stemmen door de volgende personen of kanalen? (in %, N = 997-1010)

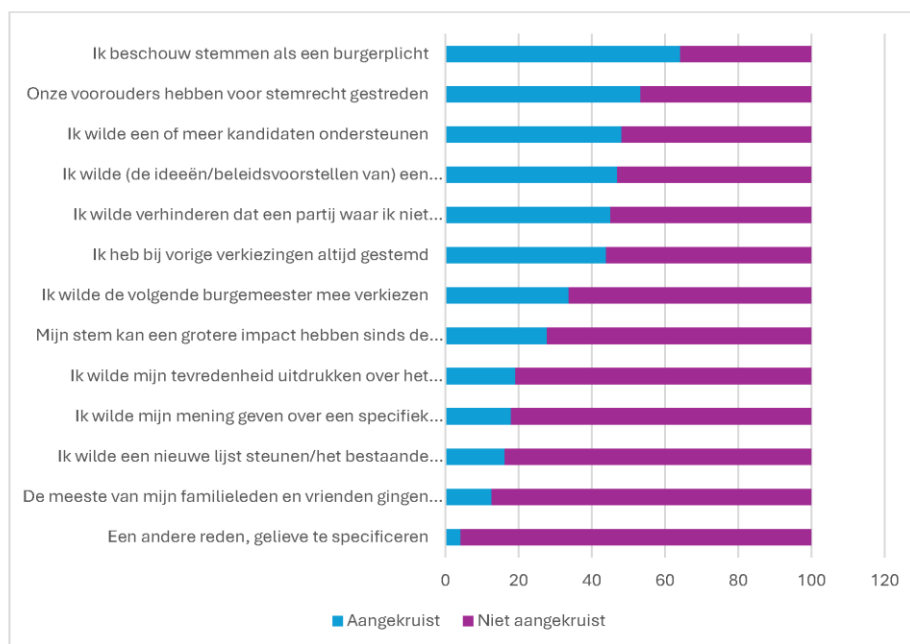
	Helemaal niet beïnvloed	Weinig beïnvloed	Noch beïnvloed, noch niet beïnvloed	Sterk beïnvloed
Traditionele media (kranten, tijdschriften, radio, tv)	47.7	29.3	14.8	7.9
Online media (Youtube, Facebook, Tiktok, X, Instagram, LinkedIn, enz.)	67.8	19.4	8.8	3.4
Persoonlijke contacten met kandidaten tijdens de campagne	47.3	20.4	15.5	13.2
Verkiezingsfolders van politieke partijen	53.7	22	14.3	9.2
Een campagne van het gemeentebestuur of van de regionale overheid	56.4	22.6	14.8	5.8
Vrienden, collega's, familie, burens, kennissen	43	23.4	16.9	13.6

De motieven om wel of niet te stemmen of een blanco/ongeldige stem uit te brengen

Figuur 1 (zie ook tabel B 1 in de bijlagen) toont de verschillende motieven om te gaan stemmen, in de volgorde waarin deze aan de respondenten werden gepresenteerd. Het algemeen beeld toont vooreerst dat **verschillende motieven een belangrijke rol spelen** om te gaan stemmen. Dat stemmen wordt beschouwd als een **burgerplicht** is het motief dat het vaakst werd aangekruist. Andere motieven die vaak werden aangekruist zijn de strijd die voorouders hebben geleverd voor het bekomen van stemrecht, het ondersteunen van een of meer kandidaten of een politieke partij maar ook het verhinderen dat een partij waar men niet achterstaat wint en de gewoonte om altijd te stemmen. Verder valt het belang van twee specifieke motieven op: een derde van de respondenten kruiste het **verkiezen van de volgende burgemeester** aan als reden om te stemmen en ruim een vierde gaf aan dat 'mijn **stem een grotere impact** kan hebben sinds de afschaffing van de opkomstplicht'.

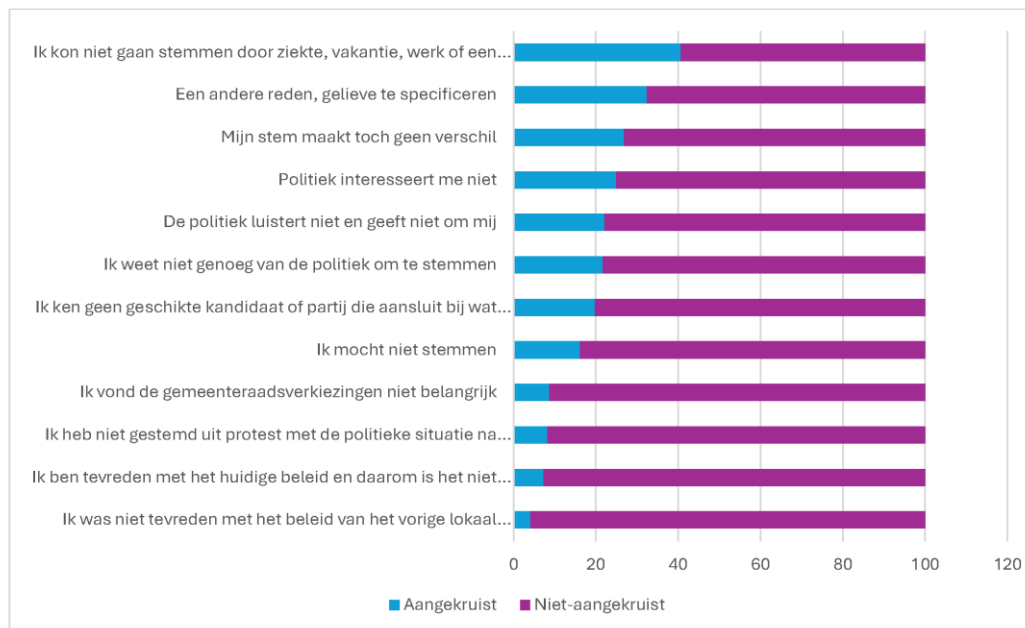
We merken hier dus dat de nieuwe regels voor een deel een verklaring vormen voor de opkomst.

Figuur 1. Om welke van de volgende redenen hebt u gestemd? (% dat motief aankruiste) (N=1013)

Wat de motieven betreft om niet te stemmen, dan wel een blanco/ongeldige stem uit te brengen, toont figuur 2 opnieuw dat **verschillende motieven een belangrijke rol** spelen (zie ook tabel B 2 in de bijlagen). Toch springt één **pragmatisch motief** er bovenuit (ruim 40% kruiste dit motief aan): niet gaan stemmen door ziekte, vakantie, werk of een andere persoonlijke omstandigheid. Ruim een kwart geeft als reden op 'mijn stem maakt toch geen verschil' of 'politiek interesseert me niet'. Verder geeft een kwart als reden op 'de politiek luistert niet', 'ik weet niet genoeg over politiek' of 'ik ken geen geschikte kandidaat of partij'. Naast het pragmatische motief kunnen de andere belangrijke motieven dus gelinkt worden aan politieke kennis, (des)interesse, apathie of cynisme. Opmerkelijk is nog dat ruim 16% 'ik mocht niet stemmen' aankruiste. Dit kan onder meer te maken hebben met de werksituatie, waarbij een deel van de kiezers van de werkgever geen toestemming kreeg afwezig te zijn op het werk. Verder geeft 7% op tevreden te zijn met het huidige beleid en het daarom niet nodig vond te gaan stemmen. Bijna een derde van de respondenten kruiste 'een andere reden' aan. Omdat dit meestal een verduidelijking betrof van een specifieke reden hebben we deze antwoorden waar mogelijk toegewezen aan een van de bestaande categorieën.

Figuur 2. Om welke van de volgende redenen hebt u niet, blanco of ongeldig gestemd? (% dat motief aankruiste)

Het belang van thema's bij de stemkeuze

Tabel 7 toont de verschillende thema's die een doorslag gaven bij het maken van een stemkeuze. Het thema veiligheid en criminaliteit staat hier duidelijk bovenaan. Vervolgens worden de thema's wonen, mobiliteit, onderwijs en kinderopvang, belastingen en gemeentefinanciën ongeveer even belangrijk geacht. Daarna volgen de thema's ruimtelijke ordening en klimaat en milieu. De thema's werkgelegenheid, sport en cultuur en immigratie worden in verhouding iets minder belangrijk geacht, hoewel ze ook een score hoger dan 7 krijgen.

Tabel 7. Kan u, op een schaal van 0 tot 10, voor elk van de volgende thema's aangeven hoe belangrijk ze waren bij het maken van uw stemkeuze voor de gemeenteraadsverkiezingen?

	X (gemiddelde)	St. afwijking
Werkgelegenheid	7.1	2.8
Belastingen en gemeentefinanciën	7.8	2.5
Wonen	8	2.3
Veiligheid en criminaliteit	8.4	2.4
Mobiliteit	8	2.3
Immigratie	7.4	2.8
Onderwijs en kinderopvang	7.9	2.6
Sport en cultuur	7.3	2.4
Ruimtelijke ordening	7.7	2.2
Klimaat en milieu	7.6	2.5

4.1.2. Bivariate analyse van de opkomst

In deze sectie van het rapport brengen we een bivariate analyse van de opkomst waarbij we nagaan of er een verband is tussen de opkomst en diverse variabelen en hoe sterk dit verband is. We bekijken met andere woorden of de variatie in de opkomst bij de verkiezingen (de afhankelijke variabele) statistisch te verklaren is door specifieke variabelen. Het gaat om variabelen of kenmerken waarvan we uit de onderzoeksliteratuur weten dat ze de opkomst of afwezigheid van kiezers vaak beïnvloeden¹.

Of verschillen 'significant' (of betekenisvol) zijn, lezen we af aan de p-waarde. Deze waarde ligt tussen 0 en 1 en geeft de kans weer dat de gevonden verschillen aan toeval te wijten kunnen zijn (hoe dicht bij 1, hoe groter die kans). Als de waarde lager is dan 5% ($p < .05$) dan spreken we van een significant verschil, met $p < .01$ als 'sterk' en $p < .001$ als 'zeer sterk significant' (deze significante verbanden hebben we groen gemarkeerd). Verder drukken we de sterkte (of 'effectgrootte') uit met Cramer's V. De waarde hiervan ligt eveneens tussen 0 en 1 en geeft de samenhang weer tussen twee variabelen (hoe dicht bij 1, hoe groter die samenhang). We merken wel op dat significante en sterke verschillen altijd relatief blijven. De kans op opkomst of afwezigheid kan immers groter of kleiner worden wanneer we rekening houden met bepaalde (andere) kenmerken van onze respondenten. Die kenmerken zijn dus zelden tot nooit allesbepalend.

We bespreken hieronder eerst een beperkt aantal niet-significante kenmerken of variabelen en vervolgens de kenmerken die wel significant zijn, waarbij we een opdeling maken in sociaal-demografische kenmerken, attitudinale kenmerken en partijpolitieke kenmerken.

Niet-significante variabelen

Er is geen significante variatie in de opkomst al naargelang het geslacht, de inschatting van de persoonlijke economische situatie, gezondheidsbeperkingen en sociale activiteiten (zie tabel B 3 in de bijlagen).

Significante variabelen

Bij de significante kenmerken bespreken we eerst de sociaal-demografische variabelen, daarna de attitudinale variabelen en vervolgens de partijpolitieke variabelen.

Sociaal-demografische kenmerken

Tabel B 4 (zie in de bijlagen) toont dat tien van de twaalf sociaal-demografische kenmerken een **zeer sterk significant verschil** vertonen voor opkomst (p-waarde < .001). Het gaat over leeftijd (lagere opkomst bij jongeren, hogere opkomst bij oudere leeftijdscategorieën), opleiding (hogere opkomst bij wie een diploma hoger onderwijs heeft), beroepsactief zijn (lagere opkomst bij wie nooit beroepsactief is geweest), de mate van religiositeit (hogere opkomst bij een lage mate van religiositeit¹⁾), buitenlandse herkomst (lagere opkomst bij wie zelf of van wie ouders of grootouders in het buitenland zijn geboren), algemene levenstevredenheid (hogere opkomst bij wie tevreden is), perceptie van sociale positie (hogere opkomst bij wie de eigen sociale positie als hoog percipieert), identificatie met inwoners van de gemeente (hogere opkomst bij wie zich sterk identificeert met de gemeente), sociale connecties (hogere opkomst bij wie vaak participeert aan sociale activiteiten). De variabelen tevredenheid met de economische situatie van het gezin (hogere opkomst bij wie tevreden is) en sociale contacten (hogere opkomst bij wie veel sociale contacten heeft) vertonen een **sterk significant verschil** met opkomst.

De samenhang is het grootst bij de variabele leeftijd.

Attitudinale kenmerken

Tabel B 5 (zie in de bijlagen) toont dat zeven van de acht attitudinale kenmerken een **zeer sterk significant verschil** vertonen voor opkomst (p-waarde < .001). Het gaat over de variabelen politieke kennis (hogere opkomst bij wie hoog of gemiddeld scoort op politieke kennis), politiek vertrouwen in partijen (hogere opkomst bij wie een hoog of gemiddeld vertrouwen heeft), algemene politieke tevredenheid (hogere opkomst bij wie tevreden is), tevredenheid met de lokale democratie (hogere opkomst bij wie tevreden is), politiek cynisme (hogere opkomst bij wie laag of zelfs gemiddeld scoort op politiek cynisme), algemene politieke interesse (hogere opkomst bij wie een hoge of gemiddelde interesse heeft) en interesse in lokale politiek (hogere opkomst bij wie een hoge of gemiddelde interesse heeft). Enkel bij de variabele ideologie (hogere opkomst bij wie zich ideologisch links of rechts situeert) gaat het over een **sterk significant verschil**.

De samenhang met interesse in lokale politiek is het grootst.

Partijpolitieke kenmerken

Tabel B 6 toont dat de variabelen partijidentificatie en partijstem bij de federale verkiezingen van 9 juni 2024 een **zeer sterk significant verschil** vertonen voor opkomst (p-waarde < .001). De sterkte of effectgrootte is wel groter voor de variabele partijstem bij de federale verkiezingen dan voor de variabele partijidentificatie.

Wat de partijidentificatie betreft is er een hogere opkomst bij respondenten die zich identificeren met de partijen Open VLD, CD&V, N-VA, Vooruit en Groen (in die volgorde). Tegelijk is er een significant lagere opkomst bij respondenten die zich identificeren met de partijen PVDA en Vlaams Belang of zich met geen enkele partij identificeren.

We kunnen opvallend analoge vaststellingen doen voor wat de partijstem betreft bij de federale verkiezingen in 2024. Er was een hogere opkomst bij de lokale verkiezingen van 13 oktober bij wie op 9 juni een stem uitbracht voor de partijen Open VLD, CD&V, N-VA, Vooruit en Groen (in die volgorde). Ook hier merken we een significant lagere opkomst bij respondenten die op 9 juni een stem uitbrachten voor de partijen PVDA en Vlaams Belang maar nog veel meer bij wie geen stem uitbracht of blanco/ongeldig stemde.

4.1.3. Multivariate analyse van de opkomst

In deze sectie bekijken we de opkomst bij de lokale verkiezingen **multivariaat**. We gaan na welk effect een bepaald kenmerk heeft op de kans dat een respondent gaat stemmen wanneer we dit samen met diens andere eigenschappen beschouwen. Zo kunnen we de **relatieve bijdrage** van een bepaalde **variabele** op de opkomst bepalen (bijvoorbeeld of en in welke mate leeftijd nog een rol speelt wanneer we opleidingsniveau meenemen). Dat vult de eerdere bivariate verkenningen aan (die opkomst telkens tegen slechts een kenmerk afzetten). We doen dit aan de hand van **regressies**.

De **afhankelijke** variabele (die we in onze analyse willen verklaren) is het **al dan niet opkomen** bij de lokale verkiezingenⁱⁱⁱ. Dit kenmerk is uiteraard dichotoom (een kiezer daagt wel of niet op). Daardoor kiezen we voor de **binaire logistische** variant van **regressie** waarbij we (de kans op) opkomst proberen voorspellen.

De **onafhankelijke** variabelen (waarvan we vermoeden dat ze een verklaring kunnen bieden voor de kans op opkomst) vatten het **sociale en politieke profiel** van de kiezer. De eerste categorie beslaat een aantal **objectieve** en **subjectieve maatschappelijke kenmerken** van onze respondenten. De laatste enkele **algemene politieke houdingen** en **specifieke partijbanden**.

Voor meer inhoudelijke toelichting bij deze variabelen verwijzen we naar de **bivariate analyse**. Deze gebruiken we ook als **referentie** voor de opname van de variabelen. We beperken ons in de multivariate analyse immers tot de variabelen die significante verschillen in opkomst lieten zien in haar bivariate tegenhanger^{iv}. Voor de eenvoud van de analyse vatten we de onafhankelijke variabelen meestal in drie categorieën: laag, midden en hoog (of het passende equivalent). Het midden gebruiken we dan als vergelijkingspunt (en de bevindingen moeten daar tegen afgezet worden). Soms werken we met een tweedeling. Voor verfijndere inzichten per kenmerk kan de lezer in de bivariate analyse terecht.

We herformuleren wel de specifieke partijbanden. We richten ons daarbij op de (nationale) partijidentificatie van de kiezer. Die vereenzelviging met een voorkeurspartij is verregaander en stabiel dan het stemgedrag (bij een bepaalde verkiezing). We zetten de respondenten zonder partijidentificatie af tegen zij die deze wel aangeven (voor eender welke partij). Daarnaast bekijken we de respondenten met een radicale partijvoorkeur (PVDA of Vlaams Belang). De overblijvers die zich identificeren met een van de (nationale) bestuurspartijen (CD&V, Groen, N-VA, Open VLD of Vooruit) beschouwen we dan als de referentiecategorie^{vi}.

We voeren onze analyse **stapsgewijs** uit. Zo ontwikkelen we **verschillende modellen**. We starten met de objectieve kenmerken uit het sociale profiel van de kiezer (model 1). Dan voegen we de subjectieve tegenhangers daaraan toe (model 2). Vervolgens beschouwen we de algemene politieke houdingen (model 3) om ten slotte uit te breiden met specifieke partijbanden (model 4)^{vi}. De analyse in deze sectie weegt initieel niet voor de feitelijke opkomst bij de lokale verkiezingen in Vlaanderen. Om de robuustheid van onze bevindingen te testen doen we dat daarna wel in gewogen alternatieven^{vii}. We berichten daarover bij de bespreking van de modellen.

Tabel 8 geeft de resultaten weer van onze analyse. De cijfers in de tabel zijn zogenaamde *odds ratio's* (Exp (B)). Zij drukken de kans uit dat een kiezer opkomt op basis van het beschouwde kenmerk. Ligt dit cijfer boven de 1, dan neemt die kans toe. Ligt het eronder, dan neemt deze af. We duiden de betekenisvolle kansen aan in het vet. De sterren in bovenschrift drukken het niveau van significantie uit (het ontbreken daarvan betekent dus dat de kans niet significant is). Onderaan de tabel voegen we de samengevoegde verklarende waarde van het model toe. Voor deze logistische regressies gebeurt dat met de maat Nagelkerke R^2 . Deze drukt de proportie verklaarde variantie (ook wel *goodness of fit*) uit (i.e. welk aandeel van de verschillen in het al dan niet opkomen vat het model).

Tabel 8. Multivariate analyse van de opkomst bij de lokale verkiezingen

Sociaal profiel	Opkomst			
	M1 (N = 1142)	M2 (N = 1066)	M3 (N = 1026)	M4 (N = 1004)
Objectief				
Leeftijd (<i>midden</i> = ref.)				
<i>Jonger</i>	.400***	.382***	.371***	.360***
<i>Ouder</i>	1.772**	1.666**	1.583	1.544
Opleidingsniveau				
<i>Hoog</i>	2.169***	2.011***	2.078***	1.953***
Etniciteit				
<i>Buitenlandse wortels</i>	.469***	.464***	.461***	.498***
Beroepsstatus (<i>momenteel niet</i> = ref.)				
<i>Aan het werk</i>	.994	.838	1.010	1.100
<i>Nooit gewerkt</i>	1.240	1.056	.857	.960
Subjectief				
Tevredenheid financiële situatie (<i>matig</i> = ref.)				
<i>Ontevreden</i>		1.016	1.165	.687
<i>Tevreden</i>		1.095	1.104	.791
Tevredenheid leven algemeen (<i>matig</i> = ref.)				
<i>Ontevreden</i>		.473	.489	.534
<i>Tevreden</i>		1.033	.877	.943
Gepercipieerde sociale positie (<i>midden</i> = ref.)				
<i>Laag</i>		.498	.373	.424
<i>Hoog</i>		1.353	1.003	1.085
Identificatie inwoners gemeente (<i>matig</i> = ref.)				
<i>Zwak</i>		.861	1.110	1.134
<i>Sterk</i>		1.329	1.265	1.328
Sociale banden (<i>midden</i> = ref.)				
<i>Laag</i>		1.059	.723	.829
<i>Hoog</i>		1.285	1.007	.933
Sociale contacten (<i>midden</i> = ref.)				
<i>Laag</i>		.834	.825	.843
<i>Hoog</i>		1.165	1.145	1.225
Politiek profiel				
Algemene houdingen				
Ideologie (<i>centrum</i> = ref.)				
<i>Links</i>			1.443	1.367
<i>Rechts</i>			.946	.909
Politiek begrip (<i>midden</i> = ref.)				
<i>Laag</i>			1.460	1.383
<i>Hoog</i>			.768	.773
Politieke interesse algemeen (<i>midden</i> = ref.)				
<i>Laag</i>			1.110	1.128
<i>Hoog</i>			1.795*	1.773*
Politieke interesse lokaal (<i>midden</i> = ref.)				
<i>Laag</i>			.231***	.252***
<i>Hoog</i>			1.846*	1.653*
Politiek vertrouwen partijen (<i>midden</i> = ref.)				
<i>Laag</i>			.777	.830
<i>Hoog</i>			.813	.760
Politiek cynisme (<i>midden</i> = ref.)				
<i>Laag</i>			1.160	1.192
<i>Hoog</i>			.680	.650*
Politieke tevredenheid algemeen (<i>matig</i> = ref.)				
<i>Ontevreden</i>			.715	.760
<i>Tevreden</i>			.843	.826
Politieke tevredenheid lokaal (<i>matig</i> = ref.)				
<i>Ontevreden</i>			1.585	1.608
<i>Tevreden</i>			1.301	1.357

Specifieke partijbanden				
Partijidentificatie (<i>bestuurspartij</i> = ref.)				
Geen partij				.604*
Radicale partij				.717
Nagelkerke R ²	.148***	.197***	.366***	.365***

* p < .05; ** p < .01; *** p < .001

Het **eerste model** beschouwt het effect van de weerhouden objectieve kenmerken uit het sociaal profiel van de kiezer. Samen tonen deze een veeleer zwak verband tussen de voorspellers en de uitkomst. We kunnen ongeveer 15% van de variatie in (de kans op) opkomst verklaren. Sommige kenmerken blijken wel (zeer) sterk betekenisvol (wanneer we ze samen met andere beschouwen). Dit geldt bijvoorbeeld voor leeftijd. Zo komen jongere kiezers (34 jaar of jonger) minder op dan zij die behoren tot de middengroep (45-54). Oudere kiezers (55 jaar of ouder) dan weer beduidend meer. Hoogopgeleide kiezers komen (meer dan twee keer) vaker op. Hun tegenhangers met buitenlandse wortels minder vaak. De gewogen analyse toont geen afwijkend beeld^{viii}.

Het **tweede model** voegt een aantal subjectieve sociale kenmerken toe. Deze verhogen de verklaarde variatie in (de kans op) opkomst tot bijna 20%. Zo wordt het verband tussen de voorspellers en de uitkomst (net) matig. Het valt wel op dat geen enkele van de specifieke subjectieve sociale kenmerken een betekenisvolle impact heeft op de kans op opkomen (samen met de andere kenmerken bekeken)^{ix}. De objectieve factoren die betekenisvol bleken in het eerste model blijven dan weer wel overeind. De gewogen analyse toont opnieuw geen afwijkend beeld.

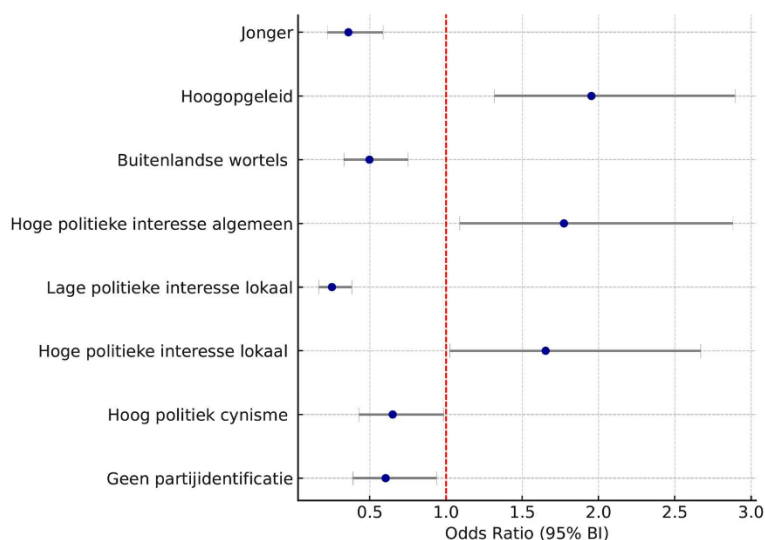
In het **derde model** nemen we de algemene houdingen mee uit het politieke profiel van onze respondenten. Die vergroten de verklarende waarde van onze analyse tot ongeveer 37% van de variatie in (de kans op) opkomst. Het verband tussen de voorspellers en de uitkomst neemt toe van matig tot (de ondergrens van) sterk. Bepaalde specifieke houdingen blijken (zeer sterk) betekenisvol. Het gaat dan vooral om politieke interesse. Zo ligt de kans op opkomst bij respondenten met een hoge interesse (algemeen en lokaal) beduidend hoger. Bij hun tegenhangers met een lage interesse in de lokale politiek dan weer zeer veel lager. Ander politieke houdingen laten geen significant effect zien^x. Voor het overige gelden de bevindingen uit de vorige modellen. Leeftijd, opleidingsniveau en etniciteit bevestigen hun verklarende kracht (oudere kiezers komen in dit model echter niet meer beduidend vaker op, enkele jongere minder vaak)^{xi}. De gewogen analyse toont wederom geen afwijkend beeld.

Het **vierde en laatste model** houdt ook rekening met de specifieke partijbanden. Dat verhoogt de proportie verklaarde variatie in de opkomst echter niet. Deze blijft op ongeveer 37%. De voorspellers hangen dus opnieuw matig tot (de ondergrens van) sterk samen met de uitkomst. We zien wel dat partijidentificatie een betekenisvol effect sorteert. Respondenten zonder voorkeurspartij komen minder vaak op dan hun tegenhangers die zich vereenzelvigen met een van de (nationale) bestuurspartijen. Deze kiezers staan wellicht verder af van het (partij)politieke gebeuren. Voor de respondenten met een voorkeur voor een van de radicale partijen blijkt er geen significant effect. Verder blijft dit van leeftijd, opleidingsniveau en etniciteit overeind (jongeren en mensen met buitenlandse wortels komen minder op, hoogopgeleiden meer). Hetzelfde geldt voor politieke interesse. Respondenten met een hoge interesse (in de politiek in het algemeen en in de lokale specifiek) komen vaker op. Hun tegenhangers met een lage interesse in de lokale politiek minder vaak. In dit model wint politiek cynisme wel aan betekenis. Respondenten voor wie dit hoog ligt, blijven

vaker thuis (deze algemene houding lijkt dus belangrijker dan de specifieke voorkeur voor een radicale partij)^{xiii}. De gewogen analyse toont hier ook geen afwijkend beeld.

We kunnen deze resultaten ook visueel voorstellen. Figuur 3 doet dat voor model 4 (waarin we al onze variabelen opnamen). Het gaat hier om een zogenaamde forest plot van de logistische regressie. We geven in dit diagram enkel de significante variabelen weer (d.i. deze die een betekenisvol effect hebben op de kans om op te komen). Deze staan op de verticale as van de figuur. We hernemen de odds ratio's op de horizontale as. De blauwe bollen verwijzen naar de specifieke waarde van die ratio's voor elke variabele. Het bijhorende lijnstuk duidt op de ondergrens (links) en de bovengrens (rechts) van de betrouwbaarheidsintervallen voor die waarde (de rode stippellijn markeert daarbij de afwezigheid van effect). Zo zien we beter welke factoren de kans op opkomen doen afnemen of toenemen.

Figuur 3. Forest plot logistische regressie opkomst (model 4, significante variabelen)

4.2. Evaluatie van de stemkeuze en analyse van de stemintenties

4.2.1. Univariate analyse van de stemkeuze en de stemintenties

In deze sectie van het rapport brengen we een univariate analyse van de evaluatie van het stemgedrag. We bespreken per variabele het algemeen beeld voor Vlaanderen.⁶

Tevredenheid over de beslissing om al dan niet te stemmen

De overgrote meerderheid (73,9%) van de respondenten heeft een stem uitgebracht op een lijst of één of meer kandidaten (zie tabel 11). Ongeveer een vierde (25,7%) heeft niet gestemd, terwijl slechts een kleine minderheid (0,3%) blanco of ongeldig stemde. Deze cijfers liggen sterk in lijn met deze uit de eerste wave van de TSS-survey (zie sectie 4.1.1 van dit rapport). We merken wel op dat ze afwijken van de percentages bij de verkiezingsresultaten, waarbij slechts 63% van de kiezers een stem uitbracht. Het aantal blanco of ongeldige stemmen ligt bij de respondenten uit de steekproef (2^e wave) lager dan bij de reële verkiezingsresultaten (0,4% tegenover 0,7%). Een mogelijke verklaring voor deze verschillen is het (haast onvermijdelijke) effect van zelfselectie bij de survey waardoor de samenstelling van onze populatie respondenten niet helemaal overeenkomt met die in de totale populatie.

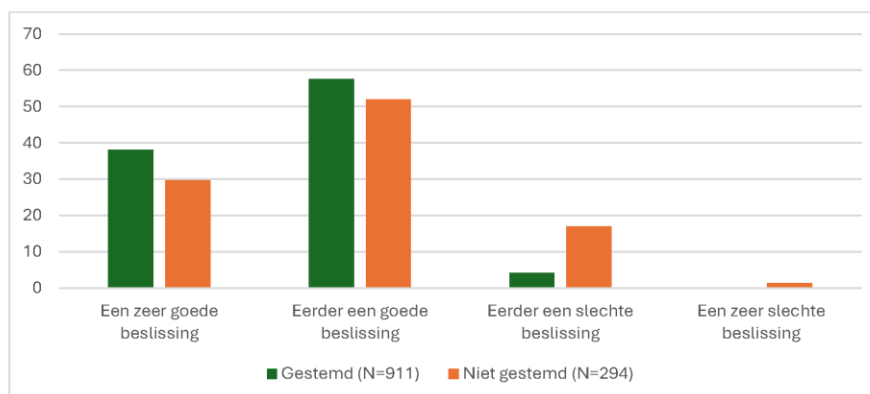
Tabel 9. Hebt u gestemd bij de gemeenteraadsverkiezingen op 13 oktober 2024? (in %)

Ja, ik heb op een lijst of op een of meerdere kandidaten gestemd	73,9
Ja, ik stemde blanco of ongeldig	0,4
Nee, ik heb niet gestemd	25,7
N	1251

Hoe evalueren de respondenten hun stemkeuze? Zowel bij de stemmers als bij de niet-stemmers kwalificeert een heel grote meerderheid de keuze als een goede tot zeer goede beslissing (zie figuur 4 en tabel B 7 in de bijlagen). Bij de stemmers is die positieve evaluatie nog een stuk overtuigender dan bij de niet-stemmers (96% tgo 82%). Daarnaast blijkt dat toch 17% van de niet-stemmers hun beslissing als 'eerder slecht' beoordeelt. Anders gezegd: een deel van de niet-stemmers zou wellicht een andere beslissing nemen als ze hun keuze konden overdoen (cf. infra).

⁶ De analyse is gebaseerd op de online respons. De vragen maakten deel uit van een bredere bevraging van het TSS panel.

Figuur 4. Evaluatie van stemkeuze

Aan de respondenten werd ook gevraagd wat ze zouden doen indien ze opnieuw konden stemmen (zie tabel 10). Bij de respondenten die op 13 oktober 2024 een stem hebben uitgebracht, zou meer dan 85% precies op dezelfde manier stemmen, terwijl slechts een kleine 5% voor een andere lijst of andere kandidaten zou stemmen en slechts een goede 2% niet zou stemmen. Daarnaast is er toch nog een beperkte maar niet te verwaarlozen groep twijfelaars.

Ook aan de respondenten die op 13 oktober 2024 niet hebben gestemd, hebben we gevraagd wat ze zouden doen indien ze opnieuw konden stemmen. De helft van de respondenten uit deze categorie zou opnieuw geen stem uitbrengen. Maar opmerkelijk is dat bijna een derde (31,7%) toch zou gaan stemmen en 17,6% het niet zeker weet. Dit sluit aan bij een voorgaande vaststelling dat een aanzienlijk deel van de niet-stemmers in de toekomst een andere beslissing zou kunnen nemen en dus toch een stem zou uitbrengen.

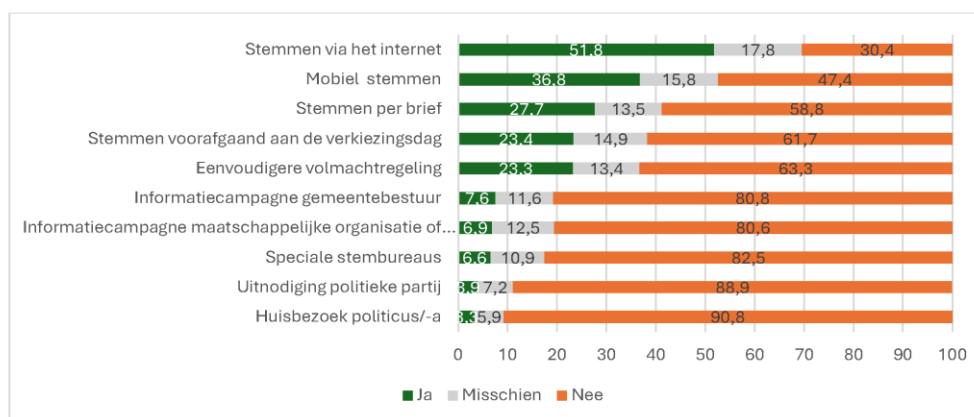
Tabel 10. Evaluatie van stemkeuze: wat zou u doen als u opnieuw zou kunnen stemmen (in %)?

	Gestemd	Niet gestemd
Ik zou niet stemmen	2,2	49
Ik zou deze keer blanco of ongeldig stemmen	0,2	1,6
Ik zou toch gaan stemmen	-	31,7
Ik zou voor een andere lijst/andere kandidaten stemmen	4,8	-
Ik zou op dezelfde manier stemmen	85,3	-
Ik weet het niet	7,5	17,6
N	917	306

Maatregelen die niet-stemmers hadden kunnen overtuigen

Met figuur 5 (zie ook tabel B 8 in de bijlagen) en brengen we in kaart welke maatregelen de niet-stemmers hadden kunnen aanzetten om toch een stem uit te brengen. Respondenten konden daarbij aangeven of de maatregel hen daadwerkelijk, misschien of niet tot stemmen had aangezet. De twee belangrijkste maatregelen die uit de antwoorden naar voren komen zijn stemmen via het internet en mobiel stemmen, die respectievelijk meer dan de helft en ruim een derde van de niet-stemmers naar eigen zeggen hadden kunnen overtuigen. Bovendien geeft respectievelijk 18 en 16% van de niet-stemmers aan dat deze maatregelen hen 'misschien' hadden kunnen overtuigen. Een tweede belangrijke groep maatregelen zijn stemmen per brief, stemmen voorafgaand aan de verkiezingsdag en een eenvoudigere volmachtenregeling die elk ongeveer een kwart van de niet-stemmers hadden kunnen overtuigen en daarnaast nog 13 à 15% 'misschien' zouden overtuigen. Opvallend is dat zowel een informatiecampagne van het gemeentebestuur als van een maatschappelijke organisatie maar een beperkte overtuigingskracht zouden uitoefenen (ongeveer 7%). Nog een beperktere wervingskracht (minder dan 4%) gaat uit van huisbezoeken van een politicus/-a of een uitnodiging van een politieke partij. Het is duidelijk dat maatregelen die gelieerd zijn met de overheid niet kunnen overtuigen. Vooral meer praktische regelingen (mobiel stemmen of via internet, soepelere volmachten) hebben de potentie om niet-stemmers toch tot stemmen aan te zetten.

Figuur 5. Maatregelen die niet-stemmers hadden kunnen overtuigen

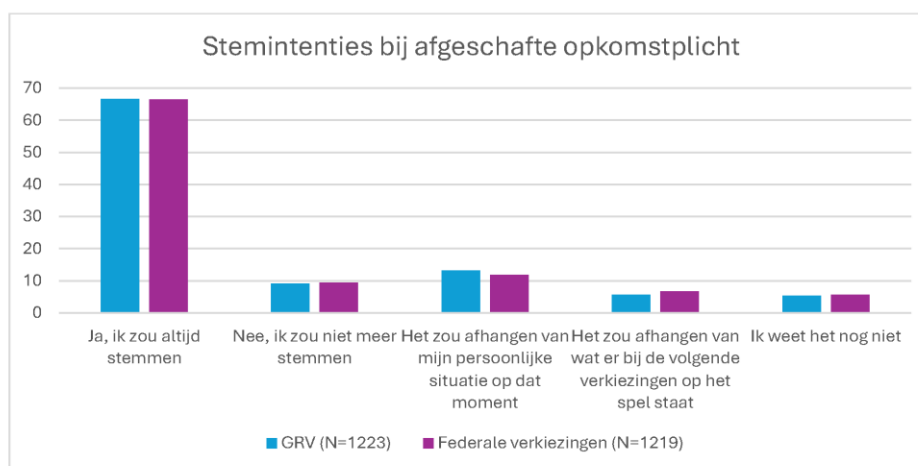
Stemintentie bij toekomstige lokale en federale verkiezingen

We legden de respondenten ook de vraag voor wat hun stemintentie zou zijn bij toekomstige verkiezingen, zowel bij gemeenteraadsverkiezingen (waarbij de opkomstplicht afgeschaft blijft), als bij verkiezingen voor het federale parlement (waarbij de opkomstplicht eveneens zou worden afgeschaft). We stellen vast dat twee derde van de respondenten altijd zou stemmen (zie figuur 6 en tabel B 9 in de bijlagen). Dat is ongeveer evenveel als het reële opkomstcijfer bij de gemeenteraadsverkiezingen van 13 oktober 2024. Belangrijk is dat een (beperkte) groep van minder dan 10% niet meer zou stemmen. Daarnaast geeft meer dan 10% aan dat de stemintentie zou afhangen van de persoonlijke situatie op dat moment, wat verwijst naar pragmatische/praktische stemmotieven (zie sectie 4.1.1 van dit rapport). Daarnaast zou 5 à 7% van de respondenten het laten afhangen van de inzet van de

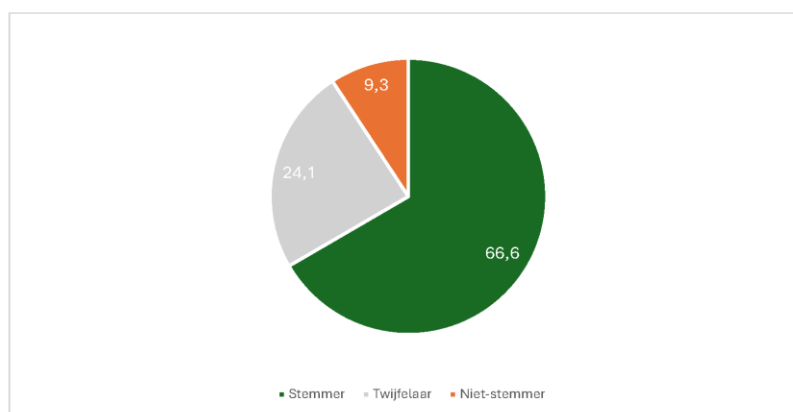
verkiezingen, een stemmotief dat in de literatuur goed gekend is, en is ruim 5% nog onbeslist. We merken in de antwoorden amper een verschil afhankelijk van het type verkiezing (lokaal of federaal), terwijl de verkiezingsgestalte wel duidelijk verschillend is (we verwijzen dan onder meer naar het aanbod van lijsten en kandidaten, de verkiezingsthema's en de campagne; zie ook sectie 5.1.2 van dit rapport).

Als we de stemintentie bij de lokale verkiezingen vereenvoudigd voorstellen (zie figuur 6), dan zien we dat twee derde zou stemmen, een kwart twijfelt en minder dan 10% niet zou stemmen.

Figuur 6. Stemintentie bij toekomstige lokale en federale verkiezingen

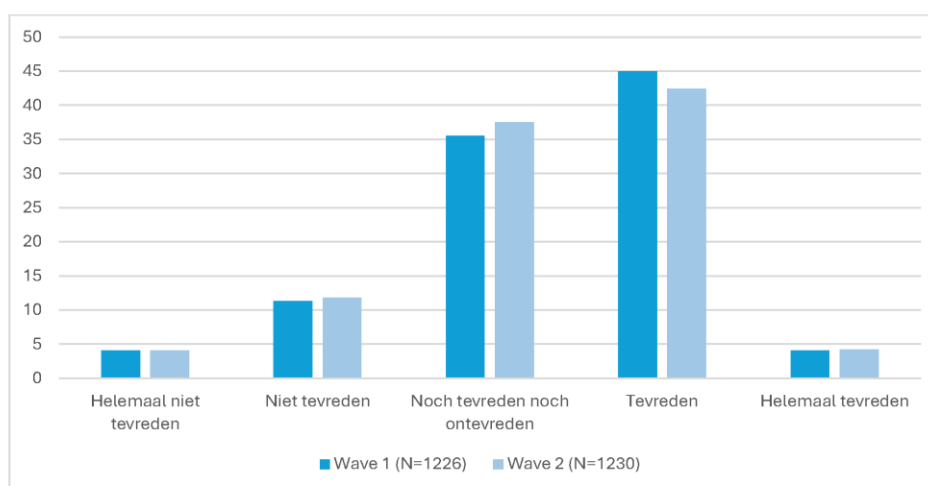
Figuur 7. Type kiezer bij toekomstige gemeenteraadsverkiezingen zonder opkomstplicht (N = 1223)

Tevredenheid over de lokale democratie en de lokale meerderheid/coalitie

Bij de vraag met betrekking tot de tevredenheid over de lokale democratie stellen we weinig verschil vast tussen de antwoorden uit de eerste wave meteen na de verkiezingen en de tweede wave na de installatie van de (nieuwe) bestuursmeerderheden (zie figuur 8 en tabel B 10 in de bijlagen). Er is enkel een heel lichte afname van het aantal respondenten dat tevreden is ten voordele van de groep respondenten die hierover geen uitgesproken mening hebben ('noch tevreden, noch ontevreden').

Figuur 8. Tevredenheid over de lokale democratie, kort na de gemeenteraadsverkiezingen (wave 1) en na de start van de lokale legislatuur (wave 2)

Bij de vraag met betrekking tot de tevredenheid over de lokale meerderheid of coalitie (zie tabel 11) die na de verkiezingen van oktober 2024 tot stand is gekomen, stellen we vast dat de grootste groep (43,5%) hierover geen uitgesproken mening heeft ('noch tevreden, noch ontevreden'). De tweede grootste groep (40,4%) is tevreden of helemaal tevreden. De kleinste groep (16,1%) is niet of helemaal niet tevreden, met toch een opvallend klein aantal respondenten dat helemaal niet tevreden is.

Tabel 11. Tevredenheid over lokale meerderheid/coalitie, in %

Helemaal niet tevreden	4,2
Niet tevreden	11,9
Noch tevreden, noch ontevreden	43,5
Tevreden	34,4
Helemaal tevreden	6
N	1240

Houding ten aanzien van het uitsluiten van bepaalde partijen uit de bestuursmeerderheid (cordon sanitaire)

Met betrekking tot de houding ten aanzien van het uitsluiten van bepaalde partijen uit de bestuursmeerderheid (zie tabel 12) kunnen we vaststellen dat een derde (33,8%) het daarmee eens of helemaal eens is wanneer dit het cordon sanitaire t.a.v. het Vlaams Belang betreft. Toch is een aanzienlijk grotere groep respondenten het hiermee oneens of helemaal oneens (44,7%), terwijl ongeveer een vijfde hierover geen duidelijk standpunt inneemt. De mening van de respondenten is iets meer uitgesproken ten aanzien van het uitsluiten van de PVDA (het informele cordon sanitaire). Bijna de helft (48,3%) kan zich hier niet of helemaal niet in vinden, terwijl een kleinere groep (22,1%) zich er wel of helemaal wel achter schaart.

Tabel 12. Houding ten aanzien van het uitsluiten van bepaalde partijen uit de bestuursmeerderheid, in %

	Ik steun een cordon sanitaire tegen Vlaams Belang	Ik steun een cordon sanitaire tegen PVDA
Helemaal oneens	22,3	20,1
Oneens	22,4	28,2
Noch eens, noch oneens	21,4	29,6
Eens	19,3	15,3
Helemaal eens	14,6	6,8
N	1223	1206

Aanvaarding van de verkiezingsuitslag

We legden de respondenten ten slotte enkele stellingen voor in verband met het aanvaarden van de verkiezingsuitslag. Meer dan de helft van de respondenten (bijna 60%) is het oneens of helemaal oneens met de stelling “ik accepteer de verkiezingsuitslag niet indien de partij waarvoor ik heb gestemd geen deel uitmaakt van de meerderheid” (zie tabel 15). Bovendien heeft ruim een kwart geen uitgesproken mening over deze stelling. Het lijkt er dus op dat er een groot draagvlak bestaat voor de verkiezingsuitslag, ook wanneer de eigen politieke voorkeur niet in de meerderheid wordt weerspiegeld.

Over de stelling dat een gemeentelijke meerderheid niet democratisch is wanneer die de grootste partij uitsluit, bestaat er meer verdeeldheid. Hoewel net de helft van de respondenten (50,6%) het met deze stelling eens of helemaal eens is, heeft bijna een derde er geen uitgesproken mening over, terwijl ook bijna een vijfde het er (helemaal) oneens mee is.

Tot slot is er ook verdeeldheid over de stelling “Het is acceptabel dat kiezers hun ontevredenheid uiten over de nieuwe meerderheid ten aanzien van de gekozen politici”. Hoewel ook hier net de helft van de respondenten het met deze stelling eens of helemaal eens is, valt het op dat slechts 10% het er ‘helemaal eens’ mee is. Tegelijk heeft bijna een derde hier geen uitgesproken mening over, terwijl ook 15,8% het er oneens of helemaal oneens mee is.

Tabel 13. Mate van aanvaarding van de verkiezingsuitslag, in %

	Ik accepteer de uitslag van de verkiezingen niet als de partij waarvoor ik heb gestemd geen deel uitmaakt van de meerderheid	Een gemeentelijke meerderheid die de grootste partij uitsluit is niet democratisch	Het is acceptabel dat kiezers hun onvrede uiten over de nieuwe meerderheid ten aanzien van de gekozen politici
Helemaal oneens	26,8	4,5	4,7
Oneens	33,1	14	11,1
Noch eens, noch oneens	28,5	30,9	30,4
Eens	9,1	34	43,8
Helemaal eens	2,5	16,6	10
N	1222	1219	1225

4.2.2. Bivariate analyse van de stemintenties

In deze sectie van het rapport brengen we een bivariate analyse van de evaluatie van het toekomstige stemgedrag bij de gemeenteraadsverkiezingen, waarbij we nagaan of er een verband is tussen deze stemintentie en diverse variabelen en hoe sterk dit verband is. We bekijken met andere woorden of de variatie in stemintenties bij de verkiezingen statistisch correleert met specifieke variabelen waarvan we uit de onderzoeksliteratuur weten dat ze het stemgedrag van kiezers beïnvloeden. De stemintentie hebben we opgedeeld in drie groepen: stemmers, twijfelaars en niet-stemmers.

Of verschillen tussen groepen statistisch 'significant' (of betekenisvol) zijn, lezen we af aan de p-waarde. De significante verbanden ($p < .05$) hebben we groen gemarkeerd in de tabel. Verder drukken we de sterkte (of 'effectgrootte') uit met de Cramer's V-toets. De waarde hiervan ligt tussen 0 en 1 en geeft de samenhang weer tussen twee variabelen (hoe dicht bij 1, hoe groter die samenhang).

We bespreken hieronder achtereenvolgens sociaal-demografische kenmerken, attitudinale kenmerken en politieke kenmerken.

Sociaal-demografische kenmerken

Net als bij de resultaten uit de eerste wave van de TSS-survey is er ook bij de resultaten uit de tweede wave geen significante variatie voor de stemintentie al naargelang het geslacht. Stemmers en niet-stemmers zijn ongeveer evengoed vertegenwoordigd bij de mannen als bij de vrouwen. Bij de vrouwen is er alleen een wat groter aantal twijfelaars (25,2% t.o.v. 22,9% bij de mannen).

Verder leert tabel B 11 (zie in de bijlagen) ons dat 11 van de 16 sociaal-demografische kenmerken een zeer sterk significant verband vertonen met stemintentie, al is de effectgrootte veeleer beperkt. Het gaat over leeftijd (minder stemmers en meer twijfelaars bij jongeren, meer stemmers en minder twijfelaars bij oudere leeftijdscategorieën), opleiding (meer stemmers bij wie een diploma hoger onderwijs heeft), beroepsactief zijn (minder stemmers en vooral meer twijfelaars bij wie nooit beroepsactief is geweest), buitenlandse herkomst (minder stemmers bij wie zelf of van wie de ouders in het buitenland zijn geboren), tevredenheid met de financiële situatie van het gezin (meer stemmers bij wie tevreden of zelfs matig tevreden is), inschatting van de persoonlijke economische situatie (meer stemmers bij wie tevreden of zelfs matig tevreden is), algemene levenstevredenheid (meer stemmers bij wie tevreden of zelfs matig tevreden is), perceptie van sociale positie (meer stemmers bij wie de eigen sociale positie als hoog of zelfs gemiddeld percipieert), sociale connecties (meer stemmers bij wie veel sociale connecties heeft) en sociale activiteiten (meer stemmers bij wie vaak participeert aan sociale activiteiten). De sterkste verbanden zien we bij opleiding en leeftijd.

De variabelen mate van religiositeit (meer stemmers bij een lage mate van religiositeit), buitenlandse herkomst (minder stemmers bij wie zelf of van wie de ouders of grootouders in het buitenland zijn geboren), gezondheidsbeperkingen (meer stemmers bij wie geen gezondheidsbeperkingen ervaart), identificatie met inwoners van de gemeente (meer stemmers bij wie zich sterk identificeert met de gemeente) en sociale contacten (meer stemmers bij wie veel sociale contacten heeft) vertonen een sterk significant verband met het stemgedrag, waarbij de sterkte van het verband minder uitgesproken is.

Attitudinale kenmerken

Tabel B 12 (zie in de bijlagen) toont dat zeven van de acht attitudinale kenmerken een **(zeer) sterk significant verschil** sorteren voor stemintentie (p-waarde <.001). Het gaat over de variabelen ideologie (meer stemmers bij wie zich ideologisch links of rechts situeert), politieke kennis (meer stemmers bij wie hoog of gemiddeld scoort op politieke kennis), politiek vertrouwen in partijen (meer stemmers bij wie een hoog of gemiddeld vertrouwen heeft), algemene politieke tevredenheid (meer stemmers bij wie tevreden is en minder stemmers bij wie niet tevreden of matig tevreden is), tevredenheid met de lokale democratie (meer stemmers bij wie tevreden is), politiek cynisme (meer stemmers bij wie laag of zelfs gemiddeld scoort op politiek cynisme), algemene politieke interesse (meer stemmers bij wie een hoge of gemiddelde interesse heeft) en interesse in lokale politiek (meer stemmers bij wie een hoge of gemiddelde interesse heeft). Vooral het verband met interesse in lokale politiek en algemene politieke interesse is behoorlijk sterk.

Partijpolitieke kenmerken

Tabel B 13 (zie in de bijlagen) toont dat de variabelen partijidentificatie en partijstem bij de federale verkiezingen van 9 juni 2024 een **zeer sterk significant verband** vertonen met de stemintentie (p-waarde <.001). De sterkte of effectgrootte van het verband (Cramer'sV) is niet zo heel hoog maar wel ongeveer even groot voor de variabele partijstem bij de federale verkiezingen als voor partijidentificatie.

Wat de partijidentificatie betreft zijn er meer stemmers bij respondenten die zich identificeren met de partijen Open VLD, andere partij, Groen, CD&V, N-VA en Vooruit (in die volgorde). Tegelijk zijn er significant minder stemmers bij respondenten die zich identificeren met de partij PVDA en vooral met Vlaams Belang of met geen enkele partij.

We kunnen opvallend analoge vaststellingen doen voor wat de partijstem betreft bij de federale verkiezingen van juni 2024. Er zijn significant meer respondenten met een positieve stemintentie bij wie op 9 juni 2024 een stem uitbracht voor de partijen Open VLD, Groen, CD&V, N-VA en Vooruit (in die volgorde). Ook hier merken we significant minder respondenten met stemintenties in de toekomst (en meer twijfelaars) bij wie op 9 juni een stem uitbracht voor de partijen PVDA en Vlaams Belang, maar nog veel meer bij wie geen stem uitbracht of blanco/ongeldig stemde.

4.2.3. Multivariate analyse van de stemintenties

In deze sectie bekijken we de stemintentie voor toekomstige lokale verkiezingen **multivariaat**. We gaan dan na welk effect een bepaald kenmerk heeft op de kans dat een respondent nog zou gaan stemmen (d.i. bij een blijvende afschaffing van de opkomstplicht voor de gemeenteraadsverkiezingen) wanneer we dit samen met diens andere eigenschappen beschouwen. Zo kunnen we de **relatieve bijdrage** van een bepaalde **variabele** op de stemintentie bepalen (bijvoorbeeld of en in welke mate leeftijd nog een rol speelt wanneer we opleidingsniveau meenemen). Dat vult de eerdere bivariate verkenningen aan (die de stemintentie telkens tegen slechts een kenmerk afzetten).

We doen dit aan de hand van **regressies**. We beschouwen daarbij drie **afhankelijke variabelen** (die we in onze analyse willen verklaren). Daarvoor delen we de antwoorden op de oorspronkelijke vraag naar de stemintentie opnieuw in. We onderscheiden zo **stemmers** ('ja, ik zou altijd stemmen'), **twijfelaars** (een combinatie van 'het zou afhangen van mijn persoonlijke situatie op dat moment', '(...) van wat er bij de volgende verkiezingen op het spel staat' en 'ik weet het nog niet') en **niet-stemmers** ('nee, ik zou niet meer stemmen'). Respondenten behoren dan telkens wel of niet tot een van deze drie categorieën. De afhankelijke variabelen zijn dus dichotoom (en beslaan respectievelijk 66,6%, 24,1% en 9,3% van de respondenten). Daarom kiezen we voor de **binaire logistische variant** van regressie waarbij we (het behoren tot de respectievelijke categorie van) de stemintentie proberen te voorspellen.

De **onafhankelijke** variabelen (waarvan we vermoeden dat ze een verklaring kunnen bieden voor de stemintentie) vatten het **sociale** en **politieke profiel** van de kiezer. De eerste categorie beslaat een aantal **objectieve** en **subjectieve maatschappelijke kenmerken** van onze respondenten. De laatste enkele **algemene politieke houdingen** en **specifieke partijbanden**.

Voor meer inhoudelijke toelichting bij deze variabelen verwijzen we naar de **bivariate analyse**. Deze gebruiken we ook als **referentie** voor de opname van de variabelen. We beperken ons in de multivariate analyse immers tot de variabelen die significante verschillen in stemintentie lieten zien in haar bivariate tegenhanger^{xiii}. Voor de eenvoud van de analyse vatten we de onafhankelijke variabelen meestal in drie categorieën: laag, midden en hoog (of het bij de formulering passende equivalent). Het midden gebruiken we dan als vergelijkingspunt (en de bevindingen moeten daar tegen gelezen). Soms werken we met een tweedeling (bijvoorbeeld bij opleidingsniveau of gezondheidsproblemen). Voor verfijndere inzichten per kenmerk kan de lezer dan in de bivariate analyse terecht.

We herformuleren wel de specifieke partijbanden. We richten ons daarbij op de (nationale) partijidentificatie van de kiezer. Die vereenzelviging met een voorkeurspartij is verregaander en stabiel dan het stemgedrag (bij een bepaalde verkiezing). We zetten de respondenten zonder

partijidentificatie af tegen zij die deze wel aangeven (voor eender welke partij). Daarnaast bekijken we de respondenten met een radicale partijvoorkeur (PVDA of Vlaams Belang). De overblijvers die zich identificeren met een van de (nationale) bestuurspartijen (CD&V, Groen, N-VA, Open VLD of Vooruit) beschouwen we dan als de referentiecategorie^{xiv}.

We introduceren deze (groepen) variabelen in **drie modellen** (i.e. voor elke categorie van stemintentie). Zo krijgen we meteen een omvattend beeld van het profiel van de stemmers, twijfelaars en niet-stemmers^{xv}. De analyse in deze sectie weegt initieel niet voor de feitelijke opkomst bij de lokale verkiezingen in Vlaanderen. Om de robuustheid van onze bevindingen te testen doen we dat daarna wel in gewogen alternatieven^{xvi}. We berichten daarover bij de bespreking van de modellen.

Tabel 14 geeft de resultaten weer van onze analyse. De cijfers in de tabel zijn zogenaamde *odds ratio's* (Exp (B)). Zij drukken de kans uit dat een kiezer behoort tot de stemmers, twijfelaars of niet-stemmers op basis van het beschouwde kenmerk. Ligt dit cijfer boven de 1, dan neemt die kans toe. Ligt het eronder, dan neemt deze af. We duiden de betekenisvolle kansen aan in het vet. De sterren in bovenschrift drukken het niveau van significantie uit (het ontbreken daarvan betekent dus dat de kans niet significant is). Onderaan de tabel voegen we de samengevoegde verklarende waarde van het model toe. Voor logistische regressies gebeurt dat met de maat Nagelkerke R^2 . Deze drukt de proportie verklaarde variantie (ook wel *goodness of fit*) uit (i.e. welk aandeel van de verschillen in de categorie van stemintentie vat het model).

Tabel 14. Multivariate analyse van de stemintentie bij toekomstige lokale verkiezingen

	Intentie		
	Stemmers (N = 925)	Twijfelaars (N = 925)	Niet-Stemmers (N = 925)
Sociaal profiel			
Objectief			
Leeftijd (<i>midden</i> = ref.)			
<i>Jonger</i>	.567*	1.274	2.445*
<i>Ouder</i>	1.081	.867	1.303
Opleidingsniveau			
<i>Hoog</i>	1.822**	.766	.325**
Etniciteit			
<i>Buitenlandse wortels</i>	.722	1.228	1.275
Beroepsstatus (<i>momenteel niet</i> = ref.)			
<i>Aan het werk</i>	.706	1.888*	.575
<i>Nooit gewerkt</i>	.672	2.469*	.408
Subjectief			

Tevredenheid financiële situatie (<i>matig</i> = ref.)			
<i>Ontevreden</i>	.538	2.057	.813
<i>Tevreden</i>	.923	1.006	1.129
Oordeel persoonlijke economische situatie (<i>matig</i> = ref.)			
<i>Slecht</i>	1.340	.541	2.009
<i>Goed</i>	1.596*	.706	.848
Gezondheidsproblemen			
<i>Beperkt door</i>	.740	1.308	1.095
Tevredenheid leven algemeen (<i>matig</i> = ref.)			
<i>Ontevreden</i>	.734	.932	.930
<i>Tevreden</i>	1.333	.957	.569
Gepercipieerde sociale positie (<i>midden</i> = ref.)			
<i>Laag</i>	.300	1.051	3.579
<i>Hoog</i>	.950	1.063	.714
Identificatie inwoners gemeente (<i>matig</i> = ref.)			
<i>Zwak</i>	1.174	.899	.743
<i>Sterk</i>	1.155	.865	1.021
Sociale banden (<i>midden</i> = ref.)			
<i>Laag</i>	1.233	.864	.670
<i>Hoog</i>	1.147	.642	2.272
Sociale contacten (<i>midden</i> = ref.)			
<i>Laag</i>	.972	.862	1.553
<i>Hoog</i>	1.291	.701	1.246
Sociale activiteiten (<i>midden</i> = ref.)			
<i>Laag</i>	1.280	.670	1.451
<i>Hoog</i>	1.093	.752	1.861
Politiek profiel			
Algemene houdingen			
Ideologie (<i>centrum</i> = ref.)			
<i>Links</i>	1.445	.969	.339*
<i>Rechts</i>	.836	1.241	1.013
Politiek begrip (<i>midden</i> = ref.)			
<i>Laag</i>	1.314	1.017	.493
<i>Hoog</i>	.901	.915	1.718
Politieke interesse algemeen (<i>midden</i> = ref.)			
<i>Laag</i>	.949	.873	1.790
<i>Hoog</i>	1.566	.508**	2.115
Politieke interesse lokaal (<i>midden</i> = ref.)			
<i>Laag</i>	.342***	1.424	5.657***
<i>Hoog</i>	2.645***	.434***	.277*
Politiek vertrouwen partijen (<i>midden</i> = ref.)			
<i>Laag</i>	.960	.878	1.893
<i>Hoog</i>	1.181	.816	.958
Politiek cynisme (<i>midden</i> = ref.)			
<i>Laag</i>	1.434	.666	1.150
<i>Hoog</i>	.738	1.254	1.264
Politieke tevredenheid algemeen (<i>matig</i> = ref.)			
<i>Ontevreden</i>	.990	1.009	.875
<i>Tevreden</i>	1.013	1.036	.506
Politieke tevredenheid lokaal (<i>matig</i> = ref.)			
<i>Ontevreden</i>	1.476	.646	1.278
<i>Tevreden</i>	1.597*	.678	.910
Specifieke partijbanden			
Partijidentificatie (<i>bestuurspartij</i> = ref.)			
<i>Geen partij</i>	.447***	1.646*	2.543*
<i>Radicale partij</i>	.658	1.047	2.739*
Nagelkerke R²	.383***	.228***	.406***

* p < .05; ** p < .01; *** p < .001

In het **eerste model** schatten we kans dat we een respondent tot de **stemmers** kunnen rekenen. De verschillende variabelen samen verklaren ongeveer 38% van de variantie daarin. De voorspellers hangen dus matig tot (de ondergrens van) sterk samen met de uitkomst. De specifieke variabelen met een betekenisvol effect komen uit de verschillende categorieën. Voor het objectieve sociale profiel blijken **leeftijd** en **opleidingsniveau** te spelen. Jongeren geven minder vaak aan altijd te zullen stemmen bij toekomstige lokale verkiezingen. Hoger opgeleiden dan weer vaker. In het subjectieve sociale profiel vinden we enkel een effect van het **oordeel** over de **eigen economische situatie**. Respondenten die deze als goed beschouwen, geven vaker aan altijd te zullen komen stemmen. Daarnaast bepaalt ook het politiek profiel deze stemintentie. In de algemene houdingen werken **interesse in** en **tevredenheid over de lokale politiek** door. Respondenten met lage interesse in dit niveau zien zichzelf minder vaak als (toekomstige) stemmers. Hun tegenhangers met een hoge interesse dan weer vaker. Dit laatste geldt ook voor kiezers die tevreden zijn over de werking van de lokale democratie. De specifieke partijbanden tonen ten slotte een effect van **partijidentificatie**. Wie zich niet vereenzelvigd met een voorkeurspartij behoort minder vaak tot de (toekomstige) stemmers. De gewogen analyse toont geen afwijkend beeld^{xvii}.

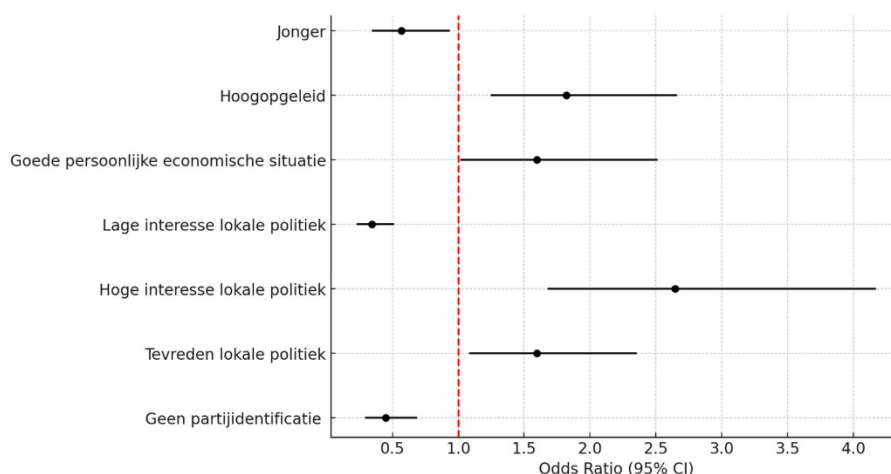
In het **tweede model** beschouwen we de **twijfelaars**. De kans dat een respondent daartoe behoort (en het stemmen dus zal laten afhangen van de persoonlijke of politieke omstandigheden dan wel het nog niet weet) kunnen we matig voorspellen. De proportie verklaarde variantie bedraagt immers om en bij de 23%. In vergelijking met het vorige model zien we soms andere en soms dezelfde specifieke variabelen een betekenisvol effect sorteren. In het objectieve sociale profiel speelt **beroepsstatus** een rol. Respondenten die momenteel aan werk zijn of nog nooit gewerkt hebben behoren vaker tot de twijfelaars. Wellicht weerspiegelt dit de persoonlijke situatie of de generieke twijfel van deze kiezers. In het subjectieve sociale profiel vinden we geen betekenisvolle variabelen. Dit geldt wel voor de algemene houdingen in het politieke profiel. Hier vinden we effect van **politieke interesse in het algemeen** en specifiek **lokaal**. Respondenten met een hoge interesse (in beide) behoren immers minder vaak tot de twijfelaars. Bijkomend werkt **partijidentificatie** door. Respondenten die zich niet vereenzelvigen met een voorkeurspartij vinden we vaker bij de twijfelaars. De gewogen analyse toont geen afwijkend beeld, met uitzondering van de beoordeling van de eigen economische situatie. Respondenten die deze als slecht omschrijven behoren hier minder vaak tot de twijfelaars.

Het **derde model** toont het profiel van de **niet-stemmers**. Het behoren tot die categorie kunnen we verhoudingsgewijs het best voorspellen met een proportie verklaarde variantie van om en bij de 40%. De voorspellers hangen hier sterk samen met de uitkomst (i.e. het aangeven dat men niet meer zou gaan stemmen). Voor de effecten van specifieke variabelen vinden we vaak het tegenbeeld van de stemmers. Maar er zijn ook kenmerken eigen aan dit profiel. Net als bij de stemmers spelen **leeftijd** en **opleidingsniveau** in het objectieve sociale profiel. Jongere respondenten geven vaker aan niet meer te zullen gaan stemmen, hoger opgeleiden minder vaak. Geen enkele factor uit het subjectieve sociale profiel speelt dan weer een betekenisvolle rol. De intentie om niet meer te gaan stemmen hangt wel samen met het politieke profiel van de respondenten. Bij de algemene houdingen zien we een effect van **ideologie** en **lokale politieke interesse**. Linkse kiezers behoren minder vaak tot de niet-stemmers. Dat geldt ook voor zij die een hoge interesse hebben in de lokale politiek. Kiezers met een lagere interesse daarin zullen naar eigen zeggen vaker afwezig blijven. **Partijidentificatie** heeft eveneens een

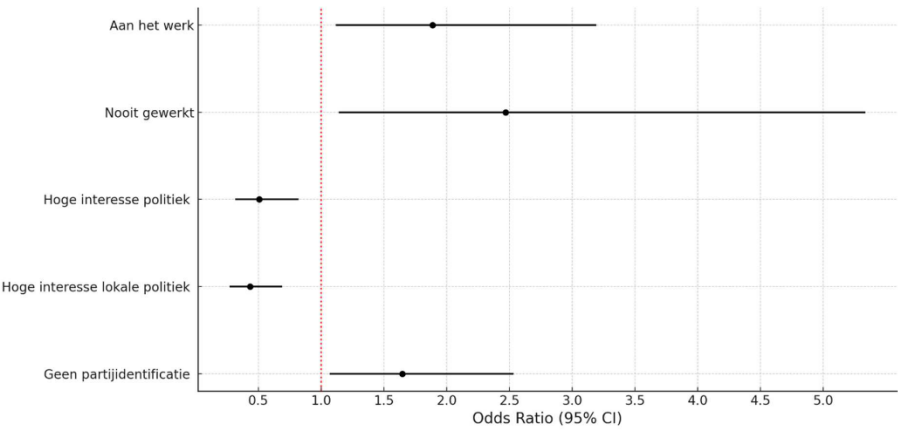
impact. Respondenten die zich niet vereenzelvigen met een voorkeurpartij of zij die dat doen met een radicale partij (PVDA of VB) behoren vaker tot de niet-stemmers. De gewogen analyse toont geen afwijkend beeld, met uitzondering van algemene politieke interesse. Kiezers bij wie deze hoog ligt, zitten hier minder vaak bij de niet-stemmers.

We kunnen deze resultaten voor de stemintenties bij de toekomstige lokale verkiezingen ook visueel samenvatten. De figuren 9, 10 en 11 doen dat respectievelijk voor de stemmers, twijfelaars en niet-stemmers. Het gaat hier om zogenaamde *forest plots* van de logistische regressie. We geven in deze diagrammen **enkel de significante variabelen** weer (deze die een betekenisvol effect hebben op de categorie van stemintentie). Deze staan op de verticale as van de figuur. We harnemen de *odds ratio's* op de horizontale as. De zwarte bollen verwijzen naar de specifieke waarde van die ratio's voor elke variabele. Het bijhorende lijnstuk duidt op de ondergrens (links) en de bovengrens (rechts) van de betrouwbaarheidsintervallen voor die waarde (de rode stippellijn markeert daarbij de afwezigheid van een effect). Zo zien we beter welke factoren de kans op de specifieke stemintentie doen afnemen of toenemen.

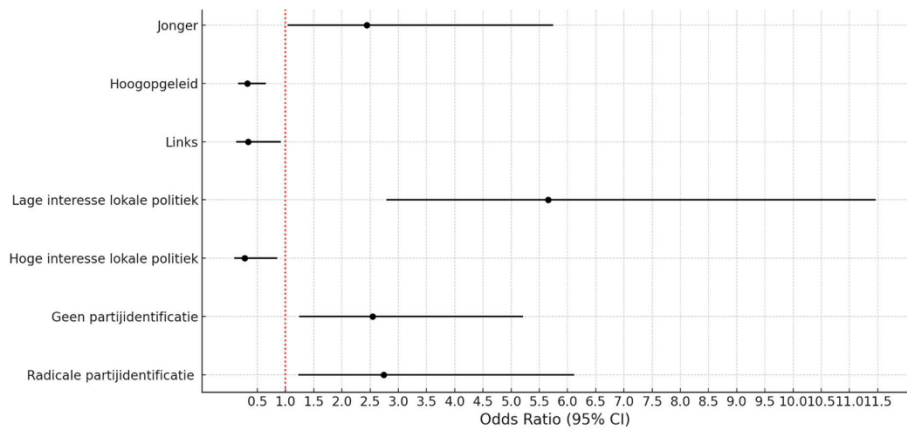
Figuur 9. Forest plot logistische regressie stemmers

Figuur 10. Forest plot logistische regressie twijfelaars

Figuur 11. Forest plot logistische regressie niet-stemmers

5. Gedetailleerde analyse van de officiële verkiezingsresultaten, 2006-2024

5.1. Evolutie van de verkiezingsgestalte

In deze sectie van het rapport bespreken we enkele elementen van de verkiezingsgestalte. We hebben achtereenvolgens aandacht voor het aantal zetels, het type lijsten/partijen en het aantal kandidaten. Hiermee brengen we de inzet, competitie en het aanbod van kandidaten bij de gemeenteraadsverkiezingen in Vlaanderen doorheen de tijd in kaart.

5.1.1. De inzet van de verkiezingen: het zetelaantal

Tabel 15 toont de evolutie van het gemiddeld aantal zetels, variërend van minimum 7 tot maximum 55. We zien dat dit gemiddeld aantal per gemeente doorheen de tijd licht is toegenomen. Dit komt enerzijds door de bevolkingsgroei binnen een gemeente, maar vooral omdat er door de fusies (van 308 gemeenten in 2006, naar 285 gemeenten in 2024) minder maar grotere gemeenten zijn ontstaan met overeenkomstig ook een groter aantal zetels. Het totaal aantal zetels liep als gevolg van de fusies wel licht terug sinds 2012.

Tabel 15. Aantal zetels per gemeente

Verkiezingsjaar	Totaal	Gemiddeld/ gemeente	Minimum/ gemeente	Maximum/ gemeente	Aantal gemeenten
2006	7350	23,9	7	55	308
2012	7457	24,2	7	55	308
2018	7398	24,7	7	55	300
2024	7239	25,4	7	55	285

(2024 vs 2018: $p < ,001$)

5.1.2. Het aanbod van lijsten

Aantal lijsten per gemeente

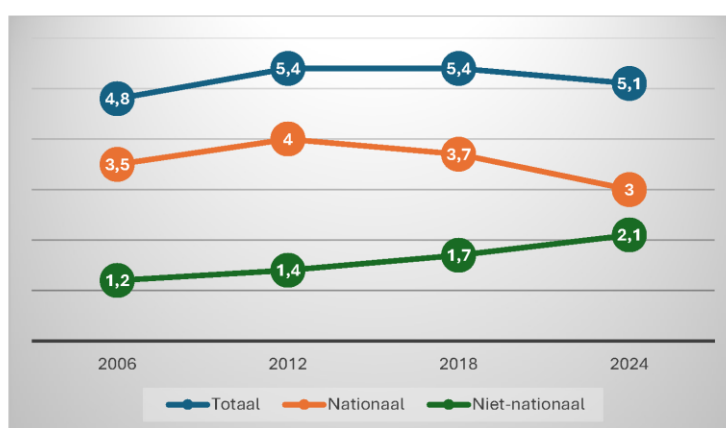
Tabel 2 toont dat het gemiddeld aantal lijsten per gemeente in 2024 licht is gedaald ten opzichte van 2018 (5,1 tegenover 5,4). Anders gezegd: de competitie is wat kleiner geworden. Dat kan te maken hebben met het aantal kartellijsten (cf. infra).⁷ Zowel in 2012, 2018 als 2024 waren er ook gemeenten

⁷ We zien dit ook als we de verkiezingen van 2006 met die van 2012 vergelijken: de gemeenteraadsverkiezingen in 2006 werden gekenmerkt door de vele kartellijsten (CD&V-N-VA, Open VLD-Vivant, sp.a-Spirit om maar de belangrijkste te noemen), terwijl in 2012 de N-VA bijna overal als aparte lijst aan de verkiezingen deelnam en het gemiddeld aantal lijsten dus toenam. We merken op dat we hier de politicologische definitie van een kartellijst hanteren. Vanuit juridisch oogpunt wordt echter een onderscheid gemaakt tussen kartellijsten en eenheidslijsten. Het verschil tussen een eenheidslijst en een kartellijst, is dat een eenheidslijst na de verkiezingen als één fractie zal zetelen terwijl een kartellijst zal splitsen in twee fracties. Die informatie was evenwel niet beschikbaar in onze datasets.

met slechts één lijst, waardoor er geen gemeenteraadsverkiezingen plaatsvonden. In 2012 en 2018 was dat telkens het geval in één gemeente (respectievelijk Herstappe en Zuinkerke), in 2024 gebeurde het in twee gemeenten (Herstappe en Lo-Reninge).

Figuur 12 (zie ook tabel B 14 in de bijlagen) toont verder ook dat het aantal lijsten met een nationaal nummer is gedaald van gemiddeld 3,7 in 2018 naar 3 in 2024, terwijl het aantal lijsten met een niet-nationaal lijstnummer is toegenomen van gemiddeld 1,7 in 2018 naar 2,1 in 2024. De verschillen tussen 2018 en 2024 zijn ook significant. Meer partijen kozen er dus voor om niet onder nationale vlag naar de kiezer te trekken.⁸ Deze trend tekent zich af sinds 2012.⁹

Figuur 12. Evolutie van het gemiddeld aantal (nationale en niet-nationale) lijsten per gemeente, 2006-2024

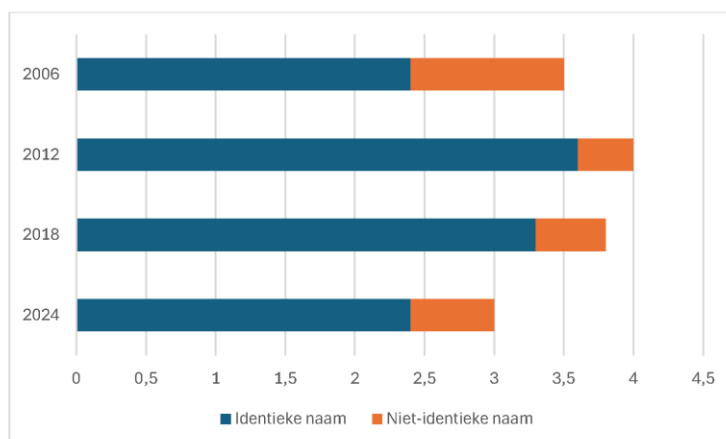
Binnen de lijsten met een nationaal lijstnummer kunnen we nog een verdere opdeling maken. In de wetenschappelijke literatuur worden lijsten met een identieke nationale partijnaam beschouwd als 'puur' nationale lijsten.¹⁰ Figuur 13 (zie ook tabel B 15 in de bijlagen) toont dat het aantal dergelijke lijsten per gemeente is gedaald van gemiddeld 3,3 in 2018 naar 2,4 in 2024. Het verschil tussen 2018 en 2024 is ook significant. Tegelijk zien we dat het aantal lijsten met een nationaal nummer *zonder* identieke nationale partijnaam per gemeente ongeveer gelijk is gebleven. Deze lijsten worden in de literatuur beschouwd als pseudo-nationale lijsten, zoals bijvoorbeeld een kartel of een afgeleide naam van een nationale partij. We merken voor dit type lijsten weliswaar een licht stijgende trend bij de laatste drie verkiezingen, maar we staan nog niet terug op het niveau van 2006 – toen in elke gemeente gemiddeld één lijst met nationaal lijstnummer en niet-identieke partijnaam aan de verkiezingen deelnam.

⁸ Het aantal lijsten met Open VLD-lijstnummer daalde bv. van 155 in 2018 naar 25 in 2024. Bij CD&V deed zich eveneens een opmerkelijke daling voor: van 251 in 2018 naar 146 in 2024.

⁹ In 2012 was het aantal lijsten met een nationaal nummer nog gestegen van gemiddeld 3,5 in 2006 naar 4. Dit kwam onder andere door de sterke toename in opkomst van N-VA als aparte partij onder het nationaal lijstnummer (van 37 in 2006 naar 269 in 2024).

¹⁰ Steyvers, K., & Heyerick, A. (2017). Fifty shades of Rokkan? Reconceiving local party system nationalisation in Belgium. *Croatian And Comparative Public Administration*, 17(4), 509–538.

Figuur 13. Evolutie van het aantal lijsten met een nationale naam, 2006-2024

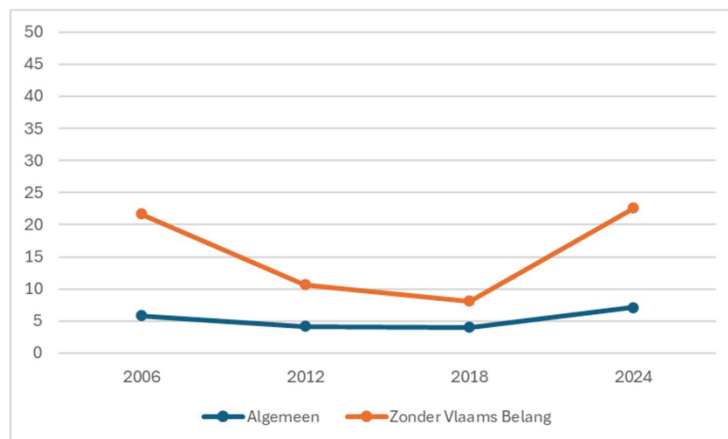
Gemeenten waar slechts twee lijsten zijn opgekomen

De vrees leefde dat de nieuwe kiesregels tot een inkrimping van het aanbod aan lijsten zou leiden. Het werd immers belangrijker om de grootste partij te zijn. Die krijgt het initiatiefrecht voor het vormen van een meerderheid. Daarbij zou er zich bijvoorbeeld vaker een situatie voordoen waarbij een groot blok rond de meerderheid tegenover een groot oppositieblok komt te staan. De algemene evolutie die uit figuur 14 (zie ook tabel B 16 in de bijlagen) valt af te lezen is evenwel niet zo eenduidig. Zo zien we het percentage gemeenten waar slechts twee lijsten zijn opgekomen maar beperkt stijgen in 2024 (7,1%) ten opzichte van 2018 (4%), terwijl er daarvoor wel een licht dalende trend was.

Dit algemene cijfer wordt echter ook bepaald door het Vlaams Belang dat in 2024 in meer gemeenten is opgekomen dan in 2018 (70% tegenover 50%)¹¹. Dit terwijl het cordon sanitaire in principe verhinderde dat die partij meetelde voor de coalitievorming. Dit vergrootte het speelveld als het ware kunstmatig met het oog op de latere coalitievorming. Om dit beeld te corrigeren toont tabel 4 ook de evolutie in het aantal gemeenten met slechts twee lijsten voor de gemeenten waar het Vlaams Belang *niet* opkwam. Uit deze cijfers blijkt dat er in 2024 inderdaad wel een sterkere toename is van gemeenten waar er maar twee partijen opkwamen die op voorhand officieus in aanmerking kwamen voor de coalitievorming (22,6% in 2024 tegenover 8,1% in 2018). Opvallend is wel dat dit percentage in 2006 ook vrij hoog lag.

¹¹ Berekend op basis van het aantal lijsten dat onder het nationale lijstnummer van Vlaams Belang opkwam.

Figuur 14. Evolutie van het aantal gemeenten waar slechts twee lijsten zijn opgekomen, 2006-2024 (in %)

5.1.3. Het aanbod van kandidaten

De evolutie van het aantal kandidaten per gemeente wordt weergegeven in tabel 16. In absolute aantallen zien we het gemiddeld aantal kandidaten stijgen van 2006 (gemiddeld ruim 100 per gemeente) tot 2018 (goed voor gemiddeld 122,4 per gemeente), maar opnieuw licht dalen in 2024 (goed voor gemiddeld 117,4 per gemeente).

Dit aanbod houdt uiteraard verband met het aantal zetels in de gemeente (dat evolueerde als gevolg van bevolkingstoename en fusies). Om een accurater beeld van de evolutie doorheen de tijd te bekomen, hebben we het gemiddeld aantal kandidaten per gemeente daarom ook weergegeven in relatieve zin (door het aantal kandidaten te delen door het aantal zetels, zowel voor gans Vlaanderen als per gemeente). In relatieve cijfers zien we het gemiddeld aantal kandidaten licht stijgen tussen 2006 en 2012, maar opnieuw licht dalen in 2024.

Tabel 16. Evolutie van het aantal kandidaten, 2006-2024

Verkiezingsjaar	ABSOLUUT			RELATIEF		
	Totaal	Gemiddeld/ gemeente	Range/ gemeente	Totaal	Gemiddeld/ gemeente	Range/ gemeente
2006	31926	103,7	14 - 473	4,3	4,2	1,9 – 8,6
2012	36660	119,1	7 - 400	4,9	4,7	1 – 8
2018	36741	122,4	11 - 488	5	4,7	1 – 8,9
2024	33430	117,4	7 - 451	4,6	4,4	1 – 8,5

(2024 vs 2018: $p < ,001$)

Het aanbod aan kandidaten is daarnaast uiteraard ook gelinkt aan het aantal lijsten per verkiezing. Om dit in rekening te brengen, geven we een overzicht van de bezettingsgraad van de lijsten per gemeente. Deze bezettingsgraad geeft een indicatie van hoe volledig de lijsten in de gemeente zijn. Stel dat er 5 lijsten zijn in een gemeente met 25 zetels, dan is er in principe plaats voor 125 kandidaten. De vraag die we hier beantwoorden, is hoeveel van die plaatsen effectief zijn ingevuld met kandidaten.¹² Tabel 19 toont dat de gemiddelde bezettingsgraad van de lijsten doorheen de tijd opmerkelijk stabiel is gebleven: telkens is ongeveer 90% van het maximaal beschikbaar aantal plaatsen, gecreëerd door het aanbod aan lijsten en de beschikbare zetels, binnen een gemeente effectief ingevuld met kandidaten.

Tabel 17. Bezettingsgraad per gemeente obv het lijstaanbod, 2006-2024

Verkiezingsjaar	Gemiddeld	Minimum	Maximum
2006	0,89	0,51	1
2012	0,88	0,48	1
2018	0,88	0,54	1
2024	0,87	0,39	1

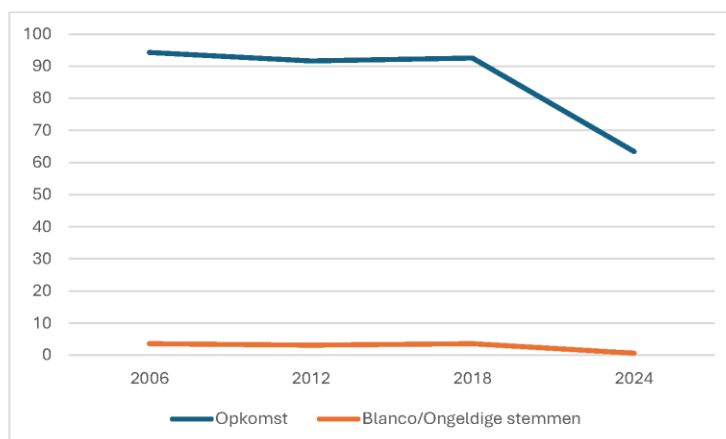
(2024 vs 2018: $p < ,236$)

5.2. De verkiezingen: evolutie van de opkomst

In deze sectie bespreken we de evolutie van de opkomst bij de gemeenteraadsverkiezingen. De afschaffing van de opkomstplicht zorgde er logischerwijze voor dat de opkomst daalde bij de verkiezingen van 2024. Kijken we naar de algemene cijfers voor Vlaanderen, dan zien we dat de opkomst terugvalt van 92,6% in 2018 naar 63,5% in 2024 (zie figuur 15 en tabel B 17 in de bijlagen). Tussen 2006 en 2018 bleef het opkomstcijfer behoorlijk stabiel. Het aandeel ongeldige en blanco stemmen nam daarentegen wel af van 3,6% in 2018 naar 0,7% in 2024. In totaliteit zien we dat waar zo'n 90% van de Vlaamse stemgerechtigden tussen 2006 en 2018 een geldige stem uitbracht, dit percentage herleid is tot ruim 60% in 2024.

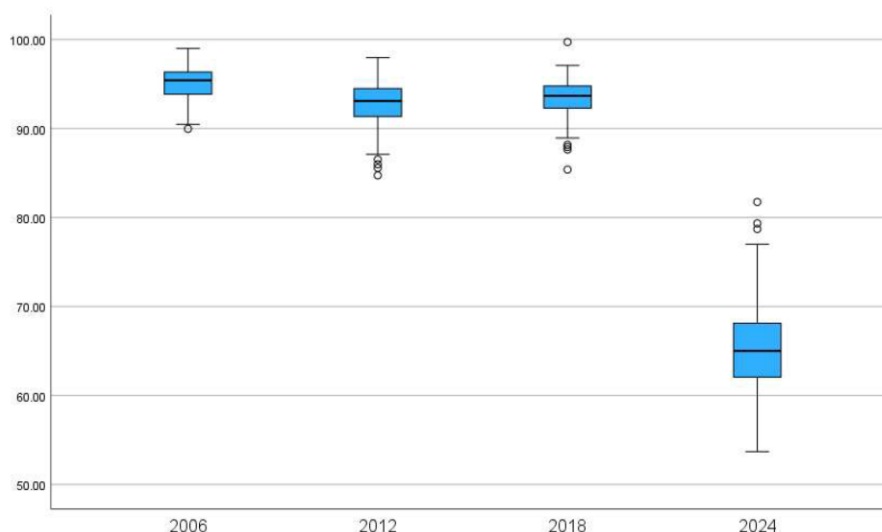
¹² De bezettingsgraad werd per gemeente als volgt berekend: (aantal kandidaten gedeeld door aantal lijsten) gedeeld door het aantal zetels. Bij een cijfer 1 zijn alle mogelijke plaatsen zijn ingevuld, een cijfer 0,5 betekent dan weer dat de helft van de mogelijke plaatsen zijn ingevuld, enz.

Figuur 15. Opkomst en blanco/ongeldige stemmen bij de gemeenteraadsverkiezingen in Vlaanderen, 2006-2024 (in %)

Vóór de afschaffing van de opkomstplicht varieerde de opkomst dus slechts in beperkte mate per verkiezingsjaar. In Figuur 14 tonen we bijkomend een overzicht van de gemiddelde opkomst per gemeente over de verkiezingsjaren heen. De boxplot toont aan dat er ook in 2012 en 2018 wel al enkele *outliers* waren van gemeenten met een lagere opkomst dan normaal. In 2024 situeren de *outliers* zich echter aan de positieve kant van het spectrum (en zijn er met andere woorden geen gemeenten waar de opkomst uitzonderlijk laag was ten opzichte van het gemiddelde cijfer). De variatie tussen gemeenten met een lage opkomst en gemeenten met een hoge opkomst is sinds de afschaffing van de opkomstplicht wel duidelijk toegenomen.

Figuur 16. Boxplot met gemiddelde opkomst per gemeente bij de gemeenteraadverkiezingen in Vlaanderen, 2006-2024

5.3. De verkiezingsuitslag: evolutie van de stemverdeling

In deze sectie van het rapport komt de evolutie van de stemverdeling aan bod. We bespreken die achtereenvolgens algemeen, bij de kandidaten, de lijsttrekkers, de stemmenkampioenen en de sterkste lijst.

5.3.1. De algemene stemverdeling

Tabel 18 geeft de ratio van het stemtype per gemeente weer. Deze ratio geeft een idee van het aantal stemmen met voorkeurstem (dit is een stem waarbij op minimum één kandidaat werd gestemd) ten opzichte van het aantal lijststemmen. Uit de tabel kunnen we aflezen dat er in 2024, zowel in het algemeen als gemiddeld per gemeente (opnieuw) meer op personen dan op lijsten werd gestemd dan bij de voorgaande gemeenteraadsverkiezingen (ratio van respectievelijk 4,5 ten opzichte van 3,5 voor Vlaanderen in totaliteit; en 5,5 versus 4,3 gemiddeld genomen per gemeente). Anders gesteld: per kiezer die een lijststem uitbracht, waren er in 2024 zo'n 5 kiezers die met een voorkeurstem stemden. Weliswaar lag dit cijfer in 2006 nog een pak hoger (toen liep dit cijfer vooral gemiddeld per gemeente nog hoger op, tot zelfs 7 maal meer stemmen met voorkeurstem dan lijststem; de variatie tussen gemeenten was toen ook veel groter, en nam doorheen de tijd geleidelijk af).

Tabel 18. Stemmen met voorkeurstem versus stemmen met lijststem

Verkiezingsjaar	Totaal	Gemiddeld/ gemeente	Minimum/ gemeente	Maximum/ gemeente
2006	5,0	7,2	2,2	57,8
2012	3,7	4,6	1,9	44,2
2018	3,5	4,3	1,9	32,5
2024	4,5	5,5	2,1	21,7

(2024 vs 2018: $p < ,001$)

Het hoge aantal voorkeurstemmen vormt een typisch kenmerk van de gemeenteraadsverkiezingen. In tabel 19 geven we het aandeel van de voorkeurstemmen nog eens afzonderlijk weer. Dit cijfer geeft het percentage stemmen met voorkeurstemmen weer (een stem waarbij op minimum één kandidaat werd gestemd) ten opzichte van het totale aantal (geldige) stemmen per gemeente.

Het gemiddeld percentage stemmen met voorkeurstem per gemeente is in 2024 significant gestegen ten opzichte van 2018 (83,3% tegenover 79,4%; voor gans Vlaanderen komt dit neer op een stijging van 77,7% naar 81,8%). Dit vormt een duidelijke breuk met de dalende trend in de voorkeurstemmen die we kunnen vaststellen tussen 2006 en 2018. Mogelijk heeft de kiezer in 2024 rekening gehouden met de afschaffing van het devolutief effect van de lijststem of zijn de kandidaten van de meer recente partijen bekender geworden.

Tabel 19. Aandeel voorkeurstem (in %), 2006-2024

Verkiezingsjaar	Totaal	Gemiddeld/ gemeente	Minimum/ gemeente	Maximum/ gemeente
2006	83,3	85,6	68,8	98,3
2012	78,8	80,4	65,2	97,8
2018	77,7	79,4	65,4	97
2024	81,8	83,3	67,9	95,6

(2024 vs 2018: $p < ,001$)

5.3.2. De stemverdeling bij de kandidaten

Na het algemene beeld van de stemverdeling per gemeente, kijken we nu naar deze bij de kandidaten. Tabel 20 toont dat het aantal voorkeurstemmen over alle kandidaten heen, zowel voor Vlaanderen in het geheel als gemiddeld per gemeente is gedaald in 2024 ten opzichte van 2018 (in absolute cijfers). We moeten er echter rekening mee houden dat de opkomst in 2024 ook significant lager lag dan in 2018. Daarnaast houdt dit cijfer uiteraard verband met het aantal kandidaten op de lijsten. Het relatieve aantal voorkeurstemmen geeft daarom een accurater beeld. Hiervoor delen we het aantal voorkeurstemmen door het aantal kandidaten. Uit tabel 10 blijkt dat het relatieve aantal

voorkeurstemmen in 2024, ondanks de kleinere groep kiezers, zelfs heel licht (maar niet significant) is toegenomen. Dit kan op twee zaken wijzen: er is sprake van een toegenomen personalisering van de politiek (waarbij kiezers meer op personen stemmen), of de groep afgehaakte kiezers stemde vroeger überhaupt meer op lijsten dan op personen.

Tabel 20. Aantal voorkeurstemmen, 2006-2024

Verkiezingsjaar	ABSOLUUT			RELATIEF		
	Totaal	Gemiddeld/ gemeente	Range/ gemeente	Totaal	Gemiddeld/ gemeente	Range/ gemeente
2006	11114491	36131	389 - 415600	348,1	344,6	27,8 – 959,2
2012	11071334	36366	2212 - 407069	302	294,3	76 – 1017,7
2018	11988754	40086	290 - 501756	326,3	308,7	26,4 – 1028,2
2024	10942804	38656	1573 - 478336	327,3	308,9	78,4 – 1060,6

(2024 vs 2018: $p < ,001$; $p < ,748$)

Een andere manier om naar de voorkeurstemmen te kijken, is nagaan op hoeveel personen er werd gestemd per stem waarbij minstens één voorkeurstem werd uitgebracht. Met andere woorden: stemmen kiezers doorheen de tijd op meer kandidaten tegelijk (binnen dezelfde lijst)? De cijfers in tabel 21 tonen inderdaad dat er doorheen de tijd een (bescheiden) trend is waarbij voorkeurstemmers toenemend meerdere kandidaten aanduiden (geldt zowel in gans Vlaanderen als gemiddeld per gemeente). Bovendien is de toename in 2024 het meest opvallend, maar dit kan opnieuw deels terug te brengen zijn tot het afhaken van een groep kiezers die slechts op een beperkt aantal personen (bv. de lijsttrekker) een voorkeurstem uitbracht.

Tabel 21. Aantal kandidaten aangeduid per stem met voorkeurstem, 2006-2024

Verkiezingsjaar	Totaal	Gemiddeld/ gemeente	Minimum/ gemeente	Maximum/ gemeente
2006	3,2	3,4	1,8	7,1
2012	3,3	3,6	1,8	7
2018	3,6	3,7	1,9	8,3
2024	4,3	4,3	2,1	7,8

(2024 vs 2018: $p < ,001$)

5.3.3. De stemverdeling bij de lijsttrekkers en stemmenkampioenen

Na het algemene beeld, beschouwen we de evolutie in het aantal voorkeurstemmen voor de lijsttrekkers en de stemmenkampioenen. Tabel 22 toont de resultaten voor de lijsttrekkers. In absolute cijfers toont het stemmenaantal van de lijsttrekkers een duidelijke daling in 2024 ten opzichte van 2018 (gans Vlaanderen en gemiddeld per gemeente). Om het relatieve aantal voorkeurstemmen te berekenen delen we het aantal voorkeurstemmen van de lijsttrekkers door het aantal voorkeurstemmen van alle kandidaten en vermenigvuldigen we dit met 100.¹³ Zowel voor Vlaanderen¹⁴ als gemiddeld per gemeente bleef dit cijfer relatief stabiel tussen 2006 en 2018: lijsttrekkers behaalden ongeveer 16% van het totaal aantal uitgebrachte voorkeurstemmen. In 2024 zakte dit cijfer licht met ongeveer één procentpunt.¹⁵

Tabel 22. Aantal voorkeurstemmen bij lijsttrekkers per gemeente, 2006-2024

Verkiezingsjaar	ABSOLUUT			RELATIEF		
	Totaal	Gemiddeld/ gemeente	Range/ gemeente	Totaal	Gemiddeld/ gemeente	Range/ gemeente
2006	1783903	5791,9	63 - 160079	16,1	15,9	8,3 - 38,5
2012	1807721	5889,3	532 - 169091	16,3	16	8,2 - 41,5
2018	1874639	6267	55 - 154863	15,6	15,7	8,3 - 31,4
2024	1577198	5571,6	416 - 121137	14,4	14,9	8,5 - 29,8

(2024 vs 2018: $p < ,001$; $p < ,001$)

Het aantal lijsttrekkers dat effectief verkozen raakt (zie tabel 23), bleef wel behoorlijke stabiel en schommelt doorheen de jaren tussen 85 en 90% per gemeente (en tussen 83% en 87% over gans Vlaanderen in het algemeen).

¹³ Leeswijzer bij tabel 12: het cijfer 100 betekent dat alle voorkeurstemmen naar lijsttrekkers gingen, het cijfer 50 betekent dat de helft van alle voorkeurstemmen naar lijsttrekkers ging, enz.

¹⁴ M.u.v. 2018, waar er in totaliteit voor Vlaanderen al een daling was van 0,7 procentpunt.

¹⁵ Een interpretatie zou hier kunnen zijn dat het mogelijke effect van de personalisering ten gevolge van de nieuwe verkiezingswijze van de burgemeester teniet gedaan werd door het afhaken van een grote groep kiezers die relatief vaker (enkel) op een lijsttrekker stemden.

Tabel 23. Aantal lijsttrekkers dat verkozen is, 2006-2024

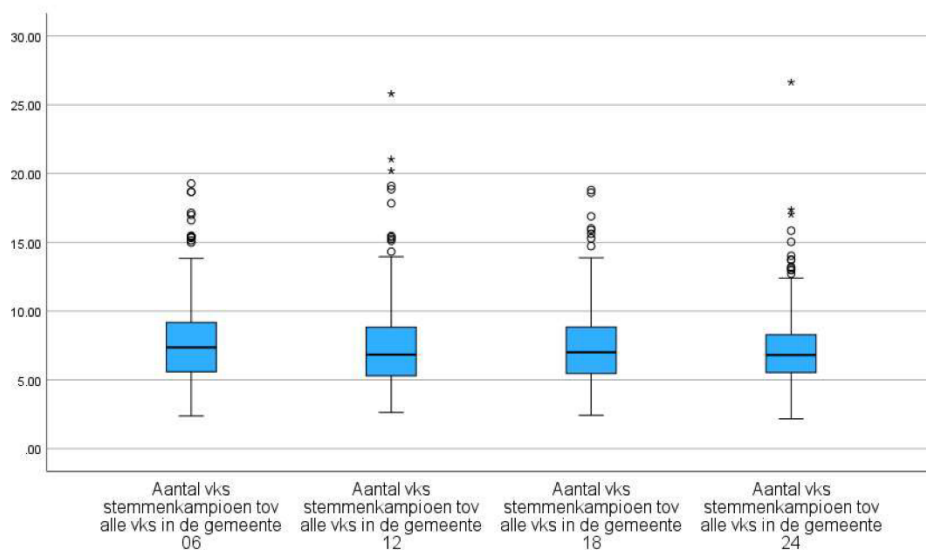
Verkiezingsjaar	Totaal	Gemiddeld/ gemeente	Minimum/ gemeente	Maximum/ gemeente
2006	86,5	89	29,4	100
2012	84	85,2	33,3	100
2018	85,3	87,6	33,3	100
2024	82,8	84,9	33,3	100

(2024 vs 2018: $p < ,059$)

Hoe evolueerde de stemuitslag voor de stemmenkampioen? In absolute cijfers schommelt het gemiddeld aantal voorkeurstemmen voor de stemmenkampioen per gemeente doorheen de jaren (zie figuur 17 en tabel B 18 in de bijlagen). Van 2006 naar 2012 is er een lichte daling, van 2012 naar 2018 stijgt het aantal sterker, en van 2018 naar 2024 is er opnieuw een opmerkelijke (en significante) daling (die opnieuw te linken is aan de daling van de opkomst). Wanneer we de cijfers in relatieve zin bekijken (met name de proportie voorkeurstemmen van de stemmenkampioen binnen de gemeente)¹⁶, zien we dat het percentage voorkeurstemmen dat de stemmenkampioen krijgt per gemeente zowel in 2012 als in 2024 licht afnam (maar 2024 niet significant verschilt van 2018). Opvallend is wel dat het aandeel van de stemmenkampioen sterk varieert van zo'n 2% tot ruim 25%, wat erop wijst dat in bepaalde gevallen een kandidaat een uitzonderlijk groot aandeel van de voorkeurstemmen in de gemeente behaalde.

¹⁶ (Aantal voorkeurstemmen van alle lijsttrekkers per gemeente gedeeld door het totaal aantal voorkeurstemmen per gemeente) x 100.

Figuur 17. Boxplot van gemiddelde proportie voorkeurstemmen stemmenkampioen per gemeente, 2006-2024

5.3.4. Het aandeel van de sterkste lijst

De vraag die we vervolgens willen beantwoorden is of de sterkste lijst dominant is geworden in stemaandeel (op basis van het stemcijfer: stemmen met lijststem en voorkeurstem). Daarvoor berekenden we het aandeel stemmen van de sterkste lijst per gemeente.¹⁷

Tabel 24 toont dat het gemiddelde aandeel van de sterkste lijst vrij stabiel blijft rond de 40%, met een lichte daling in 2012 en een lichte (maar significante) stijging naar 43% in 2024; een terugkeer naar het niveau van 2006 dus. Dat ook het minimumaandeel in 2024 licht stijgt (naar ongeveer 21%), suggereert dat er in de meest gefragmenteerde (of competitieve) gemeenten toch een iets sterkere leidende lijst was. Anderzijds stijgt ook het maximumaandeel in 2024 (opnieuw) naar ongeveer 87%, wat er op wijst dat in sommige gemeenten een dominante lijst opnieuw een groot deel van de stemmen wist te behalen.

¹⁷ Om dit te bekomen deelden we het stemcijfer van de sterkste lijst door het stemcijfer van de gemeente en vermenigvuldigden we dit met 100.

Tabel 24. Proportie stemmen van de sterkste lijst (in stemcijfer) per gemeente, 2006-2024

Verkiezingsjaar	Gemiddeld	Minimum	Maximum
2006	43,1	22,8	79,5
2012	39,7	20,2	90,9
2018	40,2	18,2	77,1
2024	43,3	20,8	86,7

(2024 vs 2018: $p < ,001$)

5.4. Evolutie van de bestuursmeerderheden

In het laatste onderdeel van het rapport brengen we de evolutie van de bestuursmeerderheden in kaart. We kijken eerst naar de samenstelling van de gemeenteraad (aantal partijen in de raad, meerderheid en oppositie) en van de bestuursmeerderheid (aantal zetels meerderheid en oppositie). Vervolgens gaan we na of de sterkste lijst vaker tot de meerderheid behoort en de burgemeester levert, en of de stemmenkampioen vaker burgemeester werd.

5.4.1. Samenstelling gemeenteraad

Het algemeen beeld van de samenstelling van de gemeenteraden naar partijen (per gemeente) blijft behoorlijk stabiel. Doorheen de jaren merken we wel eerst een lichte toename en in 2024 een (significante maar) lichte afname van het gemiddeld aantal partijen in de gemeenteraad per gemeente. Kijken we naar het aantal partijen in de meerderheid, dan blijft dit doorheen de jaren ongeveer stabiel met gemiddeld twee partijen (zie tabel 25). Ook het minimum en maximum aantal partijen in de meerderheid blijft over de verkiezingsjaren heen vrij stabiel. Het gemiddeld aantal partijen in de oppositie blijft doorheen de jaren eveneens vrij stabiel op 2,5 (zie eveneens tabel 27), al is er een kleine (significante) daling in 2024 ten opzichte van 2018. Als gevolg van deze cijfers is ook de ratio van het aantal partijen in de meerderheid ten opzichte van het aantal partijen in de oppositie van 2006 tot 2024 opvallend stabiel gebleven.¹⁸

Gelet op het aanbod aan partijen per verkiezing (gemiddeld ongeveer 5), betekent dit dat er ook steeds bijna één partij is die geen zetels wist te behalen (in 2006 was dit cijfer gemiddeld 0,6 partijen per gemeente, in 2018 en 2024 telkens 0,8).

¹⁸ De gemiddelde ratio (aantal partijen meerderheid / aantal partijen oppositie per gemeente) was voor elk verkiezingsjaar 0.9.

Tabel 25. Partijen in de gemeenteraad per gemeente, 2006-2024

Verkiezingsjaar	Totaal per gemeente		Meerderheid		Oppositie	
	Gemiddeld	Range	Gemiddeld	Range	Gemiddeld	Range
2006	4,2	2 – 6	1,8	1 – 4	2,4	1 – 5
2012	4,5	1 – 7	2	1 – 4	2,5	0 – 5
2018	4,6	1 – 8	2	1 – 5	2,7	0 – 6
2024	4,3	1 – 7	1,9	1 – 4	2,5	0 – 5

(2024 vs 2018: $p < ,001$; $p = ,001$; $p < ,001$)

Wat de evolutie van het aantal absolute meerderheden betreft, toont tabel 28 in 2012 een behoorlijke daling ten opzichte van 2006, gevolgd door een toename in 2018 en een stabilisatie in 2024. In bijna een derde van de Vlaamse gemeenten is er dus een absolute meerderheid van een partij.

Tabel 26. Absolute meerderheden, 2006-2024 (in %)

Verkiezingsjaar	Percentage absolute meerderheden
2006	34,4
2012	25
2018	29,3
2024	31,2

(2024 vs 2018: $p = ,482$)

Na de algemene samenstelling van de gemeenteraden in termen van partijen, bekijken we nu de zetelverhouding tussen meerderheid en oppositie. Hebben de nieuwe kiesregels ervoor gezorgd dat er sterkere meerderheden tot stand zijn gekomen?

Het gemiddeld aantal zetels van de meerderheid per gemeente is tussen 2018 en 2024 (significant) toegenomen tot meer dan 16 of meer dan 65% van het totaal (zie tabel 27). We merken wel dat het maximum aantal zetels van de meerderheid in een gemeente in 2024 is gedaald tot 35; nooit eerder was dit zo laag. Het gemiddeld aantal zetels van de oppositie per gemeente is doorheen de jaren stabiel gebleven rond 9 zetels.¹⁹ De gemiddelde ratio van het aantal zetels van de meerderheid ten opzichte van de oppositie (een cijfer dat het numerieke overwicht uitdrukt) per gemeente, nam toe van 1,9 in 2018 naar 2,3 in 2024.

¹⁹ In een aantal gemeenten is er geen officiële oppositie. Dit is het gevolg van een politieke keuze, of van de kiesregels in de randgemeenten en Voeren (waar schepenen rechtstreeks worden verkozen).

Tabel 27. Aantal zetels van de meerderheid en oppositie per gemeente

Verkiezingsjaar	Meerderheid			Oppositie		
	Gemiddeld	Range	% van totaal	Gemiddeld	Range	% van totaal
2006	15,1	5 – 37	63,4	8,8	1 – 23	36,6
2012	15	6 – 42	62,3	9,2	0 – 20	37,7
2018	15,4	4 – 40	62,8	9,2	0 – 24	37,2
2024	16,4	6 – 35	65,3	9	0 – 25	34,7

(2024 vs 2018: $p < ,001$; $p < ,001$; $p = ,057$; $p < ,001$)

5.4.2. Sterkste lijst en burgemeester

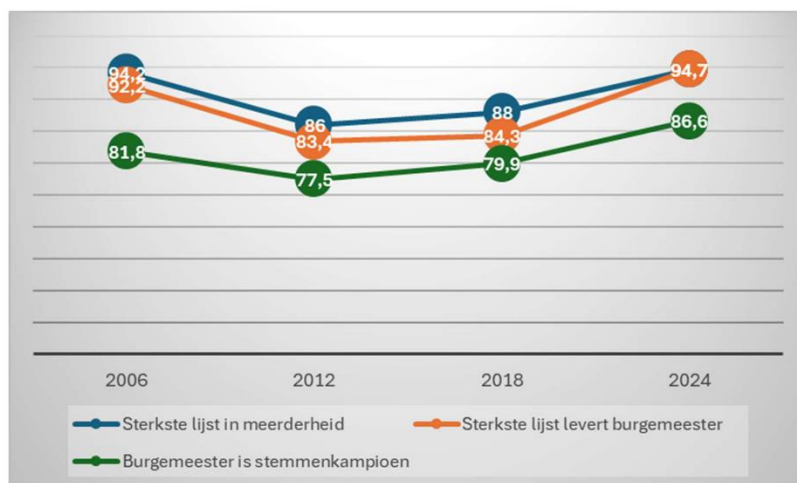
Als laatste element van dit rapport analyseren we de impact van de nieuwe regels voor de sterkste lijst²⁰ en de stemmenkampioen. De sterkste lijst maakt in het grootste deel van de gemeenten deel uit van de meerderheid. Na de verkiezingen van 2024 geldt dit zelfs in bijna 95% van de gemeenten (zie tabel 19). Dat is een significant hoger percentage dan bij de voorgaande verkiezingen (al lag het toen ook al op bijna 90%). We vonden het hoge percentage echter ook al in 2006, toen het initiatiefrecht uiteraard nog niet in voege was.

De sterkste lijst levert meestal ook de burgemeester. Na de verkiezingen van oktober 2024 is dat zelfs in bijna 95% van de gemeenten het geval (zie tabel 19), wat een grotere (en significante) toename betekent ten opzichte van 2018 (bijna 10 procentpunt). Ook hier zien we in 2006 al een gelijkaardig percentage, toen de hervorming met betrekking tot de semi-rechtstreekse verkiezing van de burgemeester eveneens niet in voege was. Het partijaanbod bleek toen wel minder versplinterd (en dit verklaart ook waarom de grootste lijst vaak tot de meerderheid behoorde).

De nieuwe kiesregels garanderen wel dat de sterkste meerderheidslijst de burgemeester levert (voorheen was dat in een beperkt aantal gemeenten niet het geval). Tot slot werken ze ook de burgemeester als stemmenkampioen in de hand. In de overgrote meerderheid van de gemeenten is dit het geval. Na de verkiezingen van 2024 vinden we een significante toename naar bijna 87% van de gemeenten (zie figuur 18 en tabel B 19 in de bijlagen). De hervorming met betrekking tot de semi-rechtstreekse verkiezing van de burgemeester had dus wel een effect, maar ook zonder die maatregel waren de meeste burgemeesters al vaak stemmenkampioen in hun gemeente (dit was telkens het geval in ongeveer 8 op 10 gemeenten). De maatregelen versterken dus bestaande tendensen.

²⁰ Bepaald op basis van het stemcijfer.

Figuur 18. Impact sterkste lijst en stemmenkampioen, 2006-2024 (in %)

6. Bijlagen

Tabel B 1. Om welke van de volgende redenen hebt u gestemd? (% dat motief aankruiste)

Ik beschouw stemmen als een burgerplicht	64.2
Onze voorouders hebben voor stemrecht gestreden	53.3
Ik wilde verhindere n dat een partij waar ik niet achtersta de verkiezingen wint	45.1
Ik wilde een nieuwe lijst steunen/het bestaande beleid veranderen	16.2
Ik wilde mijn tevredenheid uitdrukken over het beleid van het vorige lokaal bestuur	19.1
Mijn stem kan een grotere impact hebben sinds de afschaffing van de opkomstplicht	27.8
De meeste van mijn familieleden en vrienden gingen ook stemmen	12.7
Ik heb bij vorige verkiezingen altijd gestemd	43.9
Ik wilde (de ideeën/beleidsvoorstellen van) een politieke partij ondersteunen	47.0
Ik wilde een of meer kandidaten ondersteunen	48.1
Ik wilde de volgende burgemeester mee verkiezen	33.7
Ik wilde mijn mening geven over een specifiek beleidsthema	18.0
Een andere reden	4.1
N	1013

Tabel B 2. Om welke van de volgende redenen hebt u niet, blanco of ongeldig gestemd? (% dat motief aankruiste)

Ik ben tevreden met het huidige beleid en daarom is het niet nodig dat ik ga stemmen	7.3
Mijn stem maakt toch geen verschil	26.9
Politiek interesseert me niet	25
Ik vond de gemeenteraadsverkiezingen niet belangrijk	8.7
Ik weet niet genoeg van de politiek om te stemmen	21.7
Ik ken geen geschikte kandidaat of partij die aansluit bij wat ik wil	19.8
De politiek luistert niet en geeft niet om mij	22.1
Ik kon niet gaan stemmen door ziekte, vakantie, werk of een andere persoonlijke omstandigheid	40.6
Ik was niet tevreden met het beleid van het vorige lokaal bestuur	4.1
Ik heb niet gestemd uit protest met de politieke situatie na de verkiezingen van juni	8.2
Ik mocht niet stemmen	16.1
Een andere reden	32.4
N	367-368

Tabel B 3. Niet-significante variabelen voor opkomst

Factoren	Opkomst	Geen opkomst	N	Cramer's V	P
Geslacht				0.027	0.329
- Man	75.6	24.4	615		
- Vrouw	73.3	26.7	703		
Inschatting persoonlijke economische situatie			1276	0.053	0.171
- Goed	76.4	23.6	691		
- Gemiddeld	72.9	27.1	421		
- Slecht	70.1	29.9	164		
Gezondheidsbeperkingen			1269	0.058	0.115
- Geen beperkingen	74	26	950		
- Weinig beperkingen	78.6	21.4	262		
- Heel weinig beperkingen	66.7	33.3	57		

Sociale activiteiten			1237	0.043	0.317
- Hoog	75.5	24.5	261		
- Gemiddeld	76.3	23.7	439		
- Laag	72.3	27.7	537		

Tabel B 4. Significante sociaal-demografische kenmerken voor opkomst

Variabele	Opkomst	Geen opkomst	N	Cramer's V	P
Leeftijd			1315	0,291	<,001
- -18	16.7	83,3	18		
- 18-24	55.7	44,3	167		
- 25-34	61.5	38,5	169		
- 35-44	71.4	28,6	220		
- 45-54	80.3	19,7	218		
- 55-65	83.1	16,9	266		
- 65+	86.4	13,6	257		
Opleiding			1326	0,16	<,001
- Hoger onderwijs	81.2	18.8	659		
- Geen hoger onderwijs	67.2	32.8	667		
Beroepsactief			1300	0,151	<,001
- Ja	75.8	24,3	800		
- Momenteel niet	79.4	20,6	349		
- Nooit geweest	57	43	151		
Mate van religiositeit			614	0,201	<,001
- Hoog	41,5	58,5	53		
- Gemiddeld	64	36	75		
- Laag	73,7	26,3	486		
Buitenlandse herkomst (zelf/ouders)			1214	0,212	<,001
- Ja	51,2	48,8	162		
- Nee	78,3	21,7	1052		
Buitenlandse herkomst (zelf/ouders/grootouders)			1179	0,154	<,001
- Ja	61,2	38,8	227		
- Nee	78,2	21,8	952		

Tevredenheid econ. situatie gezin			1281	0,099	0,002
- Tevreden	76,8	23,2	850		
- Matig tevreden	72	28	339		
- Niet tevreden	60,9	39,1	92		
Alg. levens tevredenheid			1249	0,148	<,001
- Tevreden	79,4	20,6	656		
- Matig tevreden	69,9	30,1	561		
- Niet tevreden	46,9	53,1	32		
Perceptie sociale positie			1244	0,122	<,001
- Hoog	83	17	253		
- Gemiddeld	72,8	27,2	956		
- Laag	54,3	45,7	35		
Identificatie inw. gemeente			1220	0,115	<,001
- Sterk	78,5	21,5	687		
- Gemiddeld	71,6	28,4	370		
- Zwak	64,4	35,6	163		
Sociale connecties			1239	0,106	<,001
- Hoog	76	24	1066		
- Gemiddeld	66,4	33,6	128		
- Laag	55,6	44,4	45		
Sociale contacten			1245	0,074	0,032
- Hoog	77	23	579		
- Gemiddeld	73,5	26,5	559		
- Laag	65,4	34,6	107		

Tabel B 5. Significante attitudinale kenmerken voor opkomst

Variabele	Opkomst	Geen opkomst	N	Cramer's V	P
Ideologie			1224	0,083	0,015
- Links	78.1	21.9	270		
- Centrum	70.6	29.4	555		
- Rechts	77.7	22.3	399		
Politieke kennis			1246	0,13	<,001
- Hoog	79.8	20.2	420		
- Gemiddeld	75	25	548		
- Laag	64.4	35.6	278		
Politiek vertrouwen (in partijen)			1243	0,149	<,001
- Hoog	81.8	18.2	55		
- Gemiddeld	80.7	19.3	566		
- Laag	67.8	32.2	622		
Alg. politieke tevredenheid			1243	0,156	<,001
- Tevreden	85.6	14.4	327		
- Matig tevreden	71.7	28.3	508		
- Niet tevreden	68.9	31.1	408		
Tevredenheid met lokale democratie			1360	0,155	<,001
- Tevreden	80.7	19.3	663		
- Matig tevreden	65.9	34.1	475		
- Niet tevreden	70.7	29.3	222		
Politiek cynisme			1241	0,184	<,001
- Hoog	66.6	33.4	623		
- Gemiddeld	80	20	429		
- Laag	86.8	13.2	189		
Alg. politieke interesse			1248	0,241	<,001
- Hoog	86.3	13.7	437		
- Gemiddeld	74.8	25.2	417		
- Laag	60.4	39.6	394		
Interesse in lokale politiek			1370	0,404	<,001
- Hoog	90.4	9.6	502		
- Gemiddeld	78.2	21.8	482		
- Laag	46.6	53.4	386		

Tabel B 6. Significante partijpolitieke kenmerken voor opkomst

Variabele	Opkomst	Geen opkomst	N	Cramer's V	P
Partijidentificatie			1357	0,265	<,001
- CD&V	82.4	17.6	176		
- Groen	77.7	22.3	112		
- N-VA	81.5	18.5	335		
- Open VLD	93.2	6.8	73		
- PVDA	63.3	36.7	49		
- Vlaams Belang	57.3	42.7	150		
- Vooruit	79.3	20.7	169		
- Andere	78.3	21.7	23		
- Geen	57.4	42.6	270		
Partijstems federaal			1243	0,429	<,001
- CD&V	88.7	11.3	159		
- Groen	82.6	17.4	109		
- N-VA	81.9	18.1	348		
- Open VLD	91.4	8.6	81		
- PVDA	70.6	29.4	51		
- Vlaams Belang	62.4	37.6	157		
- Vooruit	84.8	15.2	164		
- Andere	61.5	38.5	26		
- Geen	38.6	61.4	83		
(blanco/ongeldig)					
- Not allowed	18.5	81.5	65		
(geen stemrecht)					

Tabel B 7. Evaluatie van stemkeuze (in %)

	Stemmers	Niet-stemmers
Zeer goede beslissing	38,1	29,6
Eerder goede beslissing	57,6	52
Eerder slechte beslissing	4,1	17
Zeer slechte beslissing	0,2	1,4
N	911	294

Tabel B 8. Maatregelen die niet-stemmers hadden kunnen overtuigen²¹ (in %; N: 302-305)

	Ja	Misschien	Nee
Huisbezoek politicus/-a	3,3	5,9	90,8
Uitnodiging politieke partij	3,9	7,2	88,9
Speciale stembureaus	6,6	10,9	82,5
Informatiecampagne maatschappelijke organisatie of vereniging	6,9	12,5	80,6
Informatiecampagne gemeentebestuur	7,6	11,6	80,8
Eenvoudigere volmachtregeling	23,3	13,4	63,3
Stemmen voorafgaand aan de verkiezingsdag	23,4	14,9	61,7
Stemmen per brief	27,7	13,5	58,8
Mobiel stemmen	36,8	15,8	47,4
Stemmen via het internet	51,8	17,8	30,4

Tabel B 9. Stemintentie bij toekomstige lokale en federale verkiezingen (in %)²²

	Gemeenteraads- verkiezingen	Federale verkiezingen
Ja, ik zou altijd stemmen	66,6	66,5
Nee, ik zou niet meer stemmen	9,3	9,4
Het zou afhangen van mijn persoonlijke situatie op dat moment	13,2	11,8
Het zou afhangen van wat er bij de volgende verkiezingen op het spel staat	5,6	6,7
Ik weet het nog niet	5,3	5,6
N	1223	1219

²¹ De vraag werd als volgt geformuleerd: "Hadden de volgende zaken u er op 13 oktober 2024 toe kunnen aanzetten om toch te stemmen?" [enkel voor niet-stemmers]

²² De vraag werd als volgt gesteld: "Indien de opkomstplicht voor de gemeenteraadsverkiezingen afgeschaft blijft/voor de federale verkiezingen zou worden afgeschaft, zou u dan nog gaan stemmen?"

Tabel B 10. Tevredenheid over lokale democratie, in %

	Wave 1	Wave 2
Helemaal niet tevreden	4,1	4,1
Niet tevreden	11,3	11,8
Noch tevreden, noch ontevreden	35,5	37,5
Tevreden	45	42,4
Helemaal tevreden	4,1	4,2
N	1226	1230

Tabel B 11. Sociaal-demografische kenmerken voor stemintenties

Variable	Stemmer	Twijfelaar	Niet-stemmer	N	Cramer's V	P
Geslacht				1181	0,033	0,53
- Man	68,5	22,9	8,5	550		
- Vrouw	65,5	25,2	9,4	631		
Leeftijd				1180	0,169	<,001
- -18	28,6	57,1	14,3	14		
- 18-24	56	36,2	7,8	141		
- 25-34	51,6	33,8	14,6	157		
- 35-44	65,2	27,9	7	201		
- 45-54	69,8	21,1	9	199		
- 55-65	71,1	20,2	8,7	242		
- 65+	81,4	11,1	7,5	226		
Opleiding				1192	0,187	<,001
- Hoger onderwijs	74,8	20,3	4,9	615		
- Geen hoger onderwijs	58,8	28,1	13,2	577		
Beroepsactief				1166	0,099	<,001
- Ja	66,4	25,2	8,4	729		
- Momenteel niet	74,1	15,5	10,4	309		
- Nooit geweest	57	35,9	7	128		
Mate van religiositeit				550	0,106	<,015
- Hoog	43,2	38,6	18,2	44		
- Gemiddeld	57,6	30,3	12,1	66		
- Laag	67,3	24,5	8,2	440		
Buitenlandse herkomst (zelf/ouders)				1108	0,127	<,001
- Ja	52,2	33,1	14,7	136		
- Nee	70	22	8	972		

Buitenlandse herkomst (zelf/ouders/ grootouders)				1081	0,1	<,005
- Ja	58,2	29,4	12,4	201		
- Nee	70	21,9	8,1	880		
Tevredenheid financiële situatie gezin				1159	0,119	0,001
- Tevreden	71,9	21,5	6,6	773		
- Matig tevreden	59,7	27,2	13,1	305		
- Niet tevreden	48,1	35,8	16	81		
Inschatting pers. econ. situatie				1154	0,11	0,001
- Tevreden	72,6	21,1	6,3	620		
- Matig tevreden	62,8	26,9	10,3	390		
- Niet tevreden	55,6	27,1	17,4	144		
Gezondheidsbeperkingen				1151	0,086	0,002
- Geen beperkingen	68,9	23,1	8	874		
- Weinig beperkingen	62,3	28,1	9,5	231		
- Heel weinig beperkingen	58,7	17,4	23,9	46		
Alg. levens tevredenheid				1138	0,147	<,001
- Tevreden	75,7	17,7	6,6	606		
- Matig tevreden	59,6	29,6	10,8	507		
- Niet tevreden	36	36	28	25		
Perceptie sociale positie				1135	0,136	<,001
- Hoog	81,1	16,4	2,5	238		
- Gemiddeld	64,8	25,1	10,1	871		
- Laag	42,3	26,9	30,8	26		
Identificatie inw. gemeente				1112	0,079	<,007
- Sterk	72	20,7	7,4	624		
- Gemiddeld	63,4	27,1	9,4	339		
- Zwak	61,1	24,8	14,1	149		
Sociale connecties				1131	0,091	<,001
- Hoog	69,7	21,8	8,4	975		
- Gemiddeld	53,4	35,3	11,2	116		
- Laag	50	35	15	40		

Sociale contacten				1134	0,08	0,006
- Hoog	72,4	19	8,6	522		
- Gemiddeld	65,3	26,3	8,5	518		
- Laag	56,4	29,8	13,8	94		
Sociale activiteiten				1127	0,091	<,001
- Hoog	75,2	16,4	8,4	238		
- Gemiddeld	68,6	25,7	5,7	405		
- Laag	63,2	25,2	11,6	484		

Tabel B 12. Attitudinale kenmerken voor stemintenties

Variable	Stemmer	Twijfelaar	Niet-stemmer	N	Cramer's V	P
Ideologie				1122	0,088	<,002
- Links	74,3	22,1	3,6	249		
- Centrum	63	25,8	11,3	497		
- Rechts	70,7	21	8,2	376		
Politieke kennis				1135	0,124	<,001
- Hoog	75,5	15,7	8,8	388		
- Gemiddeld	68	24,2	7,8	500		
- Laag	54,3	34	11,7	247		
Politiek vertrouwen (in partijen)				1134	0,129	<,001
- Hoog	83	14,9	2,1	47		
- Gemiddeld	75,1	19,4	5,5	511		
- Laag	59,9	27,6	12,5	576		
Alg. politieke tevredenheid				113	0,141	<,001
- Tevreden	82,6	15,1	2,3	298		
- Matig tevreden	62,3	26,7	11	454		
- Niet tevreden	62,5	25,7	11,8	381		
Tevredenheid met lokale democratie				1212	0,153	<,001
- Tevreden	76,3	18,7	5	595		
- Matig tevreden	55,8	31,8	12,4	428		
- Niet tevreden	61,4	23,8	14,8	189		
Politiek cynisme				1131	0,166	<,001
- Hoog	58,4	28,7	12,9	575		
- Gemiddeld	72,8	21,2	6	386		
- Laag	87,6	10,6	1,8	170		
Alg. politieke interesse				1137	0,238	<,001
- Hoog	84,1	11,3	4,7	408		
- Gemiddeld	68,7	25,8	5,5	383		
- Laag	47,1	35	17,9	346		

Interesse in lokale politiek				1219	0,328	<,001
- Hoog	88,1	10,2	1,8	452		
- Gemiddeld	67,9	26,6	5,5	433		
- Laag	36,2	39,5	24,3	334		

Tabel B 13. Partijpolitieke kenmerken voor stemintenties

Variabele	Stemmer	Twijfelaar	Niet-stemmer	N	Cramer's V	P
Partijidentificatie				1210	0,257	<,001
- CD&V	78,6	16,4	5	159		
- Groen	80,8	18,3	1	104		
- N-VA	75,2	20,2	4,6	302		
- Open VLD	84,8	13,6	1,5	66		
- PVDA	60	35	5	40		
- Vlaams Belang	44,7	31,1	24,2	132		
- Vooruit	71,9	24,2	3,9	153		
- Andere	81	9,5	9,5	21		
- Geen	44,2	36,1	19,7	233		
Partijstem federaal				1124	0,281	<,001
- CD&V	78,8	16,4	4,8	146		
- Groen	81,2	17,8	1	101		
- N-VA	74,3	19,5	6,2	323		
- Open VLD	87,8	12,2	0	74		
- PVDA	59,5	35,7	4,8	42		
- Vlaams Belang	48,9	27,3	23,7	139		
- Vooruit	71,1	26,2	2,7	149		
- Andere	39,1	34,8	26,1	23		
- Geen	27,4	47,9	24,7	73		
(blanco/ongeldig)						
- Niet toegestaan (geen stemrecht)	42,6	38,9	18,5	54		

Tabel B 14. Aantal lijsten per gemeente per verkiezingsjaar

Verkiezingsjaar	ALLE LIJSTEN		NATIONAAL LIJSTNUMMER		NIET-NATIONAAL LIJSTNUMMER	
	Gemiddeld	Range	Gemiddeld	Range	Gemiddeld	Range
2006	4,8	2-17	3,5	0-6	1,2	2-17
2012	5,4	1-11	4	0-7	1,4	1-11
2018	5,4	1-13	3,7	0-6	1,7	1-13
2024	5,1	1-12	3	0-7	2,1	1-12

(2024 vs 2018: $p < ,001$; $p < ,001$; $p < ,001$)

Tabel B 15. Aantal nationale lijsten per gemeente per verkiezingsjaar

Verkiezingsjaar	ALLE NATIONALE LIJSTEN		IDENTIEKE PARTIJNAAM		NIET-IDENTIEKE PARTIJNAAM	
	Gemiddeld	Range	Gemiddeld	Range	Gemiddeld	Range
2006	3,5	0-6	2,4	0-6	1,1	0-4
2012	4	0-7	3,6	0-7	0,4	0-3
2018	3,7	0-6	3,3	0-6	0,5	0-3
2024	3	0-7	2,4	0-7	0,6	0-3

(2024 vs 2018: $p<,001$; $p<,001$; $p<,017$)

Tabel B 16. Evolutie van het aantal gemeenten waar slechts twee lijsten zijn opgekomen, 2006-2024

Verkiezingsjaar	Algemeen (% gemeenten)	Waar Vlaams Belang niet opkwam (% gemeenten)
2006	5,8	21,7
2012	4,2	10,7
2018	4	8,1
2024	7,1	22,6

(2024 vs 2018: $p<,009$; $p<,001$)

Tabel B 17. Algemene opkomstcijfers bij de gemeenteraadsverkiezingen in Vlaanderen, 2006-2024

Verkiezingsjaar	Opkomst in %	Geldige stemmen in %	Blanco en ongeldige stemmen in %
2006	94,34	90,68	3,66
2012	91,65	88,46	3,19
2018	92,63	89,02	3,61
2024	63,49	62,78	0,71

Tabel B 18. Aantal voorkeurstemmen bij stemmenkampioen per gemeente, 2006-2024

Verkiezingsjaar	ABSOLUUT		RELATIEF	
	Gemiddeld	Range	Gemiddeld	Range
2006	2743,9	39 - 71289	7,9	2,4 – 19,9
2012	2680,2	384 - 77732	7,6	2,6 – 25,8
2018	2905,1	34 - 76702	7,6	2,4 – 21,4
2024	2592,1	297 - 59309	7,3	2,2 – 26,6

(2024 vs 2018: $p < ,001$; $p < ,263$)

Tabel B 19. Impact sterkste lijst en stemmenkampioen, 2006-2024 (in %)

Verkiezingsjaar	Sterkste lijst in meerderheid	Sterkste lijst levert burgemeester	Burgemeester stemmenkampioen
2006	94,2	92,2	81,8
2012	86	83,4	77,5
2018	88	84,3	79,9
2024	94,7	94,7	86,6

(2024 vs 2018: $p < ,001$; $p < ,001$; $p = ,005$)

ⁱ Smets, K. & van Ham, C. (2013). The Embarrassment of Riches? A Meta-Analysis of Individual-Level Research on Voter Turnout. *Electoral Studies*, 32 (2), 344-359; den Ridder, J. & Vollaard, H. (2022). Wat we weten over opkomst en niet-stemmen. In H. Vollaard, L., de Blok, J. den Ridder & G. Jansen (Eds.), *De lokale niet-stemmer. Een analyse van de lage opkomst bij de gemeenteraadsverkiezingen van 2022* (pp. 18-28). MBZK.

ⁱⁱ We merken op dat onze populatie respondenten maar een beperkt aantal mensen met een hoge mate van religiositeit omvat.

ⁱⁱⁱ Het gaat dan over kiezers die zelf opdaagden in het stembureau of hun stem via volmacht uitbrachten.

^{iv} Daarom laten we geslacht bijvoorbeeld uit de multivariate analyse maar nemen we leeftijd wel op. Voor etniciteit kiezen we de ruimste indicator (die verwijst naar buitenlandse wortels van de respondent zelf, diens ouders en/of grootouders). Voor religiositeit maken we een uitzondering. Hoewel dit voor betekenisvolle verschillen zorgt in opkomst, wezen we in de bivariate analyse al op het groot aantal ontbrekende waarden. De regressieanalyse werkt zo dat ze een respondent uitsluit vanaf het moment dat deze op een kenmerk ontbrekende waarden heeft. We zouden dus zeer veel respondenten verliezen in de hele analyse door dit ene kenmerk.

^v We laten een beperkt aantal respondenten die aangeven zich met een andere (voornamelijk Franstalige) partij te identificeren dus buiten beschouwing.

^{vi} We testten onze modellen op het voorkomen van multicollineariteit. Dat probleem doet zich voor wanneer twee of meerdere verklarende variabelen sterk met elkaar samenhangen. We berekenden daarvoor de variantie inflatie factor (VIF) die onder een bepaalde drempelwaarde moet blijven. Dat gold voor elk van de modellen.

^{vii} Die kennen een weging toe van 0,86 voor de kiesgerechtigden die aangaven op te zijn gekomen (63,6% in de bevolking tegen 73,6% in onze steekproef) en een van 1,38 voor hun tegenhangers die naar eigen zeggen thuisbleven (26,4% in onze steekproef tegen 36,4% in de bevolking). De opkomers wegen zo lichter en de thuisblijvers zwaarder.

^{viii} Daarmee bedoelen we dat alle significante variabelen dat blijven en alle niet-significante dat niet worden. Er blijkt ook een zeer grote gelijkenis in de sterkte van de effecten.

^{ix} Twee kenmerken tenderen wel naar significantie (de p-waarde ligt dan rond .10). Respondenten die ontevreden zijn met het leven in het algemeen neigen minder vaak op te komen. Hun tegenhangers die zich sterk identificeren met de inwoners van hun gemeente dan weer vaker.

^x Voor politiek cynisme (hoog vermindert kans op opkomst) en tevredenheid met de lokale democratie (laag vergroot die kans) zien we wel tendensen (met een p-waarde van respectievelijk ongeveer .07 en .09).

^{xi} Al blijft er wel sprake van een tendens (met p-waarde rond .07). Dit vinden we (vergelijkbaar) bij kiezers met een lage gepercipieerde sociale positie (die minder vaak neigen op te komen).

^{xii} Daarnaast blijven er twee tendensen. Ouderen en respondenten met een lage tevredenheid over de lokale democratie neigen naar vaker opkomen (met een p-waarde van telkens rond de .09).

^{xiii} Daarom laten we geslacht bijvoorbeeld uit de multivariate analyse maar nemen we leeftijd wel op. Voor etniciteit kiezen we de ruimste indicator (die verwijst naar buitenlandse wortels van de respondent zelf, diens ouders en/of grootouders). Voor religiositeit maken we een uitzondering. Hoewel dit voor betekenisvolle verschillen zorgt in stemintentie, wezen we in de bivariate analyse al op het groot aantal ontbrekende waarden. De regressieanalyse werkt zo dat ze een respondent uitsluit vanaf het moment dat deze op een kenmerk ontbrekende waarden heeft. We zouden dus zeer veel respondenten verliezen in de hele analyse door dit ene kenmerk.

^{xiv} We laten een beperkt aantal respondenten die aangeven zich met een andere (voornamelijk Franstalige) partij te identificeren dus buiten beschouwing.

^{xv} We testten onze modellen op het voorkomen van multicollineariteit. Dat probleem doet zich voor wanneer twee of meerdere verklarende variabelen sterk met elkaar samenhangen. We berekenden daarvoor de variantie inflatie factor (VIF) die onder een bepaalde drempelwaarde moet blijven. Dat gold voor elk van de modellen.

^{xvi} Die kennen een weging toe van 0,86 voor de kiesgerechtigden die aangaven op te zijn gekomen (63,6% in de bevolking tegen 73,6% in onze steekproef) en een van 1,38 voor hun tegenhangers die naar eigen zeggen thuisbleven (26,4% in onze steekproef tegen 36,4% in de bevolking). De opkomers wegen zo lichter en de thuisblijvers zwaarder.

^{xvii} Daarmee bedoelen we dat alle significante variabelen dat blijven en alle niet-significante dat niet worden. Er blijkt ook een zeer grote gelijkenis in de sterkte van de effecten.

AGENTSCHAP **BINNENLANDS BESTUUR**

Koning Albert II laan 15 bus 215
1210 BRUSSEL

binnenland@vlaanderen.be